สาธุชนานุสรณ์

พิมพ์เป็นธรรมบรรณาการ

ในพิธีฌาปนกิจศพ

นายสงวน หาญพานิช

ณ วัดโสมนัสวิหาร

วันที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๐๙

...ความดีของหนังสือนี้

แด่

นายสงวน หาญพานิช

เจ้าภาพ

ขอขอบพระคุณอย่างสูงแด่ท่าน

ที่ให้เกียรติมาในงานฌาปนกิจศพ

นายสงวน หาญพานิช

มีสิ่งบกพร่องหรือความไม่เรียบร้อยประการใด

ขอได้โปรดประทานอภัยด้วย

ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารึ

ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม

ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺจาริํ

ตามพระพุทธพจน์นี้ ได้ความว่า ธรรมย่อมรักษาแต่เฉพาะผู้ประพฤติธรรมเท่านั้น หาได้ก้าวก่ายแผ่ไปรักษาคนอื่นที่ไม่ได้ประพฤติปฏิบัติธรรมไม่ คือว่าธรรมมีหน้าที่รักษาคนตามหลักเกณฑ์และตามกำลังที่บุคคลนั้นทำให้เกิด ขึ้น ให้ มีขึ้น ใน ตนเท่านั้น ถ้าบุคคลไม่ได้ประพฤติปฏิบัติให้เกิดเป็นกำลังขึ้นก่อนแล้ว กำลังของธรรมก็ยังไม่มีจะรักษาให้ความสงบและความสุขได้ คนที่ประพฤติธรรมได้เท่าใด ธรรมก็มีกำลังรักษาได้เท่านั้น เช่นคนมีศีลทำกายวาจาให้บริสุทธิ์ ศีลก็มีกำลังเกิดขึ้นในบุคคลนั้น ทำให้เป็นผู้มีความสุขไม่มีเวรภัยแก่ใคร ๆ เพราะกายวาจาไม่ได้ก่อ ไม่ได้สร้างโทษไว้เมื่อคนมีสมาธิจิต สมาธิก็เกิดขึ้นมีพลังกำลังรักษาจิตใจให้สงบระงับไม่ฟุ้งซ่าน มีแต่ความเยือกเย็นภายใน อาการอย่างนี้เป็นความสุขใจ เมื่อบุคคลมีปัญญารู้ตามเป็นจริงในสถาน-การณ์เหตุการต่าง ๆ ก็หายหลงรัก หลงชัง หลงเกลียด หลงโกรธผู้อื่น ซึ่งทำให้เป็นเรื่องทุกข์ใจนั้นได้ ปัญญาจึงได้ชื่อว่ามีกำลังรักษาจิตใจให้เป็นสุข แม้ธรรมข้ออื่น ๆ เช่น เมตตา กรุณา ต่อ

คนต่อสัตว์อื่น ไม่คิดเบียดเบียนใครๆ หรือความเป็นผู้กตัญญู-กตเวที รู้ในพระคุณของท่านผู้ที่มีคุณ และตอบแทนคุณสนองคุณท่านเมื่อมาประพฤติปฏิบัติให้เป็นอาจิณณวัตร ไม่ขาดตกบกพร่องแล้ว ก็ย่อมเป็นธรรมมีกำลังขึ้นรักษาบุคคลผู้ประพฤตินั้น ๆ ให้เป็นผู้มีความสุข เหมือนยาสำหรับรักษาหรือป้องกันโรค ยาจะรักษาโรคที่เกิดขึ้นแล้วให้หาย หรือยาป้องกันเช่นวัคซีนที่ฉีดกันโรคบางอย่าง หรือยาบำรุงกำลัง จะรักษาได้ จะป้องกันได้ จะบำรุงได้ก็เฉพาะผู้ที่รับประทาน หรือได้รับการฉีดเท่านั้น ไม่ได้ป้องกันรักษาโรคของผู้ที่ไม่ได้ใช้ยาฉันใด ธรรมก็ย่อมรักษาบำบัดเฉพาะผู้ที่ประพฤติธรรม ให้หายจากโรค คือกิเลส และป้องกันโรคป้องกันความทุกข์ใจ ทั้งบำรุงให้มีความสุข ก็ฉันนั้น

พระธรรมวราลังการ

วัดโสมนัสวิหาร

๕ ก.ค. ๒๕๐๙

ชาตะ ๒๐ ธันวาคม ๒๔๓๕

มรณะ ๙ เมษายน ๒๕๐๙

เนื่องในการบำเพ็ญกุศลสัตตมวารศพ

ชีวะประวัติ

ชีวประวัติ

ของ

นายสงวน หาญพานิช

นายสงวน หาญพานิช เกิดเมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๓๕ บิดาชื่อนายพงษ์ กำพร้ามารดาตั้งแต่อายุได้ปีเศษ เมื่อเยาว์วัยได้รับการศึกษาจาก ร.ร. อัสสัมชัญ และมีความขยันหมั่นเพียรในการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

ในด้านชีวิต การงาน นายสงวน เริ่มเข้า ทำงาน ครั้งแรกในห้างโอเรียนแตลสโตร์ ซึ่งเป็นห้างของชนชาติเดนมาร์ค ในขณะเดียวกันก็ศึกษาพิเศษตอนกลางคืนไปด้วย โดยฉะเพาะภาษาต่าง-ประเทศ ซึ่งเป็นประโยชน์สำหรับการศึกษาค้นคว้าจากตำหรับตำราด้วยตนเองเพื่องานอาชีพของนายสงวนในภายหลังเป็นอย่างมาก

ต่อมาได้เข้าทำงานที่ห้างขายยาตราช้าง (บางกอกดิสเป็นซารี่) ในตำแหน่งผู้ช่วยเภสัชกร มีความชำนาญในการผสมยา โดยเป็นลูกศิษย์รักของหมอชูลส์ (Schultz) เจ้าของห้างซึ่งเป็นเภสัชกรและนักเคมี ชาวเยอรมันคนแรกที่มาอยู่ประเทศไทย และ

ยังมีโอกาสใกล้ชิดกับหมอชไนเดอร์ Schneider นายแพทย์ชาวเยอรมันซึ่งประจำที่ห้างนี้ สมัยนั้นหมอชไนเดอร์เป็นอาจารย์สอนที่มหาวิทยาลัยแพทย์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย

เนื่องจากเป็นผู้มีความสนใจศึกษา ขยัน หมั่นเพียร ซื่อตรงต่อหน้าที่ และเอาใจใส่ในการงาน อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ เป็นผลให้ได้รับความเอ็นดูจากอาจารย์ชาวเยอรมัน ทั้ง ๒ ท่านนี้ เป็นอย่างมาก นายสงวนจึงมีความรู้ความชำนาญทางด้านการแพทย์และเภสัชกรรมมาตลอดระยะเวลา ๑๐ ปีที่ปฏิบัติงาน (ในสมัยนั้นห้างขายยาตราช้างเป็นห้างที่ดีเด่นที่สุด แม้แต่ในหลวงรัชกาลที่ ๖ และเจ้านายในวังก็เสวยยาของห้างนี้) ในบรรดาลูกศิษย์ของอาจารย์เยอรมัน ๒ ท่านนี้ มีอาทิ

นายโกศล ปิ่งศรีวงศ์ (บี.เอล.อั้ว) ซึ่งต่อมาเป็นเจ้าของห้างขายยา บี.เอล.อั้ว

นายกิมพงษ์ ทองธัช ซึ่งต่อมาเป็นผู้ก่อตั้งและผู้จัดการบริษัทเยาวราชคนแรก

นายล้วน ว่องวานิช ซึ่งต่อมาได้เป็นเจ้าของห้างขายยาอังกฤษตรางู

นายสงวน หาญพานิช ได้ปฏิบัติงานอยู่จนสงครามโลกครั้งที่ ๑ ห้างโอเรียนแตลต้องหยุดกิจการ จึงได้หันมาประกอบอาชีพทางผลิตสบู่ซักผ้าขายตลอดมา เมื่อสงครามโลกยุติลงและเนื่องจากความชำนาญในด้านการแพทย์และเภสัชกรรมดังกล่าว จึงได้รับมอบหมายให้เป็นผู้จัดการห้างขายยาเยาวราชล่าง เมื่ออายุเพียง ๒๔ ปี (ตอนนี้ได้รับประกาศนียบัตรเป็นเภสัชกรและแพทย์แผนปัจจุบันชั้นสองจากกระทรวงสาธารณสุขแล้ว เนื่องจากสมัยนั้นแพทย์ชั้นหนึ่งสาขาเวชกรรมและเภสัชกรชั้นหนึ่ง มีจำนวนไม่เพียงพอแก่การรับใช้ทางสาธรณสุขต่อประชาชน)จนกระทั่งสงครามโลกครั้งที่ ๒ ห้างเยาวราชล่างต้องหยุดกิจการเพราะถูกระเบิดเพลิง รวมเวลาที่เป็นผู้จัดการสาขาเยาวราชอยู่ ๒๖ ปีเศษ ขณะที่ดำเนินงานอยู่นี้นายสงวนหมั่นค้นคว้าศึกษาวิธีการผสมสบู่และมีกิจการผลิตสบู่ของตนเอง และเริ่มทำจริงจังเป็นการค้าขายส่วนตัวมาตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สองจนถึงแก่กรรมลง

นายสงวน หาญพานิช ได้ประพฤติตนอยู่ในหลักของธรรมะ เป็นผู้มีเมตตาจิตต์ มีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ เพื่อนฝูงและมีจิตต์ใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ จึงเป็นที่รักของเพื่อนฝูง และญาติมิตร และน้อง ๆ ทุกคน

นายสงวนมีน้องร่วมบิดาซึ่งเกิดจากมารดาเบี่ยม คือ

๑. นายส่งศักดิ์ เสาวนะ

๒. นายฤาทัย เสาวนะ (ถึงแก่กรรม)

๓. พ.อ. พิเศษ เสาวนะ

๔. น.ส. สมถวิล เสาวนะ

๕. นายนิตย์ เสาวนะ

นายสงวน หาญพานิช มีบุตรธิดาซึ่งเกิดจาก นางวิไล และนางลั้นรวมทั้งสิ้น ๖ คน คือ

๑. นายวิเศษ หาญพานิช (ถึงแก่กรรม)

๒. นางโสภี เลาหวนิช

๓. นางโสภา จันทศรี

๔. นางวิลัดดา ณ ระนอง

๕. นางวิลาวัณย์ ประธานราษฎร์นิกร

๖. นางโสภิต ไตลังคะ

มีหลานปู่ อันเกิดจากนายวิเศษ และนางอารี หาญพานิช คือ

๑. น.ส. อำไพ หาญพานิช

๒. นายอำพล หาญพานิช

๓. นายอำพัน หาญพานิช

๔. น.ส. อำพร หาญพานิช

๕. ด.ช. อำนาจ หาญพานิช

๖. ด.ช. อำนวย หาญพานิช

๗. ด.ญ. นพวรรณ หาญพานิช

๘. ด.ญ. อัมพิกา หาญพานิช

มีหลานตาอันเกิดจากนางโสภีและนายแพทย์ชุณห์ เลาหวณิช คือ

๑. ด.ช. มโน เลาหวณิช

๒. ด.ช. ณฤทธิ์ เลาหวณิช

๓. ด.ช. อดิศร เลาหวณิช

๔. ด.ญ. อรอนงค์ เลาหวณิช

มีหลานตาอันเกิดจากนางโสภาและนาวาตรีประกอบ จันทศรี ร.น. คือ

ด.ช. ก้องเกียรติ จันทศรี

มีหลานตาอันเกิดจากนางวิลัดดา และนายเก่ง ณ ระนอง คือ

๑. ด.ช. กิตติพงษ์ ณ ระนอง

๒. ด.ช. กิตติรัตน์ ณ ระนอง

๓. ด.ญ. อรฤดี ณ ระนอง

มีหลานตาอันเกิดจากนางวิลาวัณย์และนายชูชาติ ประธานราษฎร์นิกร คือ

๑. ด.ญ. รุ้งนภา ประธานราษฎร์นิกร

๒. ด.ช. อรรถเดช ประธานราษฎร์นิกร

๓. ด.ช. อลงกรณ์ ประธานราษฎร์นิกร

และนางโสภิต ไตลังคะได้สมรสกับนายโสภณ ไตลังคะ

นายสงวน หาญพานิชเพิ่งล้มป่วยได้ปีเศษ เริ่มด้วยอัมพาตที่ขา เดินไม่ได้ เป็นเบาหวาน และไต โดยนายแพทย์ชุณห์ เลาหวณิชบุตรเขยได้ทำการรักษาอยู่ ๒ สัปดาห์เศษจึงเดินได้ เมื่อเดินได้ก็ไม่วายที่จะทำงานอย่างขยันขันแข็งเช่นเคย ออกดูตลาดสินค้าของที่ผลิตทั้งในกรุงเทพ ฯ และต่างจังหวัด ปกติท่านเป็นคนชอบเดินใคร ๆ พากันเชมว่าท่านมีร่างกายแข็งแรงเดินได้ไกลและ เร็วมาก เพิ่งจะมาไม่แข็งแรงเอาระยะปีเศษ และตัวท่านเองก็สนใจ

รักษาสุขภาพของท่านเอง ส่งปัสสาวะไปให้บุตรเขยตรวจเป็นประจำ จนวันที่ ๕ เมษายน ศกนี้ท่านมีอาการอ่อนเพลียอาเจียร และมีไข้แทรก และถึงแก่กรรมโดยสงบที่โรงพยาบาลจุฬาลงณ์ เมื่อวันที่ ๙ เมษายน ๒๕๐๙ เวลา ๒๐.๓๐ นาฬิกาท่ามกลางความเศร้าโศรกของบุตรหลานและญาติมิตร ศิริรวมอายุได้ ๗๔ ปี

พจนาลัย

จาก

พลตำรวจเอกพระพินิจชนคดี

หลานๆ ซึ่งเป็นบุตรของนายสงวน หาญพานิช จะได้ทำการฌาปนกิจศพ นายสงวน หาญพานิช ผู้บิดา มาขอให้ข้าพเจ้าซึ่งเป็นผู้ใหญ่ อยู่ขณะนี้ ช่วยเขียนคำไว้อาลัยแก่บิดาในฐานะที่ข้าพเจ้ามีศักดิ์เป็นตาของหลาน ๆ นายสงวน หาญ–พานิช จึงนับว่าอยู่ในฐานะหลานเขย ข้าพเจ้าจึงต้องรับ

การตายของปุถุชนนั้นเป็น ธรรมดา ที่หลีกเลี่ยงไม่พ้นทุกรูปทุกนาม แต่ข้าพเจ้ายังอาลัยนายสงวนมาก ที่อายุสั้นไปหน่อยแล้วก็ประกอบคุณงามความดีไว้ โดยเฉพาะ นายสงวนนั้นก็เป็นผู้มีอาชีพทางค้าขายกว้างขวางระหว่างพ่อค้าสมัยก่อนๆ ทั้งเป็นผู้ที่มีการสังคมกับเพื่อนฝูงด้วยดีตลอดอายุ นับได้ว่าอยู่ในลักษณะแห่งคุณงามความดีตลอดมา

อนึ่ง ยังปรากฎชัดอยู่ว่า นายสงวน หาญพานิช นี้ยังเป็นบิดาที่ดี การอบรมบุตรก็ดี ให้การศึกษาก็ดี มีพร้อมมูล และบุตรต่างก็มีอาชีพอยู่ในฐานะดี จึงนับได้ว่าเป็นตัวอย่างอันดีแก่ผู้ที่รู้จักมักคุ้นต่อบิดามารดาและต่อบุตร

สรุปแล้ว นายสงวน หาญพานิช เมื่อยังมีชีวิตอยู่ได้ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองที่ดี ไม่เคยมีกรณีย์ใด ๆ เป็นทางเสีย ทั้งยังเป็นบิดาที่ดีของบุตรและแก่ญาติมิตรตลอดชีวิต ข้าพเจ้าจึงหวังว่าบุตรหลานทุกคนคงระลึกในคุณงามความดีเป็นบรรทัดฐาน

อาศัยความ เพียบพร้อม ด้วยคุณงาม ความดี ของนายสงวน หาญพานิช มาแต่หนหลัง จึงขอให้วิญญาณของนายสงวน หาญพานิช ไปสู่ทางสุคติด้วยดีทุก ๆ ทางเถิด

พล.ต.อ.หม่อมหลวงชัยนาถ

๑๕ บ้านมงคลชัย ซอยพระพินิจ
ถนนสวนพลู สาธรใต้ พระนคร
กรุงเทพฯ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๐๙

แด่ นายสงวน หาญพานิช

จาก

นายโกศล ปิ่งศรีวงศ์

(บี. แอล. ฮั้ว)

ข้าพเจ้าได้รู้จักและชอบพอกับคุณสงวน หาญพานิช เมื่อยังรุ่น ๆ มาประมาณ ๖๐ ปีเศษเห็นจะได้ คุณสงวนเคยพูดเสมอว่าคนเราจะต้องมีความ ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ เพื่อนฝูง และครอบครัว คุณสงวนเป็นผู้ที่ได้ก่อร่างสร้างตัวเป็นปึกแผ่นด้วยความอุตสาหวิริยะน่าชมเชยยิ่ง และเป็นสามีที่ดีของภรรยา เป็นบิดาที่ดีของบุตร คือได้ให้การศึกษาที่ดีแก่บุตรธิดาขั้นมหาวิทยาลัยทุก ๆ คน นับว่าเป็นคนดีคนหนึ่ง

คุณสงวนเป็นคนมีอัธยาศัยใจคอดีเสมอต้นเสมอปลาย นับเป็นบุคคลตัวอย่างที่ดีของชนรุ่นหลัง เมื่อมาถึงแก่กรรมลงเช่นนี้จึงเป็นที่น่าเสียดายและนำความเศร้าโศรกมายังบุตร ภรร

ยา และญาติมิตรทั้งหลาย แต่การเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นของไม่เที่ยง ส่วนชื่อเสียงนั้นเป็นสิ่งสำคัญหาสูญสิ้นตามไปไม่ ยังคงเหลือไว้ให้ชนรุ่นหลังได้จดจำจารึกความดีที่สร้างไว้ตลอดไป

ด้วยอำนาจแห่งบุญกุศลและคุณงามความดี ที่ได้สร้างสมไว้ขอให้วิญญาณของคุณสงวน หาญพานิช จงไปสู่สุคติในสัมปรายภพเทอญ

๗๘ ถนนสมเด็จเจ้าพระยา ธนบุรี
๒ พฤษภาคม ๒๕๐๙

กองบังคับการ

กองตำรวจสันติบาล

ปทุมวัน พระนคร

ระลึกถึงคุณสงวน หาญพานิช

ในบรรดาสมาชิกสโมสรสหมิตร ข้าพเจ้ารู้จักคุณสงวน หาญพานิช มานานที่สุดผู้หนึ่ง และก็เช่นเดียวกับสมาชิกผู้เป็นมิตรสนิทคนอื่น ๆ ของคุณสงวน ข้าพเจ้าเรียกคุณสงวนว่า "เด"

"เด" เป็นสมาชิกที่ซื่อสัตย์ที่สุดของสโมสร ในยามว่างธุรกิจ "เด" ไม่ยอมไปที่อื่นจะอยู่แต่ที่สโมสรเท่านั้น "เด" เป็นนักสกามือเยี่ยมคนหนึ่งของสโมสร และไม่ชอบกีฬาชนิดอื่น วันไหนที่ "เด" เล่นบิลเลียด วันนั้น เพื่อนสมาชิกรวมทั้งข้าพเจ้าด้วย เป็นต้องพากันเหน็ดเหนื่อยไปกับ "เด" เพราะ "เด" เล่นบิลเลียดด้วยความตั้งอกตั้งใจ ทุกครั้งที่หัว

คิวกระทบลูก และลูกแล่นออกไปแล้ว "เด" จะยังยืน "ไซ้ด์" อยู่นอกโต๊ะด้วยใบหน้าบิดเบี้ยวไปตามทางทิศทางของ ลูกบิล–เลียด ด้วยเหตุนี้เอง เมื่อ "เด" อยู่ห่างโต๊ะบิลเลียดหรือกำลังง่วนอยู่กับกระดานสกา มิตรสหายจึงสบายใจกันมาก

"เด" เป็นผู้ที่นำแต่ความสบายใจมาสู่เพื่อนฝูง ข้าพ-เจ้าไม่เคยเห็น "เด" มีความทุกข์หรือวิตกกังวล ยิ่งในบั้นปลายของชีวิต เมื่อบุตรหลานของ "เด" เป็นฝั่งฝามีหลักฐานกันหมดแล้ว "เด" ก็ยิ่งแสดงความสุขสบายใจให้ปรากฏชัดยิ่งขึ้น "เด" ชอบเดินจากบ้านหรือสำนักงานไปสโมสร ภายหลังคงจะเป็นด้วยความร่วงโรยของสังขาร "เด" จึงต้องนั่งรถไปสโมสร และเมื่อไปถึงแล้ว ก็ต้องอาศัยเด็กรับใช้ช่วยประคองขึ้นไปนั่งดูมิตรสหายสนุกสนานกันบนชั้นบนของสโมสร

ถึงแม้จะแสดงความสนุกกายสบายใจเพียงใด แต่ "เด" ก็ไม่ลืมงานของ "เด" และสามารถคละเคล้าผสมผสานงานกับความบันเทิงได้อย่างน่าอัศจรรย์ ข้าพเจ้าจำได้บ่อยครั้งที่ "เด" นำสบู่ DEXO *และแป้ง* DEXO *ซึ่ง*

เป็นผลิตภัณฑ์ของบริษัทไทยโซปเวอร์คของ "เด" ไป แจกมิตรสหายที่สโมสรทำให้ "เด" ได้ทั้งน้ำใจและการโฆษณาผลิตภัณฑ์ของบริษัทไปในขณะเดียวกัน

โดยที่ "เด" แสดงตนเป็นคนไม่รู้จักแก่หรือหนุ่มตลอดกาลดังกล่าวมาแล้ว มรณกรรมของ "เด" จึงเกือบเป็นสิ่งที่ไม่มีผู้ใดคาดคิดว่าจะเกิดขึ้น และความอาลัยจึงมีอยู่เป็นอันมาก ความเงียบเหงาเพราะเหตุที่สโมสรขาด "เด" เป็นที่ปรากฏชัดและรู้สึกกันในมวลสมาชิก

ข้าพเจ้าขอร่วมกับญาติมิตรของ "เด" ตั้งจิตอธิษฐานให้วิญญาณของ "เด" จงไปสู่สุคติ ประสบแต่ความสุขและสดชื่นเหมือนกับเมื่อ "เด" ยังอยู่ในโลกนี้.

พลตำรวจตรี (พจน์ เภกะนันท์)

นายกสโมสรสหมิตร

แด่

คุณสงวน หาญพานิช

จาก นาวาเอก หลวงสำรวจวิถีสมุทร ร.น.

คุณโสภี เลาหวณิช ได้มาขอให้ข้าพเจ้าเขียนคำไว้อาลัยแก่คุณสงวน หาญพานิช ผู้เป็นบิดาในการที่จะฌาปนกิจนั้น ในฐานะที่ข้าพเจ้าคุ้นเคยกับคุณสงวนฯ มากว่า ๓๐ ปี ได้อยู่ในสังคมเดียวกันอย่างใกล้ชิดในฐานะสมาชิกสโมสรสหมิตร มีความรักสนิทสนมกันตลอดมา พอจะกล่าวได้ว่าคุณสงวน ฯ เป็นคนซื่อสัตย์สุจริตใจคอกว้างขวาง ในสโมสรรู้จักกันดีว่าคุณสงวนเป็นผู้ไม่เอาเปรียบใคร วางตัวเหมาะสมกับฐานะ ไม่เคยได้ยินใครติเตียน เป็นผู้ยอมเสียสละแก่เพื่อนฝูง เป็นผู้มีความข่มใจอย่างประเสริฐ แม้เพื่อนสมาชิกที่เป็นเด็กกว่าจะพูดจาล่วงเกินบ้างก็ไม่เคยแสดงว่าโกรธ ใครจะว่าหรือล้อเลียนอย่างไรก็ยิ้มอยู่เสมอและไม่โต้ตอบ ในการทำมาหากิน

เท่าที่ทราบก็เรียกได้ว่าตั้งอยู่ในสัมมาอาชีวะ ในด้านครอบครัว คุณสงวน ฯ ก็นับว่าเป็นบิดาที่ดี เป็นที่เคารพสักการะของบุตรธิดา อบรมให้การศึกษาแก่ลูก ๆ เป็นอย่างดี จนมีฐานะมั่นคงอยู่ทั่วกัน สังเกตว่าคุณสงวนฯ ตั้งตนอยู่ในหลักธรรมของสมเด็จพระบรมศาสดาของเรา ที่เรียกว่า "ฆราวาสธรรม" ๔ ประการ คือมี สัจจะ ทมะ (ความข่มใจ) ขันติ จาคะ พร้อมบริบูรณ์ จึงมีฐานะเจริญมั่นคง เป็นที่นับถือของคนทั่วไปที่รู้จัก

เคยพบกันที่สโมสรไม่เว้นแต่ละวัน เมื่อมาด่วนจากไปเสียเช่นนี้ก็ย่อมเป็นที่เสียดายอย่างยิ่ง รู้สึกว่าขาดเพื่อนสมาชิกที่ดีไปเสียคนหนึ่ง ไม่เคยทราบว่าคุนสงวน ฯ มีความไม่ดีอย่างไร และผลที่บำเพ็ญตนอยู่ในคุณความดีตลอดมานี้ ขอให้คุณสงวนฯ จงได้รับผลตามสมควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพนั้นเทอญ

หลวงสำรวจวิถีธรรม

แด่คุณหมอสงวน หาญพานิช

เนื่องด้วยคุณวิลัดดา ณ ระนอง ได้พบกับผมที่กรมสรรพากรและขอร้องให้ผมเขียนคำไว้อาลัยให้ป๋าด้วย ซึ่งผมเองก็ได้ปฏิเสธบอกว่าป๋าเป็นผู้ใหญ่ ผมยังเด็กมากไม่ทราบว่าจะเขียนให้อย่างไร แต่คุณวิลัดดาบอกว่าป๋าก่อนเสียสั่งว่ามีธุระอะไรมาพบคุณจรูญ ที่กองภาษีเงินได้ เพราะคุณจรูญรู้จักเพื่อน ๆ ป๋าและชอบกันเป็นพิเศษ เมื่อไดรับฟังอย่างนี้แล้วก็เลยปฏิเสธไม่ได้ เพราะผมกับคุณหมอสงวนรักใคร่เคารพนับถือกันมาก เพราะท่านเป็นผู้ใหญ่และเป็นสมาชิกอาวุโสในสโมสรสหมิตร และใคร ๆ ในสโมสรก็เรียกว่าหมอ หรือป๋า ซึ่งกระผมเองก็เคารพท่านตั้งแต่สมัยท่านยังกำลังดี เดินคล่องจนมาครั้งหลังนี้สุขภาพเสื่อมลงจนเดินไม่ค่อยไหว ผมเองก็สุขภาพไม่ค่อยดีจึงไม่พบกัน

ต่อมาเมื่อผมไปสโมสร ผมดูที่กระดานประกาศของสโมสร ผมตกใจและไม่คิดว่าหมอจะมาด่วนจากชาวสหมิตรที่

รักไปโดยเร็วเช่นนี้ ผมจึงขออัญเชิญคุณพระรัตนตรัยในสากลโลกจงคุ้มครองให้ดวงวิญญาณของหมอที่เคารพ จงไปสู่สุคติชั้นสวรรค์เพียบพร้อมด้วยสิ่งซึ่งประสงค์ทุกประการ

จรูญ เกษรากุล

(นายจรูญ เกษรากุล)

กรมสรรพากร

คำไว้อาลัยจากลูก ๆ

แด่คุณป๋าของลูก

วันที่โศรกเศร้าที่สุดในชีวิตที่ลูก ๆ มิอาจลืมได้เลย ก็คือวันที่คุณป๋าซึ่งประดุจร่มโพธิ์ร่มไทรของลูก ๆ ทุกคน จากลูกไป ไม่มีเสียงหัวเราะที่แสดงอารมณ์ดีของคุณป๋า เสียงที่ปลอบใจลูกให้กำลังใจและชมเชยเมื่อลูกประพฤติดี ให้กำลังใจเมื่อลูกท้อถอยหรือผิดพลาด

คุณป๋าได้พยายามบากบั่นสร้างชีวิต และความมั่นคงให้ครอบครัวจนวาระสุดท้ายของท่าน ไม่เคยปริปากถึงความเหนื่อยยาก ยิ้มแย้มกับลูก ๆ เสมอ ท่านเป็นทั้งพ่อและเพื่อนที่ดีของลูก เมตตาเอื้อเฟื้อต่อผู้ยาก ในด้านการศึกษาท่านสนับสนุนลูก ๆ และอบรมตักเตือนให้ลูก ๆ มีมานะพยายามเพื่อจะได้เป็นตัวของตัวเอง ลูก ๆ ยังจำได้ถึงความภูมิใจชื่นชม สมใจของท่านเมื่อลูก ๆ แต่ละคนเรียนสำเร็จ

ลูก ๆ ยังจำได้ว่า คุณป๋า มีวิธีอบรมลูก ๆ จากประสพการณ์ในชีวิตของคุณป๋าและชีวิตโดยทั่วไป ในเวลาอาหารเย็น

คุณป่าพร่ำสอนลูกให้เป็นคนมีน้ำใจมีความซื่อตรงไม่ลืมตัวและไม่เอาเปรียบผู้ใด และสำคัญที่สุดคือให้หัดเป็นผู้รู้จักรับผิดชอบ คุณป่าอบรมลูก ๆ ให้อยู่ในแนวทางที่ถูกที่ควรอยู่เสมอ

พระคุณของคุณป่านั้นสุดที่ลูกจะพรรณนาได้ บัดนี้คุณป่าได้จากลูกๆไปแล้วเหลืออยู่แต่ประวัติที่ดีงามและพระคุณอันสูงส่ง ลูกๆทุกคนจะดำรงสิ่งที่ดีงามทั้งหลายที่ท่านได้พยายามปลูกฝังไว้ให้ไปจนชั่วชีวิต

ลูก ๆ ขอตั้งจิตอธิษฐานให้คุณความดีที่ คุณป่าได้บำเพ็ญมาตลอดอายุ ๗๔ ปีของท่าน พร้อมทั้งบุญกุศลที่ลูก ๆ กระทำอุทิศให้แก่คุณป่า เป็นผลให้ดวงวิญญาณของท่านได้ไปสู่สุคติในสัมปรายภพเทอญ

จากลูก ๆ ทุกคนของคุณป่า

๑๗ กรกฎาคม ๒๕๐๙

แด่คุณป๋า

จาก นายแพทย์ชุณห์ เลาหวณิช

เนื่องด้วยข้าพเจ้าเป็นบุตรเขยคนหัวปี ในจำนวน บุตรเขยทั้งห้าคนของคุณป๋า และพอจะมีความรู้ทางขีดเขียนอยู่บ้าง จึงได้รับมอบหมายให้เขียนเรื่องเกี่ยวกับคุณป๋า เพื่อเป็นอนุสรณ์ในการฌาปนกิจศพคุณป๋า ในวันที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๐๙ ตรงกับวันอาทิตย์ แรม ๑๕ ค่ำเดือน ๘ ปีมะเมีย

หลังจากแต่งงานกับบุตรสาวคุณป๋า คือนางโสภี เลาหวณิช (หาญพานิช) แล้ว ข้าพเจ้ารู้สึกรักและเคารพคุณป๋ายิ่งขึ้น คุณป๋ามีความเป็นกันเอง เป็นคนเปิดเผย และชอบความเป็นอยู่ง่าย ๆ ข้อนี้ตรงกับที่ข้าพเจ้าเคยบวชเรียนมาว่า "พระภิกษุจงอย่าประพฤติตนเป็นคนที่เลี้ยงยาก" คุณป๋าก็ได้นำคำสั่งสอนของพระพุทธองค์มาใช้ในการดำรงชีวิตฆราวาสของคุณป๋าด้วย

คุณป๋าเป็นพ่อที่รักและเข้าใจลูก ท่านยิ้มแย้มกับลูก ๆ มีคติสอนใจลูก ๆ ที่น่าฟัง และน่าปฏิบัติตาม ถ้อยคำที่ข้าพเจ้ายังจำได้ฝังใจที่คุณป๋าพูดในวันปีใหม่ที่แล้วว่า "ผมสอนลูก ๆ เสมอตั้งแต่

เล็ก ๆ ให้เป็นคนมีมานะอดทน ขยันขันแข็ง ซื่อตรง และสำคัญที่สุดที่ผมพยายามพร่ำสอนลูก ๆ ก็คือ ให้หาวิชาใส่ตัว" คุณป๋าเล่าถึงสมัยหนุ่ม ๆเมื่อท่านเริ่มทำงานในฐานะผู้จัดการเยาวราชล่างนั้น ท่านอายุเพียง ๒๔ ปี ท่านหนักใจมากว่าทำอย่างไรจึงจะชนะใจลูกค้าได้ บังเอิญไปพบข้อความน่าจับใจตอนหนึ่งในหนังสือ "Key to Success" ว่า "Smile, Smile, You will win the love of the world!" ตั้งแต่นั้นมาท่านเริ่มมองเห็นทางก้าวหน้า และพยายามปฏิบัติตาม ท่านว่า "ถ้าเราพยายามยิ้มแย้มได้ทุกโอกาส ไม่โกรธไม่เคืองใคร ยิ้มรับทั้งคำติคำชม ไม่ช้าผลดีก็จะตามมา"

คำพูดของคุณป๋าเกี่ยวกับความยิ้มแย้มนี้ ทำให้ข้าพเจ้ารำลึกถึงคติพจน์ ซึ่งศาสตราจารย์ Davis (ท่านถึงแก่กรรมแล้ว) ได้ให้ไว้สมัยข้าพเจ้ายังศึกษาอยู่ในจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยไว้น่าฟังดังนี้

There are many troubles that will burst like bubbles,

There are many shadows that will disappear,

So we learn to meet them with a smile.

To greet them for a smile, is better than a frown or tears,

I can smile when I can't say a word,
I can smile when I can't be heard,
I can smile when it's cloudy or fair,
I can smile any time any where.

คุณป้าเป็นผู้ถ่อมตนและสุภาพอยู่เสมอ ทุกครั้งที่ท่านพบใครท่านเป็นผู้ยกมือไหว้ก่อน แม้กับข้าพเจ้าเองเวลามาสำนักงานของข้าพเจ้า ๆ ต้องชิงไหว้ท่านเสียก่อน หรือไม่ก็ไหว้พร้อมๆ กันไปเลย ข้อนี้คุณป้าคงจะถือสุภาษิตที่ว่า "Cap in hand never did any harm"

คุณป้าพยายามทุกวิถีทางที่ให้บุตรของ ท่าน ได้รับการ–ศึกษาเล่าเรียนให้มีความรู้ช่วยตัวเองได้ ตามแต่กำลังสติปัญญาจะอำนวยให้ ดังเช่นนางโสภี เลาหวณิช สำเร็จปริญญาเภสัชศาสตร์มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์นางโสภาจันท–ศรี สำเร็จอนุปริญญาพยาบาลผดุงครรภ์ชั้นหนึ่งจากมหาวิท–ยาลัยแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล นางวิลัดดา ณ ระนองสำ–เร็จปริญญาการบัญชีจากจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย นางวิลาวัณย์

ประธานราษฎร์นิกร สำเร็จปรญญาอักษรศาสตร์จากจุฬาลง–กรณมหาวิทยาลัย นางโสภิต ไตลังคะ สำเร็จการบัญชีพาณิชการพระนคร ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นการยากเหลือเกินที่พ่อแม่โดยทั่วไปจะสามารถส่งเสีย และอบรมลูกให้ได้ สำเร็จการศึกษาอย่างน่าภูมิใจเช่นนี้

เมื่อเยาว์วัยคุณป่าได้รับการศึกษาจาก ร.ร.อัชสัมชัญคุณป่าชอบเล่าให้ลูกหลานของท่านฟังถึงเมื่อวัยเด็ก ที่ท่านเข้าเรียนใหม่ ๆ ว่าท่านเอาแต่ห่วงเล่นไม่ยอมท่องการบ้าน จนถูกภราดาไมเกิลท่านจับยืนเสาเป็นการทำโทษ ครั้นคนเดินผ่านไปมาเห็นเข้าท่านก็รู้สึกละอาย ตั้งแต่นั้นมาก็ขยันขันแข็งจนเป็นเด็กที่จัดว่าเรียนอยู่ในขั้นดี จนเป็นที่รักของท่านบาดหลวงทั้งหลายจนวัยชราท่านก็ยังรำลึกถึงพระคุณอันนี้ คุณป่าเล่าว่ามิสเตอร์อาร์ ชูลส์ ชาวเยอรมัน ซึ่งเป็นนักเคมีและเภสัชกรคนแรกที่มาอยู่เมืองไทย เป็นผู้ประสาทวิชาเภสัช–กรรมให้ท่าน ในบรรดาลูกศิษย์ของหมอชูลส์มีหลายท่านด้วยกัน อาทิเช่น นายโกศล บังศรีวงศ์ (บี.เอล.ฮั้ว) นายกิมพงษ์ทองธัช (ผู้ก่อตั้งบริษัทเยาวราช) นายล้วน ว่องวานิช (เจ้าของห้างขายยาอังกฤษตรางู) คุณป่าเป็นคนช่างสังเกตหมั่นศึกษาหา

ความรู้จากตำหรับตำรา ประกอบกับความชำนาญงาน คุณป๋าจึงได้เป็นแพทย์แผนปัจจุบันชั้น ๒ และเภสัชกรชั้น ๒ ของกระทรวงสาธารณะสุข สมัยนั้นเรายังมีแพทย์ไม่กี่คน

คุณป๋าเคยเล่าว่า ท่านต้องต่อสู้กับอุปสรรค เพื่อก่อร่างสร้างตัวขึ้นมาด้วยลำแข้ง ต้องทำงานทั้งกลางวันอย่างขยันขันแข็ง และศึกษาหาความรู้ใส่ตัวในเวลากลางคืนจากตำหรับตำราภาษาอังกฤษทั้งสิ้น คุณป๋าพูดภาษาอังกฤษได้ไพเราะห์มาก คำพังเพยของไทยโบราณที่ว่า "เล่นแร่แปรธาตุ ผ้าขาดเป็นวา ปริศนาลายแทงท้องแห้งเป็นหมา" แต่คุณป๋าเลือกเอาประการแรก คือเล่นแร่แปรธาตุ และก็ได้ผลสำเร็จในการผลิตสบู่ซักผ้าขึ้นใช้ เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๑ นับเป็นคนไทยคนแรกที่ผลิตสบู่ได้เป็นอุตสาหกรรมในครอบครัว และหลังจากค้นคว้าเป็นแรมปีคุณป๋าก็สามารถผลิตสบู่ DEXO ออกจำหน่ายเป็นที่แพร่หลายมาตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ ประมาณ ๒ ปี คุณป๋าพบว่าสบู่ยาเด็กโซของท่านเหมาะกับผิวบางของคนไทย และตลอดมาจนบั้นปลายของชีวิตท่านก็ได้ใช้ผลงานนี้เลี้ยงลูกหลานมาด้วยความสงบสุข

คุณป๋าเป็นคนมีเมตตาจิต ข้าพเจ้าจำได้ว่าครั้งหนึ่งข้าพเจ้าพาลูก ๆ ไปกราบคุณป๋า เห็นคุณป๋าหยิบธนบัตรใบแดงส่งให้ตาแป๊ะ

แก่คนหนึ่ง ซึ่งคุณป้าเล่าว่าตาแป๊ะคนนี้ยากจนเช่าห้องแถวท่านอยู่ สู้อุตส่าห์รับอาสามาลอกท้องร่องให้ หวังจะให้หักกับค่าเช่าที่ไม่มีให้ แต่ท่านอดเวทนาไม่ได้และเห็นใจในความมานะพยายามจึงสมควรช่วยเหลือคนประเภทนี้ คุณอา น้อง ๆ คุณป้าท่านเล่าว่าคุณป้าเป็นคนจิตใจสอาด เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่เบียดเบียฬผู้ใด และเป็นคนกตัญญูยิ่งนัก

ข้าพเจ้านึกถึงคำจินตกวีสุนทรภู่ที่ว่า "คำโบราณท่านผูกว่าลูกเขยไม่ถูกเลยกับพ่อตาอย่าสงสัย ญาติกาสามีกับพี่(น้อง)สะใภ้ เล่าก็ไม่ถูกกันเป็นมั่นคง" ท่านผู้อ่านที่เคารพ ท่านจินตกวีสุนทรภู่ท่านก็ไม่ได้ว่าท่านผูกหรือประพันธ์กลอนนี้ เป็นแต่คำโบราณกล่าวโดยทั่วไป ซึ่งก็เป็นข้อยกเว้นระหว่างข้าพเจ้ากับคุณป้า

ทุก ๆ สัปดาห์คุณป้าเคยส่งปัสสาวะมาให้ข้าพเจ้าตรวจ แต่ก่อนที่คุณป้าจะจากเราไป คือ เมื่อเช้าของวันที่ ๕ เมษายน นี้ ข้าพเจ้าพบว่าปัสสาวะที่ปันจุส่งมาในขวดที่สอาดแล้วนั้นมีกลิ่นแปลกคล้าย Acetone เมื่อตรวจด้วย Benedict Reagent พบว่ามีน้ำตาล ๔ บวก และเมื่อตรวจด้วย Robert Reagent ก็พบว่ามี Albumin ๔ บวกอีก คุณป้ามีอาการอ่อนเพลียมากและวิงเวียนอาเจียรบ่อย เมื่อหารือกับภรรยาข้าพเจ้าแล้วจึงรีบติดต่อมอบการรักษาให้แก่คณะแพทย์แผนกอายุรกรรม โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

ซึ่งได้รับการเยียวยาเป็นอย่างดี คุณป้าอาการดีขึ้นในวันที่ ๖, ๗ แต่กลับทรุดลงในวันที่ ๘ และมีไข้สูงมาแทรกซ้อน คณะแพทย์ได้พยายามอย่างสุดความสามารถซึ่งข้าพเจ้าขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วยอย่างยิ่ง จนกระทั่งเวลา ๒๑ นาฬิกาของวันที่ ๙ เมษายน ๒๕๐๙ คุณป้าก็จากเราไปอย่างสงบ ด้วยผลกรรมดีที่คุณป้าได้ประกอบไว้ชั่วชีวิตของคุณป้าขอวิญญาณของคุณป้าจงสู่สุขคติเถิด

ข้าพเจ้าขอจบบทความด้วยคำกลอนซึ่งท่านพระยาอมฤทธิ-ธำรง (พร้อม ณ ถลาง) เคยเขียนให้ข้าพเจ้าสมัยที่ข้าพเจ้ายังศึกษาอยู่ในจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยเมื่อประมาณ ๓๐ ปีมาแล้วดังนี้

ความเพียรจะไร้ผล ผิวตนชตาทราม
ถึงคราวชตางาม พิริยะเพิ่มผดุงศรี
เฉกเช่นเพาะพืชพันธุ์ อุดุธัญญสาลี
ควรเลือกฤดูดี ฉะเพาะเมื่อพิรุณกาล
เพาะปลูกฤดูแล้ง ก็จะเสียประโยชน์สาร
กอร์ปกิจบ่ชอบกาล ฤาจะสมมโนปอง
เพียรชอบวจีกาย มนะหมายณธรรมครอง
มาตรแม้นมิสมปอง ก็จะยังกุศลมูล
ชีวิตและสังขาร ผิมลาญมลายสูญ
ดีชั่วจะก่อกูล อนุสาวรีย์เรา

บทความพิเศษ
การดูแลนักกีฬา
การแพ้ยา

"การดูแลนักกีฬา"

โดย นายแพทย์ ชุณห์ เลาหวณิช

เนื่องด้วยอีกไม่ช้าไม่นานแล้ว กรุงเทพ ฯ จะเป็นเจ้าภาพในการแข่งขันเอเชี่ยนเกมส์ครั้งที่ ๕ ขึ้นในประมาณเดือนธันวาคม ๒๕๐๙ นี้ ข้าพเจ้ามีใจรักในการกีฬา เพราะถือว่าเป็น Hobby อย่างหนึ่งของข้าพเจ้า สมัยที่ข้าพเจ้ายังเป็นนิสิตอยู่คณะเภสัชศาสตร์ในจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ข้าพเจ้าชอบและถนัดทุกอย่างในประเภทกีฬาที่ใช้กำลังแขนและประเภทต่อสู้ แต่ทั้งนี้มิได้มุ่งหมายเพื่อจะทำร้ายร่างกายท่านผู้ใดเลย เช่นฟันดาบไทย และ ฟันดาบแบบสากล ได้รับการถ่ายทอดวิชาการจากครูกรมพลศึกษาและจากครูโรงเรียนนายเรือ ยูโด มวยไทย มวยสากล เท็นนิสและแบดมินตัน มวยไทยนั้นข้าพเจ้ายกครูมาจากครูเหม จากจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นลูกชายคนโปรดปรานของครูบู่ เป็นมวยไทยสมัยคาดเชือก (ไม่ได้สรวมนวมอย่างมวยสมัยนี้) ครูบู่นั้นเคยเดินทางมาชกมวย

หน้าพระที่นั่ง ในบริเวณโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยที่กรุงเทพ ฯ สมัยต้น ๆ ของรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และครูบู่ชกชนะกลับไป ครูบู่นั้น ก็ได้รับการถ่ายทอดวิชาชกมวยไทยมาจากครูสามดอนและครูขาไตร (สมัยรัชกาลที่ห้านั้นยังไม่มีการตั้งนามสกุล ซึ่งข้าพเจ้าเข้าใจว่าท่านผู้อ่านทุกท่านก็คงทราบอยู่ก่อนแล้ว) ครูเหมนั้นบัดนี้คงจะชรามากแล้วเคยกล่าวกับข้าพเจ้าว่าข้าพเจ้าหัดได้เร็วและคล่องแคล่วดีมาก แต่ครูขออย่าให้ข้าพเจ้ายึดมวยเป็นอาชีพเลย ให้ข้าพเจ้าทำมาหากินเอาดีทางอื่นเถิด และเมื่อข้าพเจ้าเข้ามากรุงเทพฯ ก็มาศึกษาต่อจากครูมวยอีกหลายท่าน ก่อนจะจบการศึกษาแพทย์ศาสตร์ ข้าพเจ้าเป็นผู้หนึ่งในทีมชนะเลิศในการแข่งขันเทนนิสระหว่างมหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๔๙๓ ขณะนั้นจำได้ว่ามีการแข่งขันระหว่างทีมโรงเรียนนายร้อย จ.ป.ร. ทีมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และทีมจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย สมัยนั้นการแข่งขันกีฬาอะไร ๆ ก็เต็มไปด้วยความจืดชืดไม่คึกคักเข้มแข็งเหมือนอย่างสมัยนี้

ข้าพเจ้ามีความรู้สึกว่าการได้ท่องเที่ยวไปในถิ่นแดนไกลทั่วทิศต่าง ๆ นั้นเป็นกำไรอย่างหนึ่งของชีวิต แต่ผลสุดท้ายที่ไหน ๆ ก็สู้บ้านเมืองไทยของเราไม่ได้อยู่นั่นเอง นี่เป็นความคิดเห็นฉะเพาะ

ส่วนตัวของข้าพเจ้า ซึ่งหากว่าผิดพลาดพลั้งไปข้าพเจ้าต้องขออภัยต่อท่านผู้อ่านไว้ในที่นี้ด้วย

ข้าพเจ้าขอกล่าวถึงเรื่อง "การดูแลนักกีฬา" กีฬานั้นแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ กีฬาอาชีพ และกีฬาสมัครเล่น เอเชี่ยนเกมส์ครั้งที่ ๕ ซึ่งจะมีขึ้นในกรุงเทพ ฯ ไม่ช้านี้ เป็นกีฬาสมัครเล่นล้วน ๆ ในการแข่งขันกีฬาต่าง ๆ นั้นควรยึดถือธรรมะของพระพุทธองค์เป็นหลัก คือ "อิทธิบาทสี่" จึงจะดีขึ้น เมื่อแข่งขันกีฬากับประเทศใดเราก็หวังชัยชนะ "ครูเทพ" กล่าวไว้ว่า "รู้แพ้รู้ชนะ รู้อภัย ไว้ใจได้ทั่วทั้งรักชัง" นับว่าเป็นคำกล่าวที่นักกีฬาต่าง ๆ จะลืมเสียมิได้ ส่วน "อิทธิบาทสี่" คำสั่งสอนของพระพุทธองค์นั้น มีความหมายลึกซึ้งยิ่งนัก คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ซึ่งโดยทั่วไปแล้วชาวไทยเราพุทธศาสนิกชนย่อมตระหนักอยู่แก่ใจทั่วถ้วนทุกคนอยู่แล้ว

การผิดพลาดครั้งแรกเป็นบทเรียนของเรา เพื่อจะได้แก้ไขสิ่งบกพร่องให้ดีขึ้น ตัวอย่างเมื่อครั้งแข่งขันโอลิมปิคที่กรุงโรมครั้งที่แล้ว ข้าพเจ้าหาได้มีโอกาสไปชมไม่ แต่ได้รับความรู้จากคุณหลวงสุขุมนัยประดิษฐ์ว่าครั้งนั้นที่เราหวังมากคือกีฬายิงปืน ท่านเล่าว่าเวลาไปฝึกซ้อมของนักกีฬาไทยนั้น ท่านได้สังเกตว่านักกีฬา

ไทยประเภทยิงปืนนั้นยิงได้แม่นมากอย่างจับวางได้ทีเดียว แต่ครั้นถึงวันแข่งขันจริง ๆ ก่อนคืนแข่งขันตลอดคืนนักกีฬา ยิงปืน ผู้นั้นถอดปืนออกชำระล้างแล้วใส่เครื่องต่าง ๆ เข้าที่เดิมไม่ได้ ผลสุดท้ายไม่ได้หลับได้นอนพอเพียง มิหนำซ้ำต้องขอยืมปืนของผู้อื่นไปใช้ยิง ซึ่งแน่นอนที่สุดปืนของผู้อื่นจะถนัดมืออย่าง กับปืน ผู้แข่ง ขัน เคยใช้ย่อมเป็นไปได้โดยยาก โอกาสอันดีจึงพลาดไป คุณหลวงยังมีเกล็ดขำ ๆ เล่าให้ข้าพเจ้าฟังอีกว่า ใคร ๆ ก็กลัวการแข่งขันเรือใบชาวญี่ปุ่น เพราะแอบลงไปซ้อมแต่เช้ามืด เพื่อซุ่มมือไม่ให้ใครเห็นฝีมือเลย แต่ปรากฏว่าเวลาแข่งขันจริง ๆ ญี่ปุ่นมาเป็นที่โหล่ และท่านเล่าว่าท่านทูลถามพระองค์เจ้า พีระพงษ์ว่าการ แข่งขันเรือใบที่พระองค์พีระทรงแข่งนั้นพอจะมีหวังสักแค่ไหนบ้าง ได้รับคำตอบจากพระองค์พีระว่า คงอยู่อันดับกลาง ๆ และก็เป็นจริงอย่างที่พระองค์พีระท่านรับสั่งไว้

การแข่งขันกีฬาประเภทลู่ลาน ซึ่ง นายสุทธิ มั่นยากาศ ทำสถิติไว้ได้ดีมากในการแข่งขันที่เมืองพม่าที่แรงกูน (หรือย่างกุ้ง) ในการวิ่ง ๑๐๐ เมตร ปรากฏว่าเมื่อถึงวันแข่งขันจริง ๆ นายสุทธิ มั่นยากาศ พลาดไปมาก เพราะเท้าแพลง ท่านเล่าว่าในวันนั้นสืบถามดู นายสุทธิ มั่นยากาศ ใช้รองเท้าคู่ใหม่เอี่ยมอ่องในการแข่ง

ขัน นี่ก็เป็นบทเรียนในการผิดพลาดแต่หนหลัง ซึ่งเราจะต้องแก้ไขให้ดีขึ้น

การแข่งขันกีฬาโอลิมปิคที่ประเทศญี่ปุ่นครั้งที่แล้ว ไทยได้ส่งนักกีฬาไปแข่งขันหลายประเภท แต่พลาดโอกาสอันงดงามไปหมด ท่านเล่าว่า ที่ไทยเราหวังมาก คือ การชกมวยสากล แต่เมื่อถึงเวลาปรากฏว่านักมวยไทยทำน้ำหนักตัวใน พิกัดของ รุ่นไม่ได้เลย ลูกแอปเปิ้ลที่ญี่ปุ่นราคาถูกมาก นักมวยไทยไปถึงรับประทานกันใหญ่ โดยหารู้ไม่ว่า ลูกแอปเปิ้ลนั้นฝาด เพราะมีสิ่งหนึ่งที่เรียกทางภาษาเคมีว่า "แทนนิน" ท่านผู้อ่านลองซื้อลูกแอปเปิ้ลมาสักลูกแล้วใช้มีดผ่าและทิ้งไว้สักครู่ จะทราบว่ามีจริง แอปเปิ้ลเมื่อถูกผ่าออกทิ้งไว้ในอากาศจะถูกอ๊อกซิเย็นในอากาศ เนื้อของผลแอปเปิ้ลจะเปลี่ยนสีเป็นสีน้ำชาอ่อน ๆ แสดงให้เห็นว่ามีแทนนินอยู่มาก ซึ่งทำให้ท้องผูกได้เมื่อรับประทานไปมาก ๆ

คราวนี้ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงกีฬาอาชีพ โดยฉะเพาะมวยอาชีพ มวยอาชีพในเมืองไทยเรานั้นแบ่งออกเป็นสองอย่างอีก คือ มวยไทยและมวยสากล ข้าพเจ้าลองสืบถามนักมวยไทยชั้นนำดูหลาย ๆ คน ก็ตอบว่าดีที่ได้ชกบ่อย ๆ และได้เงินมาพอใช้จ่ายแต่มีข้อเสียอยู่ประการหนึ่ง คือ เมื่อเป็นแชมเปี้ยนมวยไทยชั้นแนว

หน้า ก็หาคู่ชกลำบาก ต้องเป็นนักมวยขึ้นคาน ไร้คู่ชกไป ส่วนมวยสากลนั้น ถ้าฝีมือดีก็ไปได้ไกลกว่า แต่ต้องผ่านโปรโมตเตอร์ แมนเนจเยอร์ต่าง ๆ และหมุนเวียนไปชกในต่างประเทศในอันดับต่าง ๆ หรือสั่งมวยเมืองนอกที่ฝีมือดีมาชกไต่อันดับ การแบ่งชั้นของนักมวยสากลมีดังนี้ ใครน้ำหนักตัวเกิน ๑๗๕ ปอนด์ขึ้นไป Heavy Weight ไม่เกิน ๑๗๕ ปอนด์ Light heavy weight ไม่เกิน ๑๖๐ ปอนด์ Middle weight ไม่เกิน ๑๔๗ ปอนด์ Welter weight ไม่เกิน ๑๔๐ ปอนด์ Junior welter weight ไม่เกิน ๑๓๕ ปอนด์ Light weight ไม่เกิน ๑๓๐ ปอนด์ Junior light weight ไม่เกิน ๑๒๖ ปอนด์ Feather weight ไม่เกิน ๑๑๘ ปอนด์ Bantam weight ไม่เกิน ๑๑๒ ปอนด์ Fly weight

จากประสพการณ์ต่าง ๆ เรื่องมวยอาชีพสากลนี้มีเรื่องจุกจิกมากมายเหลือเกิน ใครเป็นผู้จัดการมวยชั้นนำเข้าแล้วต้องรับประทานยาแก้ปวดศีร์ษะเป็นประจำทีเดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้จัดการของนักมวยคนใดที่ได้เป็นแชมเปี้ยนโลกด้วยแล้ว จะต้องเดิน แต้มคูลึกซึ้งยิ่งกว่าเล่นหมากรุกเสียอีก ถ้าเดินแต้มพลาดไปนักมวยแพ้เขามาก็เสียแชมป์ไปและถูกลดอันดับลงมาด้วย

การจัดอันดับนี้ เรามีหลายอย่างด้วยกัน เช่น ภาคตะวันออกไกล ก็มี ไทย, ญี่ปุ่น, ฟิลิปปินส์, เกาหลีใต้ เรียกย่อ ๆ ว่า O.B.F. นอกจากนี้ยังมีจัดอันดับโลกแตกแยกกันอยู่อีกเป็นถึงสามแห่ง เช่น อันดับของเดอะริง ของลุงแนทแฟลชเชอร์ แล้วยังมีอันดับของ W.B.A. และอันดับของภาคพื้นยุโรปแถบแอตแลนติคอีกพวกหนึ่ง เมื่อมวยสากลคนใดได้แชมป์โลกมาแล้ว ต้องมีการหมุนเวียนชกบ่อย ๆ นอกรอบบ้าง ในรอบบ้าง อย่างที่เขาทำกัน ใครจะเอาตำแหน่งแชมป์โลกมานอนกอดหลับปุยไม่รู้ไม่ชี้ไม่ได้ เพราะสมาคมมวยโลกเขาจะเตือนมา สำหรับเมืองไทยเรานั้น ข้าพเจ้ามีความเห็นว่ายังมีคนหนุ่มไทยที่มีฝีมือดี ๆ อยู่มาก แต่ยังไม่ได้แสดงออกมา หรือมีผู้ช่วยอุ้มชูให้ปรากฏ

ก่อน ค.ศ. ๑๙๖๐ นั้นใครเสียแชมป์โลกไปแล้วมีการได้ชกแก้มือกันได้ภายใน ๓-๖ เดือน ต่อมาสมัยนี้สมาคมมวยโลกไม่ยอมให้มีการชกแก้มือกัน คือต้องชกกับคนอื่น ๆ รอง ๆ แชมป์ไต่อันดับขึ้นมาใหม่ จึงจะแก้มือต่อไปได้

ข้าพเจ้าลืมไปตอนหนึ่ง คือ เมื่อครั้งที่ไทยเป็นเจ้าภาพจัดมวยสมัครเล่นภาคพื้นตะวันออกไกลขึ้นที่ยิมเนเซี่ยมภายใน บริ–

เวณใกล้ ๆ สนามศุภชลาศัยครั้งนั้นคุณโฉลก โกมารกุลได้มีหนังสือเชิญตัวข้าพเจ้าไปดูแลการชกมวยครั้งนั้นด้วย ซึ่งมีขึ้นประมาณหนึ่งสัปดาห์ ชาติที่ส่งเข้าแข่งขันในครั้งนั้นเท่าที่ข้าพเจ้าจำได้ มี ญี่ปุ่น, เกาหลีใต้, จีนชาติ (ไต้หวัน), ปากีสถาน, ซีลอน, อิหร่าน, อิรัค, อินเดีย และฟิลิปปินส์ ผลสุดท้ายเหรียญทองได้แก่ญี่ปุ่นเป็นส่วนมาก เท่าที่ข้าพเจ้าฟังความคิดเห็นจากคุณกอง วิสุทธารมย์อธิบายให้ฟังว่านักมวยญี่ปุ่นเป็นนักศึกษา จาก มหาวิทยาลัยเป็นส่วนมาก เขาฝึกซ้อมกันมาอย่างจริงจังและเข้มแข็ง เขาจึงนำหน้าทางเหรียญทองไปกว่าชาติอื่นๆ

ขอกล่าวถึงการดูแลนักกีฬาต่อไป คือก่อนการเดินทางออกจากประเทศไทยไปต่างประเทศจะต้องได้ รับ การ ฉีด วัคซีน กันอหิวาตกโรคและปลูกฝีเสียก่อน พร้อมกับมีรูปถ่ายติดไว้ด้วยว่าใครเป็นใคร ข้าพเจ้ามีความเห็นว่าควรจะทำเสียให้เสร็จสิ้นก่อนเดินทางสักหนึ่งเดือนจะดีมาก เพราะนักกีฬาบางคนแพ้วัคซีนทำให้กำลังกายตกต่ำอ่อนเพลียลง ยิ่งเป็นวัคซีนที่ฉีดกันไข้ไทฟอยด์ด้วยแล้วจะเป็นไข้เอาจริง ๆ นี่แหละจะเป็นเหตุให้นักกีฬากำลังลดลงอย่างผิดสังเกตจนกว่ากำลังกายของนักกีฬาจะเข้ารูปเดิมก็เหมือน คน ป่วยฟื้นจากไข้ทีเดียว อีกประการหนึ่ง Acclimatisation สำคัญมาก

ต่อนักกีฬาที่ไปแข่งขันในต่างประเทศ นี่ก็เป็นเหตุการณ์ที่ตัวข้าพ-เจ้าได้ประสพมาด้วยตนเองเมื่อครั้งไป LOS ANGELES กว่าร่างกายจะเข้ารูปเดิมก็ประมาณหนึ่งสัปดาห์จึงจะหาย กล่าวคือการเดินทางโดยเครื่องบินไอพ่นสมัยนี้เร็วเกินไป สดวกสบายและย่นเวลาได้มาก เมื่อไปถึงที่นั่น เข้าอยู่ใน Apartment เห็นใครต่อใครเขารับประทานอาหารกันเอร็ดอร่อย แต่พวกเรากลับไม่หิวเลยกลับนั่งหาวหวอด ๆ จะหลับเสียให้ได้ เพราะเวลาที่ LOS ANGELES กับกรุงเทพ ฯ แตกต่างกันมาก จนกว่าหนึ่งสัปดาห์ไปแล้วจึงจะมีความชื่นบานเหมือนคนอื่น ๆ เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญมากในการแข่งขันกีฬาที่ต้องออกกำลังเช่นนักมวย มีเรื่องหนึ่งที่ข้าพเจ้าทราบมาว่าครั้งหนึ่งไม่นานมานี้มี นัก ฟุต บอลล์ ผี เท้า ดี ทั้ง ทีม ของอเมริกายกทีมไปแข่งขันกับทีมของประเทศ Venezuela ที่เมือง CARACAS ซึ่งทีมฟุตบอลล์ผีเท้าดีจากอเมริกาเป็นต่อเป็นอันมาก เมื่อไปถึงพักได้ไม่กี่ชั่วโมงก็ลงแข่งขัน ผลปรากฏว่านักฟุตบอลล์ในทีมผีเท้าดีของอเมริกาแพ้ยับเยินและเป็นลมไปเป็นแถว เพราะเมือง CARACAS อยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลระหว่าง ๑,๕๐๐ ถึง ๓,๐๐๐ ฟุต นี่ก็เป็นเหตุหนึ่งของเรื่อง acclimatisation โดยฉะเพาะ ก่อนการแข่งขันของนักกีฬา ๑๐ วันถึงหนึ่งสัปดาห์ ควร

เป็นระยะที่ไม่ควรให้เป็นหวัดหรือท้องเสียเนื่องจาก ผิด อาหาร หรือ การนอนไม่หลับ ๓ – ๔ วันก่อนการแข่งขันเรื่องท้องผูกท้องเสียต้องระมัดระวังเป็นอย่างยิ่ง ในการเก็บตัวนักกีฬาเข้าค่ายซ้อมเตรียมรับการแข่งขันใหญ่ก็เหมือนกัน ถ้าคู่ซ้อมหรือคนหนึ่งคนใดในที่นั้นเกิดเป็นไข้หวัดขึ้น ต้องรีบแยกตัวผู้ป่วยเป็นหวัดไว้ต่างหาก ป้องกันไม่ให้ไปติดต่อคนอื่น ๆ แพทย์ประจำทีมควรแนะนำทุกคนที่อยู่ในทีมให้เข้าใจไว้ และเมื่อมีอาการผิดแปลกอะไรก็จะได้รีบรักษาเสียก่อนจะสายเกินการ

การชกมวยอาชีพแบบมวยสากลนั้น โดยมากเขาลดน้ำหนักตัวลงมาชกกันทั้งนั้น เช่นรุ่นแบนตัมลดลงมาชกกับรุ่นฟลายเวทเป็นต้น มีอยู่อย่างเดียว คือ รุ่น Heavy weight เท่านั้นที่หนักเท่าไรก็ชกกันได้ไม่จำกัด ซึ่งรุ่นยักษ์นี้เป็นมวยที่ทำเงินได้มากโขทีเดียว แต่โปรดอย่าลืมว่าในอเมริกานั้น ถึงแม้จะทำเงินได้มากเป็นสิบ ๆ ล้าน แต่ก็ระบบภาษีอานเขาเข้มแข็งมากพอดูเหมือนกัน

เมื่อพูดถึงเรื่องนี้แล้วก็อยากเรียน ให้ท่าน ผู้อ่านทราบ ด้วยว่า ที่รัฐคาลิฟอเนียเขาไม่ละทิ้งนักมวยที่เรียกว่าเมื่อสุนักขไล่เนื้อแก่ตัวลงเขี้ยวเล็บที่เคยแข็งแกร่งไล่เนื้อมาให้เจ้าของ ก็หมด พิษสงไปแล้ว เขาจัดการกับนักมวยที่เคยเป็นแชมป์ หรืออดีตแชมป์ หรือ

รองแชมป์ในรัฐของเขามีงานทำไม่ขาดมือ ไม่ละทิ้งให้เข้าป่าไปเฉย ๆ คืออดีตแชมป์หรือรองแชมป์ เขาจัดให้เป็น กรรมการห้ามมวยและให้คะแนนนักมวย เวลามีการแข่งขันมวยที่แห่งหนึ่งแห่งใดในรัฐของเขา เขาก็ส่งไป ยกตัวอย่างเช่นจะมีการแข่งขันชิงแชมป์ขึ้นที่ Los Angeles เขาจะเรียกตัวคณะกรรมการนี้มาประชุมกันหมด ไม่บอกให้ทราบล่วงหน้าเลย ผู้จัดการมวยไม่ทราบได้ว่าเป็นใคร เมื่อได้เวลาประมาณครึ่งชั่วโมงก่อนชกชิงแชมป์โลก เขาจึง จะประ–กาศให้ทราบว่าใครเป็นกรรมการห้ามมวยบนเวที และใครอีกสองคนเป็นคนให้คะแนนข้างเวที แล้วคณะกรรมการเหล่านั้นก็แยกย้ายกันไปตามใจชอบ การที่ฝ่ายใดจะเลือกเอามุมแดงหรือมุมน้ำเงินก็เลือกไม่ได้อีกเหมือนกัน กรรมการผู้ห้ามมวยจะโยนแผ่นสังกะสีซึ่งทาสีสองหน้ารูปกลม ๆ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางหนึ่งฟุตต่อหน้านักมวยทั้งสองคณะแล้วให้เลือกเอาใครเข้าอยู่มุมไหนต่อภายหลัง จากนั้นก็ประกาศให้ทราบทางไมโครโฟนว่าใครเป็นใคร และประกาศว่าการชกครั้งนั้นเป็นการชกชิงแชมป์โลก พร้อมกับช่างภาพถ่ายหนังประจำเตรียมพร้อม เขาจะถ่ายเป็นแบบช้า (slow) ในตอนสำคัญ ๆ ของการชกแต่ละยก และเก็บไว้เป็นหลักฐานของสมาคมมวยโดยฉะเพาะ เขาเตรียมไว้เผื่อว่ามีการโต้เถียงขัดแย้งอะไรกันขึ้นก็จะนำภาพที่ถ่าย slow นั้นมายืนยันได้

ตามที่ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้นว่ามวยอาชีพนี้เป็นเรื่องปวดเศียรเวียนเกล้าขนาดไหน เขาลดน้ำหนักรุ่นใหญ่กว่าลงมาชกกันทั้งนั้น ถ้าท่านติดตามข่าววงการมวยสากลอาชีพจะเห็นว่ามิต-สุโรนิ เซกิ เมื่อ ค.ศ. ๑๙๖๑ ชกอยู่รุ่นฟลายเวท มาบัดนี้นายเซกิไปอยู่รุ่นเฟเธอร์เวทไปแล้ว กว่าจะลดน้ำหนักลงมาชกกันได้ในรุ่นแบนตัมเวทก็แทบแย่ และไฟติ้งฮาราดาก็เช่นเดียวกัน บัดนี้ ค.ศ. ๑๙๖๖ มาเป็นดาวรุ่งรุ่นแบนตัมเวทไปอีกคน เรื่องการลดน้ำหนักตัวนั้นเป็นเทคนิคอันหนึ่งของวงการมวยอาชีพสากล จะนำมาใช้ในการรักษาเพื่อลดความอ้วนของบางคนธรรมดาหาได้ไม่ การที่เอบิฮาร่ากระดูกตรงระดับนิ้วกลางแตก และเป็นการเปิดโอกาสให้อาคาวัลโล่ซึ่งมาคอย อยู่แล้วได้ชกชิกแชมป์โลก รุ่นฟลายเวทกับ ทาคายาม่าและอาคาวัลโล่ชนะไป นี่ก็เป็นบทเรียนอันหนึ่งซึ่งมีค่ามากที่ควรสนใจโดย ฉะเพาะ ผู้ดูแล ควบคุม การ ฝึก ซ้อม ตลอด จน การ ชก จริง ๆ ก็ตาม พึงสังเกตไว้ว่านักมวยที่หมัดหนัก จะชก ด้วย กำลังสุดแรงเกิดถ้าหากว่าการพันผ้าที่มือนักมวยไม่ดีพอ จุดอ่อนที่กระดูกจะแตกร้าวหรือหักง่ายกว่าส่วนอื่นก็คือ **กระดูกโคนนิ้วกลางของมือข้างใดข้างหนึ่ง** ฉะนั้นผู้ดูแลการฝึกซ้อมของนักมวยจะต้องพันมือตรงจุดดังกล่าวนี้ให้แน่นหนาเป็นพิเศษกว่าส่วนอื่น ๆ อีกประการ

หนึ่งนักมวยทุกคนจะต้องซ้อมวิ่งด้วยเป็นประจำ เพื่อให้กำลังแข็งแกร่งและอยู่ตัวในการซ้อมวิ่งนั้นควรใช้รองเท้าที่หนักเป็นพิเศษให้หนักกว่าธรรมดามาก ๆ ยิ่งดี ตามคำของนายแชมป์โลกรุ่นใหญ่เคเชียส เคล (สิงห์ขี้คุย) กล่าวไว้นั้นเป็นความจริง เพราะเวลาชกจริง ๆ รองเท้าชกมวยสากลนั้นเบาและบางมาก จะช่วยให้นักมวยเต้นฟุตเว็คได้คล่องแคล่วยิ่งขึ้น ซึ่งมวยสากลนั้นการมีฟุตเว็คที่ว่องไวปราดเปรียวเป็นสิ่งสำคัญยิ่งอย่างหนึ่ง การดูมวยนั้นถ้ามองดูเพียงผิวเผินก็เห็นเป็นแต่เพียงว่านักมวยใช้กำลังกำปั้นหุ้มนวม หนังชกกันไปชกกันมาไม่เห็นมีอะไร แต่ถ้าดูให้ลึกซึ้งลงไปแล้วจะพบว่าเป็นศิลปอย่างหนึ่งซึ่งซ่อนเร้นอยู่เรามองไม่เห็นเท่านั้น ส่วนศิลปการชกมวยไทยนั้นเล่ามา สมัยนี้ ก็ ระทดถดถอย ไปทีละ น้อย ๆ อย่างน่าเสียดายยิ่งนัก ถ้าท่านผู้อ่านเคยอ่านพงศาวดารขณะที่กรุงศรีอยุธยาแตกเสียเมืองแก่พระเจ้าหงสาวดี กองทัพของพระเจ้าหงสาวดีกลับพม่าพร้อม ด้วยกวาด ต้อนเชลย และพล เมือง หญิงชายไป ใช้งานในประเทศพม่ามากมาย ในขบวนเชลยศึกนี้มี "นายขนมต้ม" ติดไปด้วยผู้หนึ่ง ครั้งหนึ่งพระเจ้าหงสาวดีอยากดูการต่อสู้ของนักมวยไทยปรากฏว่า "นายขนมต้ม" ได้ใช้ชั้นเชิงศิลปมวยไทยปราบพม่าเสียประมาณแปดคน พระเจ้าหงสาวดีถึงได้ตรัสรับสั่งว่า คนไทยนี้มี

พิษสงอยู่รอบตัว แม้แต่เพียงคนเดียวยังอาจปราบพม่าได้ถึงแปดคน ฉะนั้นตั้งแต่มีการชกมวยสากลปนสาเกเข้ามามีอิทธิพลในวงการมวยสมัยนี้ก็ยิ่งระทดถดถอยไปทุกที ข้าพเจ้าได้เคยดูมวยไทยมาแต่เล็กแต่น้อย รวมทั้งตัวข้าพเจ้าเองก็ได้ลงมือฝึกหัดมวยไทยและยกครูมวยไทยมาดังกล่าวแล้วข้างต้น จึงได้นึกอาลัยอาวรณ์ศิลปมวยไทยอยู่เป็นอย่างยิ่ง ถ้าท่านผู้อ่านพลิกประวัติศาสตร์ไทยสมัยเมืองลพบุรีเป็นราชธานี จะทราบว่ามีอยู่ตอนหนึ่งอ้างถึงไว้ว่าแม้แต่สมเด็จพระเจ้าเสือก็ยังทรงโปรดปรานกีฬามวยไทย ได้อุตส่าห์ปลอมแปลงพระองค์ไปกับนายทหารคนสนิทและไปชกมวยไทยเสมอในงานบางแห่ง ทั้งนี้จะว่าสมเด็จพระเจ้าเสือทรงเห็นแก่สินจ้างรางวัลนั้นคงไม่ถูกต้องเป็นแน่นอน แต่หมายความว่าสมเด็จพระเจ้าเสือท่านทรงโปรดปรานกีฬาชกมวยไทยเท่านั้น โดยถือว่าเป็นศิลปป้องกันตัวของชายไทยโดยแท้

ข้าพเจ้าขอจบบทความเรื่อง "การดูแลนักกีฬา" ลงเพียงเท่านี้ ถ้าหากว่าข้อคิดเห็นอันใดของข้าพเจ้ายังประโยชน์แก่ท่านผู้ใดบ้างก็ตามข้าพเจ้าขอมอบอานิสงส์อันนี้แก่คุณป่าสงวน หาญพานิชผู้ล่วงลับไปแล้วด้วยความสงบด้วยเทอญ.

นายแพทย์ชุณห์ เลาหวณิช

ลางเนื้อชอบลางยา

โดย โสภี เลาหวณิช ภ.บ.

คำพังเพยโบราณ ของ ไทยเรา ดังกล่าวชี้ ให้เห็น ว่าคนเรา ชอบอะไรไม่เหมือนกัน และก็เป็นธรรมดาร่างกายของคนเราก็มีปฏิ-กิริยา ต่อ ยา อาหาร เครื่องสำอางค์ และสิ่งแวดล้อม ได้ไม่เหมือนกัน

จากประสพการณ์ที่ข้าพเจ้า ได้พบเห็น มาประมาณ ๑๕ ปีที่ผ่านมาในวงการยาหรือจากการสังเกตการรักษาของแพทย์ และเท่าที่ได้อ่านพบ ทำให้ได้ข้อสังเกตที่น่าจะนำมาเล่าสู่ให้ท่านทั้งหลายทราบไว้บ้าง เพราะชีวิตประจำวันของคนเราย่อมเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้อย่างขาดมิได้ จึงคิดหวังว่าจะเป็นประโยชน์แก่ท่านผู้อ่านบ้างไม่มากก็น้อย ขอแยกแยะเป็นข้อ ๆ ดังนี้:–

ถาม การแพ้มีอาการอย่างใด

ตอบ คนไข้จะมีอาการ เห่อคัน บวมแดง ตามผิวหนัง บางรายเป็นทั่วตัว บางรายมีอาการแน่นหน้าอก หอบ คลื่นไส้ อาเจียร

ปัสสาวะหรืออุจจาระบ่อย ๆ หน้าซีด ตัวสั่น หรือชาไปทั้งตัว หรือส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกาย

ถาม การแพ้ทำให้เกิดมีอันตรายถึงตายได้หรือไม่

ตอบ ได้ แต่มีอัตราการตายต่ำมาก หลาย ๆ พันคนจะมีสักคน โดยมากเกิดอาการ shock เป็นลมสลบไป

ถาม ถ้าเราสงสัยว่าจะแพ้ยา ชนิดใด ชนิดหนึ่ง หรืออาหารอื่น ๆ จะทำอย่างไรจึงจะทราบว่าแพ้สิ่งนั้น สิ่งนี้หรือไม่

ตอบ ให้หยุดยานั้นเสีย หรืองดรับประทานอาหารนั้น ถ้าเกิดหายจากการแพ้ก็น่าจะเป็นยาหรืออาหารชนิดนั้นที่อาจทำให้เราแพ้

ถาม ถ้าไม่แน่ว่าสิ่งใดจะทำให้เราแพ้หรือไม่ เรามีวิธีทราบได้อย่างไร ก่อนที่จะใช้หรือรับประทานยานั้น

ตอบ ควรทดสอบดู(Test)ดูก่อน โดยให้แต่ปริมาณเล็กน้อยก่อน เช่น ยาย้อมผม (Cosmetic hair dye)ถ้าเราแพ้จะมีอาการเห่อ ควรทำ Skin test ดูเสียก่อน โดยแตะดูที่หลังใบหู ถ้ามีอาการเห่อ หลังจากทิ้งไว้ ๑๐–๑๕ นาที ก็แสดงว่าเราแพ้ยาย้อมผมชนิดนั้น หรือยาเพนิซซิลิน ควรให้ขนาดรับ–ประทานแต่น้อยดูก่อน เช่น ๑ ใน ๘ หรือ ๑ ใน ๔ ของเม็ดจะเป็น ๑,๐๐๐ ถึง ๕,๐๐๐ Unit เสียก่อนก็ได้ แล้วจึงคอย

ประมาณ ๔๐ นาที ถ้าไม่เกิดการแพ้จึงเพิ่มขนาดรับประทาน ตาม Dose

ถาม การแพ้ยาชนิดเม็ดกับการแพ้ยาฉีด อันไหนออกฤทธิ์แพ้เร็วกว่ากัน

ตอบ ยาฉีดออกฤทธิ์เร็วกว่ายาชนิดเม็ดในยาชนิดเดียวกัน แม้ว่าปริมาณ (Unit) ของยาจะเท่ากัน เพราะยาชนิดฉีดซึมเข้ากระแสโลหิตได้เร็วกว่า ยาเม็ดต้องใช้เวลาในการละลายตัว (Disintegrating period) นานประมาณ ๑/๒ หรือ ๑ ๑/๒ ชั่วโมงขึ้นไป

ยาเม็ดชนิดเคลือบกว่าจะละลายตัวทีละชั้น และซึมซาบเข้ากระแสโลหิตเข้าร่างกายต้อง ใช้เวลานาน มากกว่า ยาชนิดไม่เคลือบ

ยาประเภทเข้าน้ำมัน เช่น Penicillin in oil นั้นซึม absorb เข้ากระแสโลหิตช้ามากกว่าชนิดละลายในน้ำ (water soluble)

บางรายเกิดการแพ้ในหลายชั่วโมงต่อมา หลังจากที่ได้รับประทานยาหรือฉีดยา บางรายก็เร็วเพียง ๑ นาที ก็แสดงอาการแพ้ทั้งนี้เนื่องด้วยร่างกายแต่ละคนไว Sensitive ต่อยาไม่เหมือนกัน

ถาม ยาฉีดกันบาทยักษ์มีการแพ้ได้ไหม?

ตอบ มีได้ แต่ในอัตราต่ำมากเป็น ๑ ใน ๑๐,๐๐ รายเฉพาะจากยาฉีดที่ผลิตจาก Horse Serum ส่วนที่ผลิตจาก Serum ของคนเองจะมีการแพ้น้อยกว่า

ถาม ยาฉีด เพนิซซิลิน (Penicillin) ทำให้เกิดการแพ้ได้หรือไม่

ตอบ ได้ และอัตราการแพ้สูงกว่ายาอื่น ๆ

ถาม วิธีป้องกันการไม่ให้แพ้จะทำอย่างไร ถ้าเราไม่แน่ใจว่าตัวยานั้นจะทำให้เกิดอาการแพ้ได้หรือไม่

ตอบ ควรให้รับประทานยาแก้แพ้ไว้ก่อน คือยา Antihistamine เช่น Chlorphenilamine Maleate หรือ Brophenilamine Maleate ๔–๖ มิลลิกรัม ก่อนแล้วคอยประมาณ๔๐ นาที โดยบดละลายน้ำรับประทาน เพื่อมิให้เสียเวลาในการละลายตัวของยาเม็ด (ได้ผล ๙๐%)

บางกรณีย์ เราอาจจะทำ Skin Test คือฉีดใต้ผิวหนังแต่เล็กน้อยก่อนในความเจือจางที่ทำ และปริมาณน้อยเช่น 0.1 cc.

ถาม การแพ้จำเป็นต้องเกิดขึ้นทันทีหรือไม่

ตอบ บางรายอาจเกิดขึ้นทันทีที่รับประทาน หรือได้รับการแตะ

สัมผัส บางรายเกิดจากการสะสมในร่างกายมาก ๆ เข้าหลายวัน พิษของยาซึ่งรวมตัวกันออกมาปรากฏภายหลังต่อมาหลายวันได้

ถาม ยาฉีดวัคซีนกันคอตีบทำให้เกิดการแพ้ได้หรือไม่

ตอบ ได้ แต่อัตราการแพ้ต่ำมาก ประมาณ ๑ ใน ๑,๐๐๐๐

ถาม ยาแก้ปวด เอ.พี.ซี. แก้ไข้ ทำให้แพ้ได้หรือไม่

ตอบ ได้ แต่อัตราการแพ้ต่ำมาก บางรายมีอาการ บวม เห่อ คันปากเจ่อ

ถาม การแพ้อาจเปลี่ยนแปลงได้หรือไม่ ถ้าเคยมีประวัติว่าคนไข้ไม่เคยแพ้ยานั้นมาก่อน

ตอบ ได้ กรณีย์ที่คนไข้ไม่เคยแพ้มาก่อนอาจแพ้ในตอนหลังได้ เช่นยาฉีด Penicillin คนไข้ที่เคยฉีดมาแล้วหลายเข็ม อาจเกิดแพ้ขึ้นเอาเข็มที่ ๗ หรือ ๑๐ ก็ได้

ถาม การแพ้ยารับประทานหรือแพ้อาหารที่รับประทาน มีผื่นเห่อคันขึ้นทันที จะปฏิบัติปัจจุบันพยาบาลอย่างไร ก่อนที่ไปหาแพทย์

ตอบ ควรจะทำให้อาเจียรก่อน เช่นล้วงคอ ทำให้คลื่นไส้ อาเจียรออกเพื่อให้ยาหรืออาหารออกหมด แล้วรับประทานยา

แก้แพ้ Antihistamine ซึ่งบดละลายน้ำแล้ว ทันทีเพื่อแก้พิษ ถ้ามียาอยู่แล้ว

ถาม ที่พบกันว่าแพ้นั้นมีอะไรบ้าง

ตอบ โดยมากแพ้เครื่องสำอางค์ สบู่ ลิปสติค ยาสีฟัน สเปรผมของสตรี ยาย้อมผม ผงซักฟอก อาหารทะเล ยาฉีดยุง กลิ่นธูป ควันเทียน สีทาบ้าน ยางผลไม้ ปลาสเตอร์ปิดแผล ฝุ่นละออง เกษรดอกไม้ แพ้การให้น้ำเกลือ แพ้อากาศ การถ่ายเทโลหิต (Blood Transfusion) แพ้พิษแมลงสัตว์กัดต่อย แพ้ความร้อนหรือหนาวเกินไป และการแพ้ท้องในระยะการตั้งครรภ์

คนที่แพ้อาหารทะเลมีอาการรุนแรงมาก เช่นแพ้หูปลาฉลาม แพ้ทันทีที่รับประทานเข้าไปเกิดอาการคันในคอ ไอมาก เป็นคล้ายอะไรจุกในคอ เห่อ หน้าตาแดง บางคนแพ้ยาย้อมผม (ซึ่งอัตราการแพ้ต่ำมาก) ส่วนมากมีอาการเห่อคัน หนังศีร์ษะเป็นตุ่ม ๆ น้ำเหลืองเยิ้ม ผิวหน้ากร้านเกรียม บางรายมีสะเก็ดขาว ๆ คล้ายขี้รังแคบนหนังศีร์ษะ หลาย ๆ แสนคนจะมีสักรายที่ผมร่วงหมดศีรษะ

ไม่นานมานี้ทูตสตรี อเมริกัน ประจำต่าง ประเทศ ท่านหนึ่ง เกิดมีอาการแพ้อันหาสาเหตุไม่ได้อยู่นาน มีอาการเพลียลง ๆ คน

ทั้งตัวและเห่อไปหาแพทย์หลายคนก็ไม่หายขาด พอหยุดยาแก้แพ้ก็เป็นอีกจนกระทั่งหลายเดือนต่อมาจึงค้นพบว่า เกิดการแพ้เพราะสีที่ใช้ทาห้องนอนมีธาตุชนิดหนึ่งเจือปนอยู่ มันระเหยออกมา เมื่อหายใจเข้าไปทำให้เธอแพ้ได้

ฉนั้นเราควรสังเกตจับตาดูว่า เราแพ้อะไรกันแน่ บางคนเป็นหืดหอบเพราะแพ้อากาศ บางคนแพ้จากกลิ่นยาฉีดยุงหรือฝุ่นละออง หรือ ขนสุนักข์ ควรจับตาดูตั้งแต่เช้าจนก่อนนอนว่าเราใช้อะไร รับประทานอะไร และมีสิ่งแวดล้อมอะไรอันเป็นเหตุให้แพ้ขึ้น สำหรับการหืดหอบสมัยนี้เขามีวิธีฉีดวัคซีนแก้แพ้

ถ้ามีอะไรขาดตกบกพร่อง ข้าพเจ้าขออภัย ณ ที่นี้ด้วยเพื่อให้ผู้อ่านที่อยู่นอกวงการแพทย์ได้ทราบไว้บ้าง ซึ่งท่านอาจจะประสพในปัญหาประจำวันในการดำรงชีพ ซึ่งเป็นการแน่นอนเหลือเกินที่ทุกคนจะหลีกเลี่ยงเสียมิได้ในบรรดาปัจจัยสี่ประการ คือ ที่อยู่อาศัย ยา อาหารประจำวัน และเครื่องนุ่งห่ม.

ใต้ร่มกาสาวพัสตร์

โดย..

สุชีโวภิกขุ

คำชี้แจง

เมื่อ ๓๒ ปีล่วงมาแล้วได้มีหนังสือภาษา อังกฤษ ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา พิมพ์ออกจำหน่ายแพร่หลายในลอนดอนเรื่องหนึ่งชื่อ The Pilgrim Kamanita (กามนิตผู้จาริกแสวงบุญ) บริษัทที่พิมพ์จำหน่ายกล่าวว่า เป็นเรื่องอ่านเล่นอิงนิยายโบราณ หนังสือเล่มนี้ ยอห์น อี. ลอยี (John E Logie) เป็นผู้แปลจากภาษาเยอรมันเป็นภาษาอังกฤษ ผู้แต่งในภาษาเยอรมัน ชื่อ คาล เยล–เลรุป (Karl Gjellerup)* ความดีของหนังสือเล่มนี้มีอยู่อย่างไร ชาวไทยเราคงตัดสินได้จากเรื่อง กามนิต ของเสฐียรโกเศส และนาคประทีป ซึ่งพิมพ์แล้วหลายครั้ง ก็ยังมีผู้ต้องการหาซื้อกันอยู่เสมอ แต่ทั้งนี้ก็ประกอบกับผู้ถอดเป็นพากย์ไทยมีความรู้ความสามารถดี ทั้งทางวรรณคดีและทางศาสนาอีกส่วนหนึ่งด้วย จึงทำให้หนังสือที่กล่าว มีสำนวนกลมกล่อมดีถึงขนาดในภาษาไทย.

---

* คาล เยลเลรุป เป็นชาวเดนมาร์ค, เกิดวันที่ ๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๐๐ ในเดนมาร์ค, ตายวันที่ ๑๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ ในเยอรมนี เดิมนับถือคริสตศาสนา ภายหลังกลับเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ได้เขียนนวนิยาย บทละครประวัติศาสตร์ และบทกวีไว้เป็นอันมาก เฉพาะที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา มีเรื่อง "Der Pilger Kamanita" (The Pilgrim Kamanita) "The Wife of the Accomplished" (The World Wanderers) หลังจากได้ท่องเที่ยวไปในประเทศต่าง ๆ เช่น

เมื่อพิจารณาข้อความในหนังสือนั้นแล้ว จะเห็นได้ว่า คาล เยลเลรุป ได้คิดแต่งขึ้นโดยอาศัยเค้าเรื่องในคัมภีร์ทั้งฝ่ายอุตรนิกาย (มหายาน) และทักษิณนิกาย (เถรวาท) แห่งพระพุทธศาสนาและในบทที่๑๐ ภายใต้หัวเรื่อง Esoteric Doctrine (คำสอนหรือลัทธิอันลึกลับ) ได้อาศัยเค้าความในสูตรแห่งคัมภีร์อุป-นิษัท ลัทธิเวทานตะของพราหมณ์ ตอนที่เกี่ยวด้วยลัทธิของโจรท้องเรื่องแสดงถึงชีวิตของกามนิต ชาวเมืองอุชเชนีกับองคุลิมาลโจรเป็นต้น มีธรรมะคำสอนของพระพุทธเจ้าแทรกไว้ให้เกิดความ

เยอรมนี กรีก สวิตเซอร์แลนด์ รัสเซียแล้ว ก็ไปกลับไปสู่เยอรมนีอีก ณ ที่นั้นเขาได้มีภรรยา ตั้งหลักฐานอยู่ ตลอดกาล ๓๐ ปีบั้นปลายแห่งชีวิต. เยลเลรุปได้รับรางวัลโนเบลทางวรรณกรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ ในการเขียนเรื่อง Der Pilger Kamanita เป็นภาษาเยอรมัน. ตามประวัติปรากฏว่าเขาเลื่อมใสในหลักปรัชญาของกวี และนักปรัชญาหลายท่าน ที่เป็นชาวอังกฤษ คือ ไบรอน (Byron) เชลลี่ย์ (Shelley) และดาร์วิน (Darwin) ส่วนที่เป็นชาวเยอรมัน คือ เกอเต้อ (Goethe) ไฮเนอ (Heine) ชิลเล่อร์ (Sehiller) วากเนอร์ (Wagner) โชเปนเฮาเออร์ (Schopenhauer) โดยเหตุที่ได้คลุกคลีใกล้ชิดกับชาวเยอรมันจนเกือบจะกลายเป็นชาวเยอรมันไปจริง ๆ นั้น กาล เยลเลรุปจึงได้ฉายาว่า "ศิษย์เยอรมัน" (The pupil of the German) มีนักกวีและปรัชญาเมธีชาวเยอรมันหลายท่าน เช่น เกเต้อและนิตเช Nietzsche ได้กล่าวสดุดีพระพุทธศาสนาไว้อย่างสูง การที่เยลเลรุปหันมาเลื่อมใสใน

เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มีเค้าธาตุ วิภังคสูตร องคุลิมาลสูตร และสูตรเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ ในพระไตรปิฎกของเราเพียงเงา ๆ แต่ส่วนใหญ่ที่มีเค้าเรื่องฝ่ายมหายาน คือตอนพรรณนาถึงโลกธาตุชั้นสุขาวดี หนังสือนี้ทำให้ผู้อ่านได้รับรสต่าง ๆ เช่นวรรณคดี ประวัติศาสตร์ ศีลธรรม และความเพลิดเพลินในเค้าเรื่องอันแสดงเป็นบุคคลาธิษฐาน

ข้าพเจ้ารู้สึกมานานแล้วว่า เรื่องท่านองนี้ ถ้ามีผู้เขียนขึ้นบ้างในเมืองไทย ใช้หลักฐานและเค้าโครงเรื่องของคัมภีร์ฝ่ายเราล้วน ๆ ตามแบบเขาแต่เพียงสำนวน และวิธีเชื่อมความชนิด "ทาสี

พระพุทธศาสนา ก็น่าจะเป็นเพราะ ได้รับรสธรรม จากหนังสือต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาชาวเยอรมันได้ทำไว้ เพราะชาวเยอรมัน ได้แต่งชำระและจัดพิมพ์หนังสือทางพระพุทธศาสนาไว้มากเล่มด้วยกัน เช่น เฮอมัน โอลเดลเบิก ชำระและจัดพิมพ์ วินัยปิฎกเกือบทั้งหมด ฉบับอักษรโรมัน, ฟอน คาล ออยเกลนอยมันแปลพระสุตตันตปิฎกเกือบทั้งหมดเป็นภาษาเยอรมัน แมกสมึลเลอร์ แปลธรรมบทเป็นภาษาอังกฤษจบ, ฟอน เอินสท์วินดิซ ชำระและจัดพิมพ์หนังสืออิติวุตตก สุตตันตปิฎกฉบับอักษรโรมัน ออตโตฟรังเกเขียนรายงานการค้นคว้าคัมภีร์ไวยากรณ์บาลีเทียบสํสกฤตเป็นภาษาเยอรมัน ฯลฯ ตัวบุคคลและงานที่ทำซึ่งนำมากล่าวนี้เพียงสังเขป ถ้าต้องการรายละเอียด โปรดดูหนังสือวารสารของสมาคมบาลีปกรณ์ (Journal of the Pali Text Society) ทุก ค.ศ. และโดยเฉพาะประจำ ค.ศ. ๑๙๐๒-๑๙๐๓.

รักษาเนื้อไม้” ดังนี้ จะเป็นประโยชน์ในการเผยแผ่คำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาค ให้ซึมซาบไปในจิตของผู้อ่านได้วิธีหนึ่ง คือทำให้ผู้อ่านซึ่งสนใจในสำนวน และท้องเรื่องได้รับรสธรรมทางอ้อม เมื่อมีโอกาสจึงเขียนเรื่อง “ใต้ร่มกาสาวพัสตร์” นี้ขึ้นตามความคิดนั้น ใช้หลักฐานและเค้าโครงตามพระไตรปิฎก และอรรถกถาของฝ่ายเราทั้งหมด คงเลียนแบบเขาเพียงวิธีใช้สำนวนและวิธีเชื่อมความ เพื่อให้เรื่องและธรรมะเดินได้ตามต้องการเท่านั้น

ข้าพเจ้าเพ่งประโยชน์ที่ผู้อ่านจะได้รับรสธรรมเป็นที่ตั้ง จึงขออภัยไว้ ณ ที่นี้ด้วยถ้าวิธีใช้สำนวนและวิธีเชื่อมความให้เรื่องและธรรมะเดินได้ตามแบบหนังสือ The Pilgrim Kamanita จะขัดกับความรู้สึกของท่านผู้อ่านบางท่าน. อย่างไรก็ตาม ได้พยายามเชื่อมด้วยหลักฐานและกาล สถานที่ อันมีที่ไปที่มาดังได้ทำเชิงอรรถกำกับไว้ บางแห่งมิได้บอกชื่อหนังสือที่อ้างบอกไว้แต่เลข เช่น ๗/๑๐๐ หมายความว่า พระไตรปิฎกเล่ม ๗ หน้า ๑๐๐. หนังสือเล่มนี้ ได้เขียนเป็นตอน ๆ ลงในหนังสือธรรมจักษุ รายเดือนประจำ พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นครั้งแรก.

สุชีโว ภิกฺขุ

วัดกันมาตุยาราม

๓๑ ตุลาคม ๒๔๘๖

ใต้ร่มกาสาวพัสตร์

บทนำ

ราชธานีแห่งแคว้นโกศล

ในหมู่สาวกซึ่งตามเสด็จพระผู้มีพระภาคไปตามชนบทต่าง ๆ แห่งแคว้นโกศล ระหว่างหิมาลัยบรรพตกับลุ่มแม่คงคาตอนต้น จนกระทั่งมาใกล้เมืองสาวัตถีราชธานีของแคว้นนี้โดยลำดับนั้น มีภิกษุรูปหนึ่งร่างสูงใหญ่ สังเกตได้ว่าแม้อายุจะยังไม่ถึง ๒๕ ก็คงไม่น้อยกว่านั้นเท่าไร ท่านทอดจักษุพอประมาณ ถึงจะมีผิวกายคล้ำ แสดงให้เห็นความเป็นผู้ตรากตรำยิ่งกว่าภิกษุอื่น แต่กิริยาที่เดินสำรวมตามพระผู้มีพระภาคไปเรื่อย ๆ นั้น บ่งว่าท่านเป็นผู้มีจิตสงบและพอใจในวิเวก. ลักษณะที่ห่มจีวรและเกศาอันสั้น

กว่าภิกษุทั้งหลายของท่าน ส่อความเป็นผู้มาใหม่ในพระธรรมวินัยนี้.

ชาวเมืองสาวัตถี พากันชื่นชมในข่าวเสด็จของพระผู้มีพระภาค เหล่าภิกษุในเชตวนาราม เตรียมปัดกวาดเสนาสนะและพระคันธกุฎีเป็นการใหญ่. เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จถึงเมืองสาวัตถีแล้ว ออกจากประตูเมืองไปไม่ไกลนักก็ถึงเชตวนาราม ซึ่งอนาถบิณฑิกคฤหบดีสร้างถวาย.

ตามปรกติ เมื่อพระองค์ประทับ ณ เชตวนาราม เวลาเย็น ชาวเมืองจะพากันถือดอกไม้ของหอมเป็นต้นมาถวายสักการบูชาและสดับพระธรรมเทศนา คนที่มั่งมีก็จะนั่งรถเทียมด้วยม้าทั้งเวลามาและกลับ.

เมืองสาวัตถี แม้จะไม่ใช่เมืองที่ตั้งอยู่ ณ ลุ่มแม่คงคาเหมือนเมืองสังกัสส์หรือเมืองพาราณสี แต่ก็มีความเจริญไม่น้อยกว่าเมืองเหล่านั้น.

เมืองพาราณสี[๑]มีท่าอาบน้ำเป็นขั้นลงไปสู่แม่คงคา ยาวเกือบถึงโยชน์เป็นเมืองที่ประชาชนในแคว้นต่าง ๆ พากันเดินทางมาพักแรม เพื่อลงสนานกายในแม่คงคา ซึ่งถือกันว่า ไหลมาแต่สวรรค์ผ่านเศียรพระศิวะ จึงเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ สามารถล้างบาปได้. บนฝั่งน้ำใกล้เคียง จะแลเห็นหมู่โยคีทรมานตนด้วยอาการต่าง ๆ เมืองพาราณสีกลายเป็นบุญนครของผู้นับถือศาสนาพราหมณ์ มีนักบุญจาริกพากันเดินทางมาแต่ ๔ ทิศฉะนั้นใด.

เมื่อพระผู้มีพระภาค ได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว เสด็จจาริกสั่งสอนประชุมชนไปในคามนิคมชนบท และราชธานีต่าง ๆ ทรงยับยั้งอาศัยเมืองสาวัตถี ราชธานีของแคว้นโกศลเป็นเวลา ๒๕ ปี คือประทับ ณ เชตวนารามของอนาถบิณฑิกคฤหบดี ๑๙ ปี ประทับ ณ บุพพารามของวิสาขามหาอุบาสิกา

๑. เมืองหลวงแคว้นกาสี.

๖ ปี[๑] อาศัยความที่พระองค์ประทับ ณ เมืองนี้นานกว่าที่อื่น และเมืองนี้ก็มีมนุษย์คับคั่ง เพราะเป็นเมืองหลวงของแคว้นอิสระ อันมีอาณาเขตกว้างขวาง จึงเป็นเมืองศูนย์กลางแห่งการไปมาของพวกพ่อค้ามหาชน ตลอดจนนักบวชในพระพุทธศาสนา ที่เดินทางมาจากแคว้นต่าง ๆ เพื่อถวายบังคมพระผู้มีพระภาค และนักบวชแห่งลัทธิอื่น ๆ ก็มีมากที่พากันมาได้ถามปัญหา ยิ่งกว่านั้น ยังมีเศรษฐีและคฤหบดีผู้ได้ฟังธรรมเทศนาของพระสาวกใคร่จะเฝ้าพระบรมศาสดา พากันใช้เกวียนนับด้วยจำนวนร้อย เดินทางมาบำเพ็ญกุศลสดับพระพุทธโอวาท[๒] เมืองสาวัตถีจึงกลายเป็นบุญญนครแห่งพระพุทธศาสนา ฉันเดียวกับเมืองพาราณสี ด้วยประการฉะนี้.

---

๑. ดู จกฺขุปาลวตฺถุ ธมฺมปทฏฺฐกถา ปฐมภาค.

๒. ดู สามาวตีวตฺถุ ธมฺมปทฏฺฐกถา ทุติยภาค ตอนสามเศรษฐีแห่งเมืองโกสัมพีเดินทาง.

แคว้นโกศลมีพระราชาปกครองพระนามว่า พระเจ้าปเสนทิ ในที่บางแห่งเรียกชื่อแคว้นต่อท้ายพระนามว่า พระเจ้าปเสนทิโกศล. โดยปรกติ พระองค์ประทับอยู่ ณ เมืองสาวัตถีราชธานี จะเสด็จออกตรวจตามชนบทในพระราช อาณาเขตบ้างเป็นบาง ครั้งบาง คราว[๑]

ในอดีตกาล แคว้นโกศลกับกาสี มีพระราชาปกครองแต่ผู้เดียว ดำรงพระยศเป็นมหาราช ตั้งราชสำนักอยู่ ณ เมืองสาวัตถี[๒] แม้ในครั้งพุทธกาลก็ยังปกครองรวมกัน แต่พระเจ้าปเสนทิได้ทรงมอบให้พระอนุชาต่างมารดาของพระองค์ปกครองมีอำนาจอยู่ในเมืองพาราณสีราชธานีของแคว้นกาสี.[๓]

พระเจ้าปเสนทิโกศล เป็นโอรสของพระเจ้ามหาโกศล เมื่อยังอยู่ในวัยศึกษาได้เสด็จไปเมืองตักกสิลา

๑. ดู กณฺณกตฺถลสูตร มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ หน้า ๕๑๗

๒. ดู โกสมฺพิกวตฺถุ ตอนพระพุทธเจ้าแสดงเรื่องทีฆาวุกุมารกับมเหสีครองแคว้นกาสีกับโกศลในอดีตกาล.

๓. ตติยสมันตปาสาทิกา หน้า ๒๒๗ และจะเห็นได้ว่าแคว้นกาสี-

นครหลวงแห่งแคว้นคันธาระ พร้อมกับเจ้าลิจฉวี พระนามว่ามหาลิ แห่งเมืองไพสาลี และเจ้าพันธุละ บุตรมัลลกษัตริย์แห่งเมืองกุสินารา เมื่อกลับจากศึกษาแล้ว พระราชบิดาก็อภิเษกให้ครองราชสมบัติ.

พระเจ้ามหาโกศลยกพระราชธิดาซึ่งเป็นกนิฏฐภคินีของพระเจ้าปเสนทิโกศล พระนามว่าเวเทหิ ให้เป็นอัครมเหษีของพระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าแผ่นดินแคว้น

และโกศลปกครองรวมกัน แม้ในครั้งพุทธกาล จากข้อความในปิยชาติกสูตร มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ หน้า ๔๔๖ ตอนพระนางมัลลิกาทูลถามพระเจ้าปเสนทิว่า พระองค์รักแคว้นกาสีและโกศลหรือไม่ พระเจ้าปเสนทิตรัสตอบว่าเรารัก เพราะเราได้รับจันทร์แห่งแคว้นกาสี และได้ทัดทรงพวงมาลัยของหอมกับเครื่องลูบไล้ ด้วยอานุภาพแห่งแคว้นกาสีและโกศล. พระนางมัลลิกาทูลถามต่อไปว่า พระองค์จะเกิดความเศร้าโศกระทมพระหฤทัย เพราะความปรวนแปรเป็นอย่างอื่นแห่งแคว้นทั้ง ๒ นี้หรือไม่ ตรัสตอบว่า ทำไมจะไม่เกิด เพราะความปรวนแปรแห่งแคว้นทั้ง ๒ นั้น พึงเป็นเหตุให้เกิดความปรวนแปร แม้แห่งชีวิตของพระองค์.

๑. ดู วิฑูฑภวตฺถุ ธมฺมปทฏฺฐกถา ตติยภาค.

มคธกับยกกาสิคามอันมีอาณาเขตกว้างขวางยิ่ง ตั้งอยู่ระหว่างแคว้นมคธกับแคว้นโกศลให้แก่พระราชธิดาด้วย. เมื่อสิ้นบุญพระเจ้าพิมพิสารและพระนางเวเทหิแล้ว พระเจ้าอชาตศัตรุผู้โอรสซึ่งครองแคว้นมคธต่อมาก็ถือว่า แคว้นกาสีเป็นของพระราชมารดาพระองค์ข้างพระเจ้าปเสนทิโกศลก็ถือว่า แคว้นนี้พระราชบิดายกให้แก่น้องสาวของเราก็จริง แต่เมื่อนางสิ้นชีวิตแล้ว แคว้นนี้ก็ควรตกเป็นของเราผู้พี่. ลุง (พระเจ้าปเสนทิ) กับหลาน (พระเจ้าอชาตศัตรุ) ต่างเกี่ยงแย่งกาสิคามและทำสงครามรบพุ่งกัน เพื่อแย่งเขตแดนที่กล่าวนี้ ผลัดกันแพ้ชนะหลายครั้งหลายคราว พระเจ้าปเสนทิแพ้ถึง ๓ ครั้ง เสียพระหฤทัยว่า แพ้เด็กปากยังไม่ทันสิ้นกลิ่นน้ำนม แต่ครั้งหลังที่สุด พระเจ้าปเสนทิโกศลชนะ จับพระเจ้าอชาตศัตรุได้ เห็นว่าเป็นหลานจึงปล่อยไป เพียงแต่ริบไพร่พลไว้.

๑. ดูปฐมสังคามวัตถุสูตร และทุติยสังคามวัตถุสูตร สังยุตตนิกาย

ความกระทบกระทั่งระหว่างแคว้นโกศลกับมคธและแคว้นมคธกับวัชชี ซึ่งมีเมืองไพสาลีเป็นราชธานีเป็นเหตุให้พระราชาแห่งแคว้นนั้น ๆ ต้องระมัดระวังความเคลื่อนไหวของกันและกัน ต้องส่งคนสอดแนมไปในแคว้นอื่นด้วยอุบายต่าง ๆ ดังเรื่องที่ปรากฏคือ:–

สมัยหนึ่ง[๑] พระผู้มีพระภาคประทับที่ปราสาทของวิสาขามหาอุบาสิกาในบุพพาราม ขณะเมื่อพระองค์เสด็จออกจากที่เร้นในเวลาเย็น ประทับนั่ง ณ ภายนอกซุ้มประตู พระเจ้าปเสนทิก็เสด็จไปเฝ้า. ทันใดนั้น มีนักบวชลัทธิต่าง ๆ คือ ชฎิล ๗ คน นิครนถ์ ๗ คน อเจลกะ ๗ คน เอกสาฎกนิครนถ์ ๗ คน และปริพาชก

สคาถวรรค หน้า ๑๒๐–๑๒๔ และสารัตถปกาสินีอรรถกถาแห่งสูตรนั้น หน้า ๑๘๐–๑๘๑ กับดู โกสลรญฺโญ ปราชยวตฺถุ ธมฺม-ปทฏฺฐกถา ฉฏฺฐภาค.

๑. ดู ทุติยสูตรแห่งชัจจันธวรรคอุทาน ๑๗๖ และชฎิลสูตร สังยุตตนิกาย สคาถวรรค หน้า ๑๑๓.

๗ คน รวม ๓๕ คน เป็นผู้ไว้ขนรักแร้ยาว และเล็บยาว ถือบริขารต่างอย่างเดินผ่านไปในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค.

นักบวชพวกนี้ แท้จริงเป็นจารบุรุษ ซึ่งพระเจ้า-ปเสนทิโกศลส่งไปสอดแนมเหตุการณ์ตามชนบทต่างๆ กำลังเดินทางกลับมา.

พระเจ้าปเสนทิโกศลใคร่จะทดลองพระผู้มีพระภาค จึงเสด็จลุกจากอาสน์คุกพระชานุลงข้างหนึ่ง ทำอัญชลีต่อนักบวชเหล่านั้น และประกาศพระนามของพระองค์ขึ้น ๓ ครั้ง ครั้นแล้วหันมาทูลพระผู้มีพระภาคว่า นักบวชเหล่านั้น คงเป็นพระอรหันต์รูปใดรูปหนึ่งในโลก พระศาสดาทรงทราบดีว่า ถ้าตรัสตอบว่า พวกนั้นไม่เป็นพระอรหันต์ ที่แท้เป็นคนหนาแน่นด้วยกิเลส ก็จะเป็นการยกพระองค์และเหยียบย่ำอีกฝ่ายหนึ่ง ถ้าจะยอมรับว่า พวกนี้เป็นพระอรหันต์ พระเจ้าปเสนทิ-โกศลก็จะดูแคลนพระสัพพัญญุตญาณได้ จึงตรัสตอบ

เป็นกลาง ๆ โดยทางธรรมว่า "มหาบพิตร ! พระองค์บริโภคกาม ยากที่จะทรงทราบว่า คนเหล่านี้เป็นพระอรหันต์หรือไม่ ศีลพึงรู้ได้ด้วยการอยู่ร่วมกันนาน ๆ ความสะอาดพึงรู้ได้ด้วยการงาน กำลังใจพึงรู้ได้ในเวลามีอันตราย และพึงรู้ได้โดยกาลนาน ๆ ปัญญาพึงรู้ได้ด้วยการสนทนากัน และต้องสนทนานาน ๆ."

พระเจ้าปเสนทิโกศล อัศจรรย์พระหฤหัย รับรองความที่พระผู้มีพระภาคตรัสชอบแล้ว และรับว่านักบวชเหล่านั้น คือจารบุรุษ คนสอดแนมของข้าพระองค์.

และกล่าวในทางศาสนา:

ณ เมืองสาวัตถีนี้พระเจ้าปเสนทิโกศลและมหาชนได้แข่งขันกันถวายทานแด่พระพุทธเจ้า พร้อมทั้งภิกษุสงฆ์ ด้วยวิธีเพิ่มของเคียวของฉันที่หาได้ยากให้ยิ่งขึ้นไปกว่ากัน ซึ่งในที่สุดพระเจ้าปเสนทิโกศลเป็นฝ่ายชนะ.

ณ เมืองสาวัตถีนี้ พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงธรรมโปรดโปฏฐปาทปริพาชก พร้อมด้วยบริวาร ๓,๐๐๐ คน ผู้พำนักอยู่ในมัลลิการามอันเป็นที่บอกลัทธิ มีต้นมะพลับเรียงรายอยู่รอบ มีศาลาหลังเดียว ให้โปฏฐปาทปริพาชก ละความเห็นเดิมของตน ปฏิญ-ญาตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยตลอดชีวิต นอกจากนั้นยังมีพราหมณ์ คฤหบดี เดียรถีย์ ปริพาชกอีกเป็นอันมาก ซึ่งได้สดับพระธรรมเทศนาแล้วละลัทธิเดิมของตน ปฏิญญาตนเป็นอุบาสกบ้าง ขอบรรพชาอุปสมบทบ้าง ตามศรัทธา.

อนาถบิณฑิกคฤหบดีและนางวิสาขา ชื่อว่าเป็นอุบาสกอุบาสิกาผู้มีอุปการะมากที่สุด ตลอดเวลาที่พระศาสดาประทับอาศัยเมืองสาวัตถี ภิกษุสงฆ์นับด้วยจำนวนร้อยและพัน ได้อาศัย ๒ ตระกูลนี้เป็นอยู่โดยมาก. เฉพาะอนาถบิณฑิกคฤหบดี มีความรักและเกรงพระหฤทัยพระผู้มีพระภาคอย่างยิ่ง แม้แทบ

ทุกเวลาเย็นไปฟังพระธรรมเทศนา ก็ไม่ได้ถามปัญหาใด ๆ ด้วยคิดว่าพระองค์เป็นกษัตริย์สุขุมาลชาติ อย่าได้ลำบากเพราะการตอบปัญหาของเราเลย[๑].

เมืองสาวัตถี เป็นราชธานีที่นับว่ามีฐานะสำคัญทั้งในทางโลกและทางศาสนาดังกล่าวมานี้.

เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปตามชนบทต่าง ๆ ชั่วคราวในที่สุดมาประทับยับยั้งอยู่ ณ เชตวนารามอีก พุทธบริษัท คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา จึงพากันชื่นชมในข่าวนี้ และในวันต่อมา ก็พากันมาเฝ้าสดับพระธรรมเทศนาตามโอกาสของตน.

---

๑. ดู จกฺขุปาลวตฺถุ ธมฺมปทฏฺฐกถา ปฐมภาค.

บทที่ ๑

ข่าวโจร

ใกล้ ๆ กับเวลาที่พระผู้มีพระภาคเสด็จมาถึงเมืองสาวัตถีนั้น เกิดข่าวเล่าลือว่า มีโจรสำคัญเที่ยวปล้นฆ่ามนุษย์ทั่วไปในเขตต่าง ๆ แห่งแคว้นโกศล โจรผู้นี้มีฝ่ามือชุ่มด้วยโลหิต เป็นคนใจร้าย เหี้ยมโหดไม่ปรานีผู้ใด เข้ารุกรานหมู่บ้านใด หมู่บ้านนั้นก็ร้างเพราะมนุษย์พากันอพยพหลบหนีบ้าง ถูกฆ่าตายบ้าง แม้นิคม ชนบท ที่โจรผู้นี้เที่ยวรุกรานไป ก็เช่นเดียวกัน ชาวบ้านพากันหวาดสะดุ้ง พ่อค้าเกวียนที่เดินทางไปมาค้าขายระหว่างแคว้นโกศลกับมคธ และแคว้นโกศลกับวัชชีต่างเต็มไปด้วยความวิตกกังวล รู้ข่าวว่าโจรผู้นี้เที่ยวไปทางใด ก็เว้นทางนั้นเสีย ขับเกวียนไปทางอื่น.

ใคร ๆ พากันเรียกโจรผู้นี้ว่า "องคุลิมาล" แปลว่า

"ผู้มีนิ้วมือเป็นพวงมาลัย" คือเขาฆ่ามนุษย์ได้เท่าไร ก็ตัดนิ้วไว้เท่าจำนวนนั้น ทำเป็นพวงมาลัยคล้องร่างเที่ยวไปในที่ต่าง ๆ.

องคุลิมาลนั้น ชำนาญในการต่อสู้ เป็นผู้มีใจเข้มแข็งเด็ดเดี่ยว เดินและวิ่งได้รวดเร็ว เพราะได้ศึกษาวิชาอาวุธมาแต่เมืองตักกสิลา ราชธานีแห่งแคว้นคันธาระ ซึ่งเป็นเมืองเดียวกับที่พระเจ้าปเสนทิเสด็จไปศึกษาในสมัยเป็นราชกุมาร.

องคุลิมาลไม่เคยกลัวคนหมู่มากที่จะมาต่อสู้ กลับมีความรู้สึกว่า ตนจะได้เพิ่มพวงมาลัยนิ้วมือให้ยาวออกไปอีก จนกว่าจะได้เท่าจำนวนนิ้วที่ต้องการ อย่าว่าแต่คนทั้งหลายจะต่อสู้เลย เพียงเห็นเข้าเท่านั้น ก็รีบพากันหลบหนีห่างไกลยิ่งแล้ว.

ข่าวที่ว่าองคุลิมาลเป็นโจรฆ่าพันมนุษย์ ได้ระบือทั่วไปในแว่นโกศล เป็นเหตุให้พระเจ้าปเสนทิหนักพระราชหฤทัยอย่างยิ่ง.

ในการรบและแม้ในการปราบโจร ผู้ที่เป็นประมุข จะต้องออกต่อสู้ด้วยตนเอง พร้อมกับไพร่พลของตน. องคุลิมาลเป็นโจรที่ไม่เคยกลัวใคร เพียงออกชื่อก็ดูเหมือนจะลดกำลังใจของผู้ที่ คิดจะต่อสู้ ให้กลายเป็นคิดหนีเสียแล้ว พระเจ้าปเสนทิแม้ไม่ทรงเคยเห็นองคุลิ-มาลก็ไม่วายประหวั่นในพระหฤทัย แต่ด้วยขัตติยมานะพระองค์หาแสดงพระอาการพรั่นพรึงให้ปรากฏไม่.

ถ้าพันธุลเสนาบดผู้ขุนพลยังอยู่ อย่าว่าแต่จะมีโจรองคุลิมาลเพียงคนเดียวเลย แม้จะมีสัก ๕ หรือ ๑๐ องคุลิมาล ก็วางใจได้ว่า โจรเหล่านั้น จะราบคาบภายในเวลาอันเล็กน้อย พันธุละเคยใช้ธนูยิงเจ้าลิจฉวีตายนับด้วยร้อย ในการต่อสู้ที่เมืองไพศาลี คราวพาภรรยาของตนไปอาบน้ำในสระที่หวงห้าม, พันธุละเคยแสดงฝีมือฟันไม้ไผ่หลายลำ ซึ่งญาติแอบเอาเหล็กสอดไว้ ณ ภายในขาดได้อย่างง่ายดาย, และเพราะ

๑. วิฑูฑภวตฺถุ ธมฺมปทฏฺฐกถา ตติยภาค.

โกรธว่าพวกญาติไม่บอกให้รู้ล่วงหน้า เป็นเหตุให้ตนพื้นมีเสียงดังกริ๊ก พันธุละเจ้าชายแห่งแคว้นมัลละ จึงละเมืองกุสินาราของตน ไปทำราชการเป็นเสนาบดีตำแหน่งขุนพลของพระเจ้าปเสนทิ เพื่อนร่วมสำนักศึกษา ณ เมืองสาวัตถี แต่พระเจ้าปเสนทิหลงเชื่อคนยุ จึงใช้อุบายฆ่าพันธุลเสนาบดี พร้อมทั้งบุตรหลายคนเสีย เมื่อทราบภายหลังก็สิ้นคนดีไปแล้วอย่างแก้ไขไม่ได้. เพราะฉะนั้น ถ้าจะมีคราวใดที่พระเจ้าปเสนทิทรงระลึกถึงพันธุละผู้ซื่อสัตย์มากที่สุด คราวนั้นก็น่าจะเป็นคราวที่พระองค์ทรงตระหนักว่า จะต้องคุมพลไปปราบองคุลิมาลด้วยพระองค์เองในบัดนี้.

การเตรียมพลม้าไม่น้อยกว่า ๕๐๐ ได้จัดกันขึ้นโดยด่วนตามรับสั่งของพระเจ้าปเสนทิ.

น้ำใสใจจริงนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลไม่อยากจะเสด็จเลย แต่หน้าที่ผู้ปกครองแคว้นทำให้ต้องจำใจเสด็จ และก่อนที่จะคุมพลไปสู่ที่อื่น พระองค์ได้ทรง

เครื่องรบขึ้นสู่รถศึกออกจากประตูเมือง พร้อมด้วยพลม้าตามเสด็จ ตรงไปยังเชตวนาราม เพื่อเฝ้าพระผู้มีพระภาค แต่เวลายังไม่สิ้นแสงตะวัน.

การที่เสด็จไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ก็ด้วยทรงพระดำริว่า พระผู้มีพระภาค มิได้สงเคราะห์เราด้วยประโยชน์ภายหน้าเท่านั้น ย่อมสงเคราะห์แม้ด้วยประโยชน์ปัจจุบัน เราไปครั้งนี้ ถ้าไปดี พระผู้มีพระภาคคงจะแสดงพระอาการดุษณี ถ้าจะไปถูกฆ่าตายเราคงได้สดับคำทั่วงด้วยอริยโวหาร. เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงทักท้วงแล้ว ไพร่พลคงไม่ยอมให้เราออกปราบโจรด้วยเห็นแก่ชีวิตของเรา และการที่ไพร่พลไม่ยอมให้เราไป มิใช่เราเลี่ยงไม่ไปเองนั้น แม้ใครทราบก็ไม่เป็นที่อับอาย ด้วยวิธีนี้จะเป็นอันเปลื้องข้อครหาได้.

เหตุที่ใช้พลม้าล้วน ๆ ออกในคราวนี้ ก็คือพระเจ้าปเสนทิ ทรงเตรียมไว้ทั้งเพื่อแพ้และเพื่อชนะ ถ้าแพ้ก็

จะได้หนีทัน หรือถ้าชนะจะได้ติดตามทัน เพราะองคุลิมาลมิได้ใช้ม้า อย่างไรพระองค์ก็คงได้เปรียบ.

เมื่อใกล้เชตวนาราม และสิ้นระยะทางที่ยานจะพึงไปได้แล้ว ก็เสด็จลงจากรถศึกดำเนินด้วยพระบาทไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถวายบังคมแล้วประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนหนึ่ง. ส่วนพวกพลประจำม้าที่ตามเสด็จก็ถวายบังคมนั่งลดหลั่นถัดออกไป.

ขณะนั้น พระผู้มีพระภาค ประทับอยู่ท่ามกลางภิกษุบริษัท ทอดพระเนตรเห็นพระเจ้าปเสนทิมาถวายบังคม และประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งเช่นนั้นจึงตรัสปราศรัยว่า :-

" มหาบพิตร ! พระเจ้าพิมพิสารจอมเสนาแคว้นมคธ เจ้าลิจฉวีแห่งเมืองไพศาลี หรือพระราชาที่เป็นปฏิปักษ์อื่น ๆ ทำให้พระองค์ทรงพิโรธหรืออย่างไร ?"

"ไม่มีพระราชาใดกำเริบดอกพระเจ้าข้า ! แต่มีโจรเกิดขึ้นในแคว้นของข้าพระองค์ ชื่อ องคุลิมาล

เป็นคนโหดร้าย มีมือชุ่มด้วยโลหิต พอใจในการฆ่าการประหาร หาความปรานีในผู้ใดมิได้ มันทำหมู่บ้านมิให้เป็นหมู่บ้าน ทำนิคมชนบทมิให้เป็นนิคมชนบท. มันฆ่ามนุษย์แล้วตัดนิ้วมือไว้ทำเป็นพวงมาลัยคล้องร่าง ข้าพระองค์จักปราบมัน."

"มหาบพิตร ! ก็ถ้าพระองค์พบองคุลิมาลนั้น ปลงผมและหนวดแล้ว นุ่งห่มผ้าย้อมฝาด ออกจากเรือนบวชไม่มีเรือน เว้นจากฆ่าสัตว์ เว้นจากลักฉ้อ เว้นจากพูดเท็จ ฉันมื้อเดียว ประพฤติพรหมจรรย์ มีศีล มีกัลยาณธรรม ดังนี้ พระองค์จะทำอย่างไรกับองคุลิมาลนั้น."

"พระเจ้าข้า ! ข้าพระองค์พึงอภิวาท พึงลุกขึ้นต้อนรับ หรือพึงนิมนต์ด้วยอาสนะ พึงถวายปัจจัย ๔ หรือพึงให้ความรักษาคุ้มครอง อันเป็นธรรมแก่องคุลิมาลนั้น. ก็แต่ว่า คนทุศีล มีธรรมอันลามก อย่างองคุลิมาลนั้น จักมีศีลสังวรเห็นปานนี้มาแต่ไหน ?"

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงยกพระหัตถ์เบื้องขวาขึ้นไปทางภิกษุรูปหนึ่งซึ่งมีร่างสูงใหญ่ นั่งอยู่ไม่ไกลนักด้วยพระดำรัสว่า :–

"มหาบพิตร ! นี่คือองคุลิมาล."

ด้วยพระดำรัสเพียงเท่านี้ พวกไพร่พลที่ตามเสด็จพระเจ้าปเสนทิ และนั่งอยู่ถัด ๆ ไป แลดูตามพระหัตถ์ เห็นเป็นองคุลิมาลแน่ ก็พากันเผ่นกระโจนอย่างไม่คิดชีวิต พากันขึ้นม้ารีบขับเข้าเมืองสาวัตถีโดยด่วน ด้วยคิดว่า องคุลิมาลคงรู้ว่า พวกเราจะออกกำจัด จึงมาคอยดักที่เชตวนารามเสียก่อน พระเจ้าปเสนทิเห็นจะถูกจับแน่แล้ว เราพากันเอาตัวรอดเถิด เพราะคิดเช่นนี้ จึงพากันหนีไป ทิ้งให้พระเจ้าปเสนทิประทับนั่งตะลึง เต็มไปด้วยความสะดุ้งหวาดกลัวอยู่แต่พระองค์เดียว.

พระผู้มีพระภาค ทรงทราบความที่พระเจ้าปเสนทิตกพระหฤทัยกลัว จึงตรัสว่า "อย่ากลัวเลย มหา-

บพิตร ! อย่ากลัวเลย มหาบพิตร ! บัดนี้ ภัยซึ่งจะเกิดแต่องคุลิมาลไม่มีอีกแล้ว."

พระเจ้าปเสนทิ ก็คลายความสะดุ้งตกพระหฤทัย จึงเข้าไปหาพระองคุลิมาลแล้วตรัสว่า "พระผู้เป็นเจ้าองคุลิมาลของข้าพเจ้าหรือนี่ ?"

มีเสียงตอบอันชัดเจน ค่อนข้างดังและห้าวหาญ แต่เต็มไปด้วยความสุภาพมาจากภิกษุรูปนั้นว่า "ขอถวายพระพร ! อาตมภาพนี่แหละ คือองคุลิมาล."

"ประทานโทษเถิด โยมทั้ง ๒ ของพระผู้เป็นเจ้านั้น สกุลว่ากระไร ?"

"ขอถวายพระพร ! โยมชายของอาตมภาพตระกูลคัคคะ และโยมหญิงตระกูลมันตานี."

"ดีแล้ว พระผู้เป็นเจ้าคัคคะมันตานีบุตร จงยินดีเถิด ข้าพเจ้าจักรับเป็นผู้จัดถวายปัจจัย ๔ แก่พระผู้เป็นเจ้า."

พระองคุลิมาลถือการอยู่ป่า เที่ยวบิณฑบาต ทรง

ผ้าบังสุกุล และทรงผ้า ๓ ผืนเป็นวัตร จึงถวายพระพรว่า "มหาบพิตร ! ไตรจีวรของอาตมภาพบริบูรณ์แล้ว ขอพระองค์อย่าได้ทรงเป็นกังวลเลย."

ลำดับนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลเข้าไปเฝ้าพระผู้มี-พระภาค ถวายบังคมประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้วทูลว่า :-

"อัศจรรย์ยิ่งนักพระเจ้าข้า ! เรื่องไม่เคยมีมามีขึ้น คือข้อที่พระองค์ฝึกผู้ที่ใคร ๆ ฝึกไม่ได้ สงบผู้ที่ใคร ๆ ให้สงบไม่ได้ ระงับผู้ที่ใคร ๆ ให้ระงับไม่ได้ พระผู้เป็นเจ้าองคุลิมาลนี้ ข้าพระองค์ไม่อาจจะฝึกได้ แม้ด้วยอาชญา แม้ด้วยศัสตรา แต่พระผู้มีพระภาคก็ทรงฝึกแล้ว โดยมิต้องใช้อาชญา และศัสตรา ข้าพระองค์มีกิจธุระมาก บัดนี้จักขอทูลลากลับไปก่อน."

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสรับลาแล้ว พระเจ้าปเสนทิโกศล ก็ลุกจากอาสนะถวายบังคมทำประทักษิณ

แล้วหลีกไป.

ดวงตะวันลับขอบฟ้าไปแล้ว เงาไม้ซึ่งถูกแสงจันทร์ส่องทอดยาวไปทางทิศตะวันตก แลดูดำครึ้ม. ในขณะนี้จะมองเห็นแสงไฟจากปราสาทของพระเจ้าปเสนทิซึ่งตั้งอยู่ในเมืองสาวัตถีลิบ ๆ โน้น. อากาศรอบเชตวนาราม และตลอดทางที่รถศึกของพระเจ้าปเสนทิผ่านไป เต็มไปด้วยความสดชื่น แม้พระองค์จะทรงรู้สึกว่าในเวลากลางคืนนี้ ไม่มีไพร่พลตามเสด็จเลย คงมีเฉพาะนายสารถีกับพระองค์เท่านั้นก็ตาม.

บทที่ ๒

กลุ่มดาวโจร

นับย้อนไปแต่กาลที่พระองคุลิมาลบวชแล้วเกือบ ๒๕ ปี เป็นสมัยที่พระเจ้าปเสนทิเพิ่งครองราชสมบัติได้ไม่นานนัก.

ปุโรหิตผู้หนึ่งของพระเจ้าปเสนทินั้น มีภรรยานามว่ามันตานีพราหมณี นางตั้งครรภ์ได้ถ้วนทศมาสแล้วก็คลอดบุตรในราตรีกาล. เวลาที่ทารกนั้นคลอด ดวงจันทร์กำลังโคจรผ่าน กลุ่มดาว โจรไป ตามจักรราศี. อาวุธต่าง ๆ ในพระนครมีประกายแสงโพลงขึ้น แม้มงคลกุนตาวุธ และพระแสงดาบของพระราชา ซึ่งวางอยู่ใกล้ที่บรรทม ก็เป็นประกายแสงขึ้นเช่น เดียวกัน.

พราหมณ์ปุโรหิตออกไปยืนอยู่กลางแจ้ง มองดูดาวฤกษ์ ทราบว่าบุตรของตนเกิดฤกษ์โจร จึงไปเฝ้าพระเจ้าปเสนทิ ในวันรุ่งขึ้นกราบทูลถามว่า "เทวะ !

เมื่อคืนนี้พระองค์บรรทมเป็นสุขดีดอกหรือ พย่ะค่ะ ?"

"ท่านอาจารย์ ! ข้าพเจ้าจะนอนเป็นสุขได้อย่างไร ในเมื่อมงคลาวุธเป็นประกายแสงขึ้น อันตรายแห่งราชสมบัติหรือไม่ก็ชีวิตอย่างใดอย่างหนึ่ง คงจะมีเป็นแน่"

"อย่ากลัวเลย พย่ะค่ะ ! อาวุธที่โพลงแสงขึ้นนั้นด้วยอานุภาพแห่งบุตรที่เกิดใหม่ของข้าพระองค์เท่านั้น หามิเหตุอื่นไม่."

"เด็กนั้นจักเป็นอะไรในอนาคต ทราบไหม ท่านอาจารย์ ?"

"เป็นโจร พย่ะค่ะ !"

"โจรธรรมดา หรือโจรราชสมบัติ ?"

เมื่อปุโรหิตกราบทูลว่า เป็นเพียงโจรธรรมดา และหวังจะรักษาพระหฤทัยของพระราชา จึงกราบทูลต่อไปว่า "เทวะ ! พระองค์จะทรงโปรดให้ฆ่าเด็กนั้นเสียก็ได้."

"ท่านอาจารย์ ! เพียงโจรธรรมดาจะเป็นไรไป มันก็ไม่ผิดอะไรกับรวงข้าวสาลีเพียงรวงเดียว ในนาตั้งพันกรีส เลี้ยงมันไว้เถิด."

ถึงคราวตั้งชื่อบุตร ปุโรหิตปรารภความที่อาวุธโพลงแสงขึ้นเวลาเด็กนั้นเกิด แต่มิได้ทำอันตรายผู้ใด จึงให้ชื่อว่า "อหิงสกะ" แปลว่า "ผู้ไม่เบียดเบียน."

เมื่ออหิงสกะเติบโตขึ้น บิดาก็ส่งให้ไปศึกษายังเมืองตักกสิลา ด้วยถือคติโบราณที่ว่า :–

"ไม่มีลูก ๑ ลูกตาย ๑ ลูกโง่ ๑ สองข้อข้างต้นดีกว่า ข้อหลังไม่ดีเลย เพราะสองข้อข้างต้นทำทุกข์ให้คราวเดียว แต่ข้อหลังทำทุกข์ให้ตลอดชีวิต."

"บิดาชื่อว่าเป็นผู้จองเวร มารดาชื่อว่าเป็นศัตรู เพราะไม่ให้บุตรของตนศึกษา บุตรนั้นย่อมสิ้นสง่าในที่ประชุม เหมือนนกยางอยู่กลางฝูงหงส์ฉะนั้น."

เมืองตักกสิลา ตั้งอยู่ทิศเหนือสุดแห่งดินแดนภารตวรรษ เป็นเมืองชุมนุมแห่งนักปราชญ์ชั้นผู้ใหญ่

เป็นเมืองแห่งวิชาความรู้ ใครจะต้องการศึกษาศิลป-ศาสตร์ชนิดใด ก็เลือกศึกษาได้ตามประสงค์ พระราชาและอำมาตย์ ราชปุโรหิต เศรษฐี คฤหบดีในแคว้นต่าง ๆ แม้ไกลเท่าไกล ได้ส่งบุตรของตนมาศึกษาที่เมืองนี้โดยมาก.

วิธีเข้าศึกษานั้น มี ๒ อย่าง คือ เสียค่าธรรมเนียมแก่อาจารย์อย่างหนึ่งอีกอย่างหนึ่งไม่เสียค่าธรรมเนียมแต่ต้องทำงานให้ตามแต่อาจารย์จะใช้ มีหุงหาอาหารตักน้ำ ตัดฟืน และนวดฟั้นเป็นต้น.

อหิงสกะ ได้เข้าศึกษาในสำนักท่านทิศาปาโมกข์ผู้หนึ่ง ด้วยวิธีหลังคือทำงานให้แทนเสียค่าธรรมเนียมได้ตั้งใจปฏิบัติอาจารย์เป็นอย่างดียิ่ง ในทางการงานก็ขยันขันแข็งและคอยหมั่นรับใช้ ในทางความประพฤติก็เรียบร้อย เจรจาก็อ่อนหวาน นับว่าเด่นกว่ามาณพอื่น ๆ จึงเป็นที่รักใคร่ของอาจารย์มาก.

ศิษย์ทั้งหลายเห็นว่าตั้งแต่อหิงสกมาณพมาอยู่ทำ

ให้พวกตนด้อยลงไป ก็ปฤกษากันหาวิธีกำจัด ครั้นจะกล่าวว่า อหิงสกมาณพทรามปัญญา ก็ปรากฏว่าอหิงสกมาณพมีปัญญายอดเยี่ยมผู้หนึ่ง หรือจะกล่าวว่า ไม่ใส่ใจในหน้าที่ ก็ไม่มีหน้าที่ใดของเขาเคยบกพร่อง มีแต่เรียบร้อยดี และนอกจากนั้น ต่างจะหาว่ามีชาติชั่ว คือเป็นลูกผสมวรรณะ ซึ่งถือกันในครั้งนั้นว่า เป็นคนจัณฑาล อหิงสกมาณพ ก็เป็นอุภโตสุชาต เกิดดีแล้วโดยมารดาบิดาทั้ง ๒ ฝ่ายเป็นพราหมณวรรณะด้วยกัน.

มาณพเหล่านั้น ตรองหาวิธีเป็นอันมากที่จะกำจัดอหิงสกะให้จงได้ ต่อมาคิดอุบายได้อย่างหนึ่ง จึงแบ่งกันเป็น ๓ พวก พวกแรกไปบอกอาจารย์ว่า ได้ข่าวว่า อหิงสกมาณพคิดการจะประทุษร้ายอาจารย์ ครั้นถูกอาจารย์ดุตะเพิดก็หลีกไป พวกที่ ๒ ไปกล่าวเช่นนั้นอีก อาจารย์ก็ยังไม่เชื่อ จนกระทั่งพวกที่ ๓ มากล่าวเช่นนั้น แล้วพูดเสริมต่อไปว่า ท่านอาจารย์

ไม่เชื่อพวกผม ก็จงพิจารณารู้เอาเองเถิด อาจารย์มีความระแวง และเชื่อว่าเป็นความจริง เพราะศิษย์ที่มาบอกหลายพวกด้วยกัน คงไม่ใช่บอกด้วยประสงค์ร้ายเป็นแน่ จึงตกลงใจจะฆ่าอหิงสกมาณพเสีย.

แล้วมาฉุกคิดว่า "ถ้าเราฆ่าเองใคร ๆ ก็จะเล่าลือว่า 'อาจารย์ทิศาปาโมกข์โกรธมาณพที่มาเรียนศิลปะในสำนักของตน ก็ฆ่าเสีย' เมื่อเป็นเช่นนี้ ต่อไปคงไม่มีใครประสงค์จะมาเรียน ลาภสักการะของเราก็จะเสื่อมไป อย่าเลยเราจะวานมือคนอื่นเถิด จะลวงว่า 'ก่อนที่วิชาจะสำเร็จ เจ้าจะต้องฆ่าคนให้ได้พันคน เพื่อเป็นเครื่องประกอบวิชา' เมื่ออหิงสกมาณพเที่ยวฆ่าใครต่อใครจนกว่าจะครบพันเช่นนี้ คงมีสักคนหนึ่งที่ลุกขึ้นต่อสู้ และฆ่าอหิงสกมาณพเสียได้."

ครั้นอาจารย์คิดเช่นนั้นแล้ว ก็บอกแก่อหิงสกมาณพตามอุบายของตน อหิงสกะตอบว่า "ท่านอาจารย์ ! ตระกูลของผมถือไม่เบียดเบียนผู้อื่น ผม

จะทำได้อย่างไร ?"

"เจ้าไม่ทำแล้ว ไฉนศิลปะของเจ้าจักให้ผลเล่า ? ศิลปะที่ปราศจากเครื่องประกอบนั้น จะไม่มีประโยชน์อะไรเลย."

เมื่อได้ฟังดังนั้น อหิงสกมาณพผู้เชื่อมั่นในคำอาจารย์ ก็ตัดสินใจเด็ดขาดว่า จะต้องออกเที่ยวฆ่ามนุษย์ให้ครบพันคน จึงเตรียมแต่งตัวรัดกุม รวบรวมอาวุธ ๕ ชนิด ผูกสอดบ้าง ถือด้วยมือบ้าง มากราบลาอาจารย์แล้วเข้าสู่ดง คอยอยู่ปากทางที่จะเข้าไปในดงบ้าง กลางดงบ้าง ปากทางที่จะออกจากดงบ้าง เมื่อพบใครก็ฆ่าไม่มีเว้น ครั้นฆ่าแล้วหาได้ยึดผ้านุ่งผ้าห่มหรือผ้าโพกไว้เป็นเครื่องนับจำนวนไม่ คงนับแต่ในใจว่าหนึ่ง สอง ดังนี้เป็นต้น ซึ่งในที่สุดก็ลืม แม้อหิงสกมาณพจะเป็นคนมีสติปัญญาและความจำดีโดยปรกติ แต่เมื่อมาฆ่ามนุษย์มาก ๆ เข้าก็ทำให้ฟั่นเฟือนเลือนหลงไป.

ครั้นไม่สามารถกำหนดจำนวนด้วยการนับในใจจึงต้องตัดนิ้วของผู้ถูกฆ่าไว้สำหรับนับ รวมกองไว้ในที่แห่งหนึ่ง นิ้วเหล่านั้นก็เผอิญหายเสีย ในที่สุดต้องร้อยนิ้วไว้เป็นพวงอย่างพวงมาลัย นำติดตัวไปด้วยเพราะเหตุนี้ ตั้งแต่นั้นมาอหิงสกมาณพก็มีชื่อใหม่ว่า "องคุลิมาล" "ผู้มีนิ้วมือเป็นพวงมาลัย" องคุลิมาลยึดป่าเป็นบ้าน จากที่นี้ไปที่นั้นจนทั่วป่า คนที่เคยตัดฟืนพากันเข็ดขยาดไม่กล้าเข้าป่า เมื่อองคุลิมาลไม่ค่อยพบใครในป่า เวลากลางคืนจึงออกจากป่าเข้าสู่หมู่บ้าน ใช้เท้ากระแทก ใช้อาวุธทำลายประตูให้พังแล้ว เข้าไล่ฆ่ามนุษย์ซึ่งกำลังนอนอยู่ ตัดเอานิ้วมือไปจนกระทั่งชาวบ้านส่วนมาก ต้องพากันอพยพเข้าสู่นิคม จากนิคมอพยพหนีเข้าสู่นคร มนุษย์ทั้งหลายพากันละทิ้งบ้านช่อง อุ้มลูกจูงหลานมาพำนักอยู่รอบ ๆ เมืองสาวัตถี แล้วรวมเป็นพวกไปที่พระลานหลวงร้องทุกข์ต่อพระเจ้าปเสนทิโกศล.

พราหมณ์ปุโรหิต ทราบข่าวโจรองคุลิมาล และความเดือดร้อนของมนุษย์ทั้งหลายแล้ว ก็หยั่งทราบได้ทันทีว่า ต้องเกี่ยวกับบุตรของตน จึงกล่าวกะนางมันตานีพราหมณีว่า "เกิดโจรชื่อองคุลิมาลขึ้นแล้ว เจ้านี่คงไม่ใช่ใครอื่น นอกจากอหิงสกะลูกเรา คราวนี้พระราชาคงออกจับมันแน่ เราจะทำอย่างไรดี ?"

พราหมณีตอบว่า "มีอยู่อย่างหนึ่ง คือท่านไปพาอหิงสกะนั้นมาอยู่เสียกับเราไม่ให้ใครรู้และจับได้."

"ไม่ได้ดอก พราหมณี ! ฉันไม่กล้าไปหามันเพราะท่านไม่ให้ไว้ใจในคน ๔ จำพวก คือ :—

"อย่าไว้ใจโจร ว่าเป็นเพื่อนเก่า
อย่าไว้ใจเพื่อน ว่าคบกันมาก่อน
อย่าไว้ใจพระมหากษัตริย์ ว่าปรานี
อย่าไว้ใจนารี ว่าอยู่ในอำนาจของเรา."

แต่เป็นธรรมดาอยู่เอง ที่มารดาจะต้องมีใจอ่อนด้วยความรักบุตร และแข็งกล้าอย่างยิ่งในเมื่อรู้สึกว่า

ตนจะต้องช่วยเหลือให้บุตรนั้นพ้นภัย แม้ท่านปุโรหิตจะปฏิเสธไม่ยอมไปตามหาองคุลิมาล นางมันตานีพราหมณีก็คงกล่าวว่า "เมื่อท่านไม่ไป ข้าพเจ้าจะไปเอง" แล้วก็เที่ยวระหกระเหินตามหาบุตรของตนไปในที่ต่าง ๆ ทั้งที่ตนอยู่ในวัยชราเช่นนั้น.

เวลานี้องคุลิมาลยังอยู่ในป่าบ้าง จากป่าสู่หมู่บ้านและนิคมนอก ๆ ไปบ้าง แต่ก็คงเที่ยววนเวียนในแคว้นโกศลนั้น.

ร่างกายขององคุลิมาลตรากตรำดำคล้ำ และมีเลือดติดเกรอะกรัง เผ้าผมและหนวดเครายาวรุงรังสมที่เป็นโจรป่า องคุลิมาลไม่ต้องการความสวยงามหรือความสุขอื่น ๆ ต้องการแต่อย่างเดียว คือฆ่าคนให้ครบจำนวนพันตามที่อาจารย์สั่ง ความเป็นผู้เคยชินในการฆ่านั้น ทำให้ใจคอขององคุลิมาลแข็งกร้าวเหี้ยมโหด ไม่สำนึกเรื่องผิดชอบ. แม้ร่างกายจะมัวมอมและสะพายพวงนิ้วมือมนุษย์อันแห้งบ้างสดบ้าง

ส่งกลิ่นจนตนเองรู้สึกเหม็น องคุลิมาลก็คงไม่ใส่ใจต่อสิ่งเหล่านี้ เขาคำนึงเพียงว่า เมื่อไรนิ้วมือนั้นจะครบพัน พรุ่งนี้จะไปที่ไหน และในวันต่อไปจะไปที่ไหนอีกที่มีมนุษย์ให้ตนฆ่า.

ต่อมาเมื่อองคุลิมาลฆ่ามนุษย์ และร้อยนิ้วมือไว้ในครบ ๙๙๙ แล้ว ก็เสาะแสวงหาบุคคลที่ครบพันซึ่งตนจะพึงฆ่า เมื่อเสร็จแล้วจะได้เดินทางกลับไปเมืองตักกสิลา หาอาจารย์เพื่อทำพิธีประกอบศิลปศาสตร์ให้สิ้นเสร็จเสียที เพราะตนจากมารดาบิดามานานแล้ว ถ้าศิลปะสำเร็จก็จะได้กลับไปอยู่กับมารดาบิดาต่อไป.

บทที่ ๓

พระพุทธโอวาท

ณ วันที่มารดาขององคุลิมาลออกตามหาบุตรและเป็นวันเดียวกับที่องคุลิมาล กำลังแสวงหาบุคคล ผู้ครบจำนวนพันซึ่งตนพึงฆ่านั้น เวลาใกล้รุ่ง เป็นเวลาที่ชาวโลกผู้ตรากตรำทำงานมาตลอดกลางวัน กำลังหลับสนิท ฝนซึ่งตกพรำมาแต่ต้นมัชฌิมยามเพิ่งขาดเม็ด เหลือหยาดค้างบนใบไม้บ้าง เมื่อลมพัดก็หล่นพรูลงสู่พื้น เป็นประกายเพราะต้องแสงสลัวแห่งดวงจันทร์ อากาศเย็นเยียบ แต่สิ่งเหล่านี้มิได้ทำให้ภิกษุทั้งหลายในเชตวนารามที่เป็นเสขะ รู้สึกท้อแท้ย่อหย่อนในการลุกขึ้นเจริญสมณธรรม และที่เป็นอเสขะพากันละเลยความเป็นผู้ขยันยังอยู่ในวิหารธรรม ตลอดยามสุดท้ายแห่งราตรี. บางท่านก็เดินจงกรม กำหนดหัวข้อกัมมัฏฐาน บางท่านก็นั่งสำรวมใจ ตั้งสติกำหนดลม

อัสสาสะ ปัสสาสะ และบางท่านที่ได้บรรพชาอุปสมบท แล้วไม่นาน ก็สาธยายข้อวัตรและพระพุทธโอวาท เบื้องต้นซึ่งพระอุปัชฌายะอาจารย์แนะนำ ด้วยเสียง เบา ๆ เกรงจะเป็นที่รำคาญแห่งภิกษุอื่น

เวลาเดียวกันนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคประทับนั่ง ขัดสมาธิอยู่ในพระคันธกุฎี ตรวจดูสัตวโลกที่พระองค์ พึงเสด็จไปโปรด ก็ทรงทราบด้วยพระญาณว่า โจร องคุลิมาลกำลังแสวงหาบุคคลที่ครบพัน เพื่อฆ่าแล้ว ตัดนิ้วมือไป หากเรารีบไปให้ทัน ความสวัสดีก็จะมี แก่องคุลิมาลนั้น เขายินพังคำสอนของเราในป่านั้นแล จะกลับใจรู้สึกผิดชอบแล้วขอบวช เมื่อบวชแล้วไม่ นานก็จะทำให้แจ้งซึ่งอภิญญา ๖. แต่ถ้าเราไม่ไป, องคุลิมาลพบมารดาของตนซึ่งกำลังตามหา และจำ ไม่ได้เพราะมีหัวใจฟั่นเฟือนไป อันเนื่องจากลำบาก ตรากตรำในการนอนการกินในป่ามาเป็นเวลานาน ถ้า ประทุษร้ายมารดาถึงแก่ชีวิต ก็จะเป็นผู้ที่กลับตัวมิได้

อีกต่อไป แม้ไฉนเราพึงสงเคราะห์องคุลิมาลนั้น ให้เป็นผู้มีความสวัสดี.

ครั้นในเวลาเช้า ทรงถือบาตรครองจีวรเข้าสู่หมู่บ้านเพื่อบิณฑบาต กลับมาเสวยเสร็จแล้ว แจ้งให้ภิกษุทั้งหลายทราบความที่พระองค์จะเสด็จจาริกไปสู่ชนบทชั่วคราว เพื่อโปรดเวไนยสัตว์ และในการเสด็จครั้งนี้ มิได้นำพระภิกษุอื่นไปด้วย.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงดำเนินด้วยพระบาทไปยังทิศท้องคุลิมาลกำลังเดินมา.

ตลอดทางที่ผ่านไป พบคนเลี้ยงโค คนเลี้ยงแกะและชาวนามีท่าทางตื่นเต้นรีบเดินเข้ามา บ้างก็กระซิบกระซาบ บ้างก็ละล่ำละลักบอกว่า:—

"ท่านสมณะ ! ท่านอย่าเพิ่งไป โจรองคุลิมาลมันอยู่ทางนั้น มันเป็นคนดุร้าย มีมือชุ่มด้วยโลหิต มันฆ่าพันคนแล้วตัดนิ้วร้อยเป็นพวง ใครเดินผ่านทางมันเป็นถูกฆ่าตายสิ้น จงหลีกไปเสียทางอื่นเถิด."

พระผู้มีพระภาคเจ้าแสดงอาการขอบใจต่อผู้หวังดีเหล่านั้น แต่มิได้ตรัสค้านหรือเห็นดีด้วยประการใด คงเสด็จไปข้างหน้าตามปรกติ และได้พบชาวนาบ้าง คนเลี้ยงแกะบ้าง คนเลี้ยงโคบ้าง ในระหว่างทางอีก ก็ได้รับคำห้ามปรามแนะนำมิให้เสด็จไปดังกล่าวแล้วข้างต้น แม้จะหลายครั้งหลายหน ก็หาทำให้พระผู้มีพระภาคเสด็จเลี่ยงไปทางอื่นไม่.

จนกระทั่งองคุลิมาลซึ่งอยู่ริมทาง แลเห็นพระองค์เสด็จมาแต่ไกล ก็นึกประหลาดใจว่า " อัศจรรย์จริง ! ทางนี้อย่าว่าแต่คน ๆ เดียวเลย ตั้ง ๓๐ หรือ ๔๐ คน ก็ไม่มีใครเดินมา เพราะกลัวจะถูกฆ่า แต่พระรูปนี้เดินมาผู้เดียวแท้ ๆ ไม่มีเพื่อนเลย หรือจะมาข่มเหงเรา ถ้าเช่นนั้นเราก็จะต้องฆ่าเสียก่อน."

คิดเช่นนั้นแล้ว องคุลิมาลก็เตรียมตัวคว้าดาบสะพายธนู คอยให้พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จผ่านแล้ว จึงเดินสะกดรอยตามไปเงียบ ๆ ข้างหลัง ครั้นเห็นว่าจะ

ไปไม่ทัน จึงเร่งฝีเท้าหนักขึ้น ในที่สุดถึงกับวิ่ง ก็ไม่สามารถตามให้ทันพระผู้มีพระภาค ผู้เสด็จดำเนินไปตามปรกติได้.

องคุลิมาลรู้สึกอัศจรรย์ใจเป็นอย่างยิ่ง วิ่งพลางคิดพลางไปว่า "แปลกจริง แต่ก่อนมาเราเคยมีฝีเท้าเร็วยิ่งนัก สามารถวิ่งขับช้าง ม้า หรือรถ ให้ทันได้ดังประสงค์ พระรูปนี้ก็เดินเรื่อยไปตามปรกติ ทำไมเราถึงกับวิ่งขับแล้วก็ยังไม่ทัน ถ้าเราเรียกให้หยุดแล้วถามดูบางทีจะทราบเรื่องอะไรได้บ้าง" แล้วองคุลิมาลก็หยุดวิ่ง ตะโกนไปว่า:–

"หยุดก่อน พระ!"

มีเสียงตอบมาว่า "เราน่ะหยุดแล้ว องคุลิมาล! ท่านต่างหากยังไม่หยุด ท่านจงหยุดซิ."

องคุลิมาลคิดในใจว่า "พระพวกศากยบุตรเหล่านี้เป็นคนพูดจริง ปฏิญญาจริง แต่ทำไมเดินไปเรื่อย ๆ จงกล่าวว่า 'ราน่ะหยุดแล้ว องคุลิมาล! ท่านต่างหาก

ยังไม่หยุด ท่านจงหยุดซิ' เราจะต้องถามความข้อนี้ดู" แล้วจึงกล่าวถามขึ้นว่า :-

"พระ ท่านเดินไปอยู่ แต่กล่าวว่าเราหยุดแล้ว และกล่าวถึงข้าพเจ้าผู้หยุดแล้วว่า ไม่หยุด เมื่อเป็นเช่นนี้ การที่ท่านว่าท่านหยุด และว่าข้าพเจ้าไม่หยุดนั้น จะหมายความว่าอย่างไร ?"

"ดูก่อนองคุลิมาล เราเลิกเบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายแล้ว และวางศัสตราวุธแล้วตลอดไปส่วนท่านสิไม่สำรวมในสัตว์ เที่ยวเบียดเบียนล้างผลาญชีวิตผู้อื่นไม่วางมือ เราจึงชื่อว่าหยุดแล้ว และท่านชื่อว่ายังไม่หยุด."

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสเช่นนี้ องคุลิมาลก็ได้สติตามธรรมดาองคุลิมาลเป็นคนเฉลียวฉลาด และรู้สึกผิดชอบดียิ่งคนหนึ่ง แต่ที่กลายเป็นคนโหดร้าย และพั้นเฟือนไปในทางชั่ว ก็เพราะกังวลอยู่กับการประหัตประหารผู้อื่น ต้องตรากตรำลำบากในการบุกป่าฝ่าดง

การกินการนอนที่กันดาร หาความสุขกายใจมิได้ องคุลิมาลเหินห่างจากศีลธรรมตลอดกาลช้านาน เมื่อมาได้ฟังพระวาจาอันหลักแหลม นำให้นิยมในสันติสุขของพระผู้มีพระภาค จึงรู้สึกชุ่มชื่น เหมือนคนเดินทางที่เหนื่อยอ่อน ได้พักผ่อนที่ร่มเงา และลงสนานกายในสระน้ำใสสะอาด หรือเหมือนต้นไม้ที่เหี่ยวเฉาได้ละอองฝนโปรยปรายให้สดชื่น ขณะที่องคุลิมาลยืนตัวเบาอยู่ด้วยความเลื่อมใสซาบซ่านในพระพุทธภาษิตอันสั้นแต่ดื่มซึ้งถึงใจอยู่นั้น เหตุผลทั้งหลายที่นำให้เกิดความรู้สึกผิดชอบ และความตระหนักในศีลธรรมก็มาปรากฏอยู่อย่างมากมาย.

หวนระลึกไปถึงเมื่ออยู่ในวัยรุ่น และถูกบิดาส่งไปศึกษา ณ สำนักท่านทิศาปาโมกข์ นึกถึงโอวาทของบิดาที่ให้หมั่นปฏิบัติอาจารย์ หมั่นเล่าเรียนศึกษาและให้มีความประพฤติเรียบร้อยสมชื่อ "อหิงสกะ" ซึ่งแปลว่าผู้ไม่เบียดเบียน แต่แล้วเรียนไป ๆ อาจารย์

กลับใช้ให้เที่ยวฆ่าคนจนกว่าจะครบจำนวนพัน เพื่อใช้เป็นเครื่องประกอบวิชาความรู้ องคุลิมาลยังจำได้ถึงถ้อยคำที่ตนคัดค้านอาจารย์ว่า "ท่านอาจารย์ ! ตระกูลของผมถือไม่เบียดเบียนผู้อื่น ผมจะทำได้อย่างไร ?" แต่ในที่สุดก็ต้องปฏิบัติตาม เมื่อถูกอาจารย์เซ้าซี้บ่อย ๆ. ศิลปศาสตร์อะไรกันที่ต้องใช้ชีวิตมนุษย์ตั้งพัน มาเป็นเครื่องประกอบเช่นนี้.

"เมื่อฝนตก หรือแดดกล้า เรารู้จักหลบเข้าสู่ที่กำบัง หรือกางร่ม เมื่อโรคภัยเกิดขึ้นแก่ตน เรารีบป้องกันรักษา เมื่อถูกด่าว่า เราไม่ชอบใจ เมื่อมีใครประทุษร้าย เราต้องหลบหนี หรือมิฉะนั้นก็ต่อสู้ ทั้งนี้ด้วยความมุ่งหมายอย่างเดียว คือให้ตัวเราปลอดภัย ให้ตัวเราเป็นสุข.

ไม่ว่าใครก็ล้วนแต่รักตน และขวนขวายเพื่อให้ตนได้รับความสุขความปลอดภัยทั้งสิ้น ความรู้สึกอย่างอื่นอาจแตกต่างกันตามอัธยาศัย แต่ความรู้สึก

รักตนนี้ย่อมมีแก่สัตว์ทุกจำพวก และเพราะปรารภตนนั้น ความเอาใจใส่ห่วงใยก็ขยายออกไปถึงญาติมิตรและสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นของตน หรือเนื่องด้วยตน เมื่อทุกคนรักตนเช่นนี้ การรักแต่ตนของเรา แล้วเที่ยวเบียดเบียนผู้อื่น โดยไม่คำนึงถึงความรักตนของเขาบ้างนั้น ไม่เป็นธรรมเลย.

"การที่มนุษย์ทั้งหลาย เห็นเราแล้วพากันหลบหนีอย่างไม่คิดชีวิต การที่เราเที่ยวฆ่าฟันล้างผลาญผู้อื่นด้วยประสงค์เพียงให้ตัวเราเองสำเร็จศิลปศาสตร์ ดังที่เป็นมาแล้วนี้ มิได้แสดงให้เห็นความรักตนในทางที่ผิด โดยไม่ใส่ใจต่อความทุกข์ยากของเพื่อนมนุษย์ดอกหรือ ? เราเกิดมาเพื่อก่อความย่อยยับให้แก่คนทั้งหลาย เกิดมาเพื่อทำโลกให้เดือดร้อน มิได้เกิดมาเพื่อทำประโยชน์อะไรเลย เช่นนั้นหรือ ? พระรูปนี้เที่ยว ที่เตือนสติให้เราสำนึกในความชั่วช้า ด้วยวาจาอันอ่อนหวาน และมีคติลึกซึ้ง ถ้าเราไม่พบท่าน บางที

เราจะไม่ได้รู้เรื่องศีลธรรมและความสงบเลยจนตลอดชีวิต การบันลือสีหนาทของพระรูปนี้สำคัญยิ่ง หรือท่านผู้นี้จะเป็นพระสมณโคดม เจ้าชายสิทธัตถะ ผู้โอรสของพระนางมหามายา.

พอคิดว่าท่านผู้นี้คงเป็นพระสมณโคดม องคุลิมาลก็รู้สึกปลาบปลื้มและเกิดความเลื่อมใสมิโลมชาติชูชันอย่างประหลาด ครั้นได้พินิจพระพุทธลักษณะอันงดงามมีสง่า ได้เห็นแววพระเนตรอันส่ำแดงพระมหากรุณาของพระองค์จึงแน่ใจว่า " บัดนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จมาโปรดเราแล้ว"

องคุลิมาลก็โยนอาวุธทิ้ง ยอบกายลงถวายบังคมพระตถาคตเจ้าแล้ว กราบทูลว่า :—

" เป็นเวลานานเหลือเกินพระเจ้าข้า ! กว่าจะได้เสด็จมาโปรด. ข้าพระองค์ได้สดับธรรมภาษิตของพระองค์แล้ว จักละเลิกบาปกรรมตั้งแต่บัดนี้ไป."

แล้วองคุลิมาลก็เข้าไปจนใกล้ ถวายบังคมอีก

แทบพระบาท ทูลขอบรรพชาในพระพุทธศาสนา.

เมื่อพระผู้มีพระภาค ประทานเอหิภิกขุอุปสัมปทาแก่พระองคุลิมาลแล้ว เสด็จจาริกต่อไปโดยลำดับ ได้พบพระสาวกอื่น ๆ ในระหว่างทางบ้าง ก็ร่วมทางกันเที่ยวแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ ในที่สุด ย้อนมาสู่หนทางเลียบลำน้ำ ซึ่งไหลเอื่อยมาแต่ภูเขาด้านอุดรตามที่ราบลุ่มแห่งแคว้นโกศล จนกระทั่งจาริกมาใกล้เมืองสาวัตถีราชธานี.

บทที่ ๔

ชีวิตใหม่

เมื่อภิกษุองคุลิมาล ตามเสด็จพระผู้มีพระภาคตามทางเลียบลำน้ำอจิรวดีผ่านเมืองสาวัตถี มาพำนักอยู่ ณ เชตวนารามซึ่งมีบริเวณกว้างขวาง ถัดจากพระคันธกุฎีไปไม่ไกลนัก จะแลเห็นธรรมสภาอันใหญ่โต มองดูวิจิตรงดงามด้วยฝีมือแห่งนายช่าง เป็นสถานที่สำหรับประชุมพุทธบริษัทในเวลาสดับพระธรรมเทศนา และกล่าวธรรมสากัจฉา. ถัดไปอีกด้านหนึ่งมีวิหารใหญ่มีเรือนคลังสำหรับเก็บของสงฆ์ มีอุปัฏฐานศาลาคือโรงฉัน ซึ่งยกพื้นกันน้ำท่วมในคราวน้ำหลาก มีกุฎีสำหรับภิกษุอยู่ได้รูปเดียว เป็นกุฎีไม้บ้าง กุฎีก่อด้วยอิฐหรือศิลา และโบกด้วยดินผสมวัตถุอื่นบ้าง

---

๑. แม่น้ำอจิรวดีไหลผ่านเมืองสาวัตถี ดูวินัยปิฎก ๕/๒๑๒ และอรรถกถากามชาตกทวาทสนิบาต.

สร้างเป็นระเบียบไกลออกไปนับด้วยจำนวนร้อยจำนวนพัน มีระหว่างห่างกันเพื่อเป็นทางเดินและเป็นที่จงกรมบำเพ็ญสมณธรรม มีโรงจงกรม (จังกมนสาลา) สำหรับใช้ในหน้าน้ำและหน้าฝน. มีต้นไม้รายเรียงทั่วบริเวณพอได้อาศัยร่มเงาในคิมหฤดูมีสระน้ำใสสะอาดในที่ใกล้ มีชันตาฆระเรือนไฟ และชันตาฆรสาลาโรงแห่งเรือนไฟสำหรับอบกาย, ผิงไฟในคราวหนาวจัด มีอัคคิสาลาโรงไฟสำหรับต้มน้ำ ใช้น้ำฉันและซักสุจีวร[๑]

๑. ศัพท์สถานที่อันเกี่ยวแก่ไฟมีหลายศัพท์ดังนี้ ๑. ชันตาฆระเรือนไฟสำหรับอบกาย, ผิงไฟ เป็นที่มิดชิดมีประตูหน้าต่าง (ดูชันตาฆรวัตร ๗/๒๔๐) ๒. อัคคิสาลา โรงไฟสำหรับต้มน้ำเป็น-ต้น ทรงอนุญาตเพื่อมิให้เที่ยวติดไฟไม่เป็นที่ (ดูอัคคิสาลานุญาต ๗/๑๑๐ กับปูติกัตตติสสัตเถรวัตถุ ธัมมปทัฏฐกถา ทุติยภาค) ๓. อัคคิหุตตสาลาหรืออัคคิโหตตสาลาโรงบูชาไฟ (ของพราหมณ์ ดูอรรถกถามัชฌิมนิกาย ๓/๑๙๘ และอรรถกถาสุตตนิบาต ๑/๒๒๐) ๔. อัคยาคาร เรือนบูชาไฟ (ของพราหมณ์ ดูมาคัณฑิยสูตร ๑๓/๒๗๐.) ๕. อัคคิยายนะหรืออัคคิยาปนะหรืออัคคิยายตนะหรืออัคยายตนะ โรงหรือเรือนบูชาไฟ (ดูชาตกัฏฐกถา ๗/๔๐๖ และอรรถกถา สุตตนิบาต ๑/๒๒๑.)

เชตวนารามสะดวกด้วยน้ำ ที่อยู่ และโคจรคาม ทั้งเป็นที่สงัดจากชุมนุมชนผู้ครองเรือนฉะนี้ จึงเหมาะสำหรับเป็นพุทธนิวาสสถาน และควรแก่การอยู่อาศัยของบรรพชิตผู้ปรารถนาความสงบทั่วไป.[๑]

ท่านองคุลิมาล ได้พำนักอยู่ ณ กุฎีน้อยหลังใดหลังหนึ่ง ในเชตวนารามนี้. ชีวิตใหม่ของท่านตรงกันข้ามกับที่เป็นมาแล้ว ความเป็นไปในครั้งก่อนคือเรื่องจับอาวุธประหัตประหารผู้อื่นอย่างเหี้ยมโหด เห็นใครก็นึกแต่จะเพิ่มพวงนิ้วให้ยาวออกไป. แต่ในบัดนี้ ท่านได้รับอบรมให้เอื้อเฟื้อ แม้ในชีวิตของสัตว์เล็ก ๆ ที่กวนกัดให้รำคาญ น้ำใช้น้ำฉันก็จะต้องตรวจตราและกรองเสียก่อน เพื่อความสวัสดีแห่งชีวิตของสัตว์ที่อาศัยอยู่ในน้ำนั้น กิริยาอาการทั้งกายและวาจาก็ต้องให้อยู่ในระเบียบมารยาทที่ดี มีแต่ความสุภาพ ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนและคนอื่น. ใน

๑. แผนผังเชตวนารามโดยละเอียด ดูวินัยปิฎก ๗/๑๑๑.

ทางจิตใจซึ่งนับว่าสำคัญยิ่ง พระตถาคตเจ้าก็ทรงสั่งสอนให้คอยตั้งสติสำรวม ไม่ให้ยินดียินร้ายไปตามอิฏฐารมณ์หรืออนิฏฐารมณ์ ทั้งทรงสั่งสอนให้รู้จักคำว่าเมตตากรุณาอันเป็นคำไพเราะ และอำนวยความร่มเย็นเป็นสุขแก่สัตวโลก นอกจากนั้น ยังทรงชี้แจงให้เห็นโทษของความเคลิบเคลิ้มในเครื่องล่ออันเป็นทุกข์ แต่ลวงให้เห็นเป็นสุข โทษของความมุทะลุดุดันและโทษของความหลงใหลในวัยในอายุ ตลอดถึงยศศักดิ์สมบัติ จนลืมตัวลืมตาย.

วันหนึ่ง พระองคุลิมาลไปบิณฑบาตในเมืองสาวัตถีได้พบสตรีมีครรภ์แก่จวนคลอดเดินด้วยความลำบากก็เกิดความกรุณา รำพึงว่า สัตว์เหล่านี้เป็นผู้ลำบากยิ่งหนอ ครั้นบิณฑบาตกลับไปสู่เชตวนารามจึงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค กราบทูลความเรื่องนั้นให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า :–

"องคุลิมาล ! เธอจงไปที่สตรีนั้น และกล่าวว่า

'ดูก่อนน้องหญิง เพราะเหตุที่เรามิได้แกล้งฆ่าสัตว์ตัดชีวิตทั้งที่รู้อยู่ ด้วยสัจจะนั้น ขอความสวัสดีจงมีแก่ตัวท่านและบุตรในครรภ์ของท่าน' ดังนี้."

"จะไม่เป็นมุสาวาทไปหรือ พระเจ้าข้า! เพราะเท่าที่ข้าพระองค์ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตมาแล้วนั้นล้วนมีเจตนาและรู้อยู่ทั้งสิ้น."

"ถ้าอย่างนั้น จงเพิ่มคำบางคำให้ชัดขึ้นเถิด องคุลิมาล! เธอจงกล่าวว่า 'ดูก่อนน้องหญิง! เพราะเหตุที่เราผู้เกิดแล้วโดยอริยชาติ[๑] มิได้แกล้งฆ่าสัตว์ตัดชีวิตทั้งที่รู้อยู่ ด้วยสัจจะนั้น ขอความสวัสดีจงมีแก่ตัวท่านและบุตรในครรภ์ของท่าน' ดังนี้."

รุ่งขึ้นพระองคุลิมาลไปที่หญิงนั้น ก็กล่าวสัจจวาจาตามที่พระตถาคตเจ้าทรงสอนไว้ทุกประการ หญิงนั้นก็คลอดบุตรโดยสะดวก และมีความสวัสดีทั้งมารดา

๑. เกิดในอริยชาติในที่นี้หมายถึงบวชเป็นบรรพชิต (ในเวลานั้นพระองคุลิมาลยังไม่ได้บรรลุมรรคผล)

และทารก.

นี้แสดงถึงความเปลี่ยนแปลงแห่งอัธยาศัยของพระองคุลิมาล ประการหนึ่ง ในสมัยที่บวชแล้วเพียงเห็นสตรีมีครรภ์เดินลำบาก ก็ทำให้เกิดความสังเวชกรุณาในผู้เช่นนั้น อันตรงกันข้ามกับอดีตกาลซึ่งกล่าวมาแล้ว.

มีเพื่อนพรหมจารีหลายรูป ซึ่งเคยพบเห็นกันกับพระองคุลิมาลในที่เฝ้าพระผู้มีพระภาคบ้าง พำนักอยู่ในกุฎีใกล้เคียงบ้าง พากันมาสนทนาปราศรัยตามโอกาส ท่านเหล่านี้มีชีวะประวัติต่าง ๆ กัน บางรูปเป็นบุตรเศรษฐีคฤหบดี บางรูปเป็นพราหมณ์เจ้าลัทธิซึ่งละความเห็นเดิมของตนขอบรรพชาอุปสมบท บางรูปเป็นผู้เกิดในกระกูลที่ถือกันว่าต่ำทราม แต่เมื่อมาอยู่ภายใต้พระธรรมวินัยนี้ ท่านเหล่านั้น ก็เคารพกันตามพรรษายุกาล ไม่มีผู้ใดกระด้างกระเดื่องถือตัวเพราะชาติเพราะทรัพย์เป็นต้น.

บ่ายวันหนึ่ง พระองคุลิมาลนั่งอยู่ ณ ร่มไม้ข้างกุฎี มีภิกษุปูนมัชฌิมะรูปหนึ่ง ซึ่งอยู่ในกุฎีใกล้เคียงและรู้จักกันเดินเข้ามา พระองคุลิมาลยืนขึ้นต้อนรับ นิมนต์ให้นั่งร่วมปราศรัยกัน เมื่อทั้ง ๒ ได้ลงนั่ง ณ ที่สมควรแก่ตนแล้ว ภิกษุรูปนั้นจึงกล่าวขึ้นว่า:–

"ผู้มีอายุ! เหล่าภิกษุซึ่งอยู่ในที่เฝ้าพระผู้มีพระภาคย่อมได้เห็นได้ฟังเหตุการณ์ต่าง ๆ และพระพุทธโอวาทปรารภเหตุนั้นเป็นนิตย์."

"ผู้มีอายุ! วันหนึ่ง มีภิกษุชาวชนบทประมาณ ๓๐ รูป เดินทางมาแต่แดนไกลเพื่อถวายบังคมพระตถาคตเจ้า ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลเรื่องที่ตนเที่ยวบิณฑบาตไปทางเรือนจำ เห็นโจรหลายคน ถูกจับกุมเข้าเครื่องจองจำ มีโซ่ตรวนขื่อคาเป็นต้น โจรเหล่านั้นลำบากแม้ที่จะขยับเขยื้อนกาย. พระผู้มีพระภาคตรัสว่า 'ภิกษุทั้งหลาย! เครื่องผูกเหล่านั้น ยังอาจตัดหรือแก้ออก

๑. สุตตันตปิฎก ๒๕/๖๑. ตทัฏฐกถา. ๘/๔๓๙.

ได้ไม่ยากนัก. ภิกษุทั้งหลาย! มีเครื่องผูกอีกอย่างหนึ่ง ที่ผูกหย่อน ๆ แต่จะแก้หรือเปลื้องให้พ้นได้ยาก สิ่งเหล่านั้นคือทรัพย์สมบัติ บุตร ภรรยา ของผู้บริโภคกาม. แม้จะไม่ผูกมัดร่างกายดังเครื่องจองจำ คงปล่อยให้ไปในที่ต่าง ๆ ได้ แต่เครื่องผูกเหล่านี้กรึงรัดจองจำใจของสัตว์เหล่านั้น ให้ติดให้เดือดร้อนกระวนกระวายอย่างยากที่จะแก้ไข ผู้มีปัญญาเท่านั้น ย่อมละกามสุขตัดเครื่องผูกเหล่านี้ออกบวช. ผู้ที่ยังติดอยู่ก็จะต้องทนให้เครื่องจองจำดังกล่าวนี้ รัดรึงเดือดร้อนตลอดไปสิ้นกาลนาน."

ขณะที่พระองคุลิมาลฟังอยู่ด้วยความสนใจนั้นภิกษุรูปที่เล่า ก็บอกให้ดูภิกษุหลายรูปผู้กำลังเดินมาจากพระคันธกุฎี จะไปยังที่พักด้านตะวันออก พระองคุลิมาลจำได้เพียงรูปเดียว คือพระทัพพมัลลบุตร ซึ่งเดินเป็นที่สองรองจากพระเถระผู้เฒ่าซึ่งเดินนำหน้า นอกจากนั้นยังมีภิกษุแปลกหน้าอีกเป็นอันมากเดินตามมา.

พระองคุลิมาลรู้จักพระทัพพมัลลบุตร เพราะท่านเป็นเสนาสนคาหาปกะ ผู้จัดเสนาสนะสำหรับภิกษุทั้งหลายในเชตวนาราม. วันแรกที่มาถึง พระผู้มีพระภาคก็มอบให้พระทัพพมัลลบุตรนำท่านพระองคุลิมาลมาพัก ณ กุฏิตรงนี้. และท่านพระองคุลิมาลนั้นตั้งใจว่า เมื่อได้พักศึกษาข้อวัตรและกัมมัฏฐานในสำนักพระผู้มีพระภาคแล้ว ก็จะได้ปลีกหลีกไปอยู่ ณ เสนาสนะป่าต่อไป.

"ผู้มีอายุ! พระเถระผู้เฒ่าซึ่งเดินนำหน้าพระทัพพมัลลบุตรนั้น คือพระมหากัสสปะ ผู้ถือการอยู่ป่า ทรงผ้า ๓ ผืน และถือบิณฑบาตเป็นวัตร, วันนี้ท่านคงเดินทางมาแต่ที่ไกล เพื่อถวายบังคมพระผู้มีพระภาค ส่วนภิกษุทั้งหลายที่ตามมาข้างหลังนั้น คือ สัทธิวิหาริกของท่าน." ภิกษุรูปนั้นบอกแก่พระองคุลิมาลแล้วกล่าวต่อไป :-

"ผู้มีอายุ! พระเถระทั้งหลายที่ให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตร และแสดงธรรมสั่งสอนประชุมชน

ณคามนิคมชนบทราชธานีนั้นๆย่อมถือเป็นวัตรทีเดียว ในการมาเยี่ยมถวายบังคมพระศาสดา ตามโอกาสอันสมควร. กาลใดท่านมิได้มา เมื่อสัทธิวิหาริกอันเตวาสิกของตนเข้าไปลา เพื่อเดินทางมาเฝ้าพระผู้มีพระภาค กาลนั้น ท่านย่อมสั่งสัทธิวิหาริกอันเตวาสิกเหล่านั้น ให้ถวายบังคมพระศาสดาแทนตน และกราบทูลว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! พระเถระชื่อนั้นถวายบังคมพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า' ดังนี้."

เมื่อพระมหากัสสปะเดินเข้ามาใกล้พระองคุลิมาลและภิกษุรูปนั้นก็ลุกขึ้นยืนถวายนมัสการ พระเถระหยุดยืนบ่องหน้า ถามนาม และถามถึงผาสุวิหารความอยู่เป็นสุข พอสมควรแล้ว ก็เดินต่อไป.

ก่อนที่จะกลับสู่กุฏิของตน ภิกษุรูปนั้นได้กล่าวกะพระองคุลิมาลว่า :–

"ผู้มีอายุ! พระมหากัสสปะเป็นผู้มาสู่พระธรรมวินัยนี้ในวัยชรา แต่ก็ประพฤติปฏิบัติเข้มแข็งไม่ย่อหย่อน.

พระทัพพมัลลบุตร แม้อายุจะยังน้อย แต่ก็ได้บรรลุพระอรหัตต์ในวัยแรก ท่านปรารภความที่ตนมีกิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว ในการประพฤติพรหมจรรย์ สมควรที่จะบำเพ็ญประโยชน์อย่างอื่นแก่ภิกษุบริษัทต่อไปอีก จึงทูลขอรับหน้าที่เป็นผู้จัดเสนาสนะและผู้แจกอาหาร ซึ่งพระผู้มีพระภาคก็โปรดให้สงฆ์สวดสมมติด้วยญัตติทุติยกรรม แต่สมัยที่ยังประทับอยู่ ณ เวฬุวนารามเมืองราชคฤห์. ท่านเหล่านี้เป็นผู้ที่เพื่อนพรหมจารีพึงถือเป็นทิฏฐานุคติ. วันนี้ท่านพระมหากัสสปะมาถึงเชตวนาราม และเวลาค่ำอันเป็นเวลาที่ภิกษุทั้งหลายสดับพระพุทธโอวาท เราคงจะได้ฟังพระธรรมเทศนาและการโต้ตอบปราศรัย ระหว่างพระองค์กับพระสาวกผู้ใหญ่โดยพิเศษ ผู้มีอายุ! เราสนานกายในเวลาเย็นเสร็จแล้ว จงไปธรรมสภาพร้อมกัน."

ครั้นเวลาค่ำ เมื่อภิกษุทั้งหลายประชุมพร้อมกัน

ณ ธรรมสภาแล้ว พระผู้มีพระภาคเสด็จจากพระคันธกุฎีมาประทับ ณ พุทธอาสน์. ก่อนที่จะตรัสเทศนาสอนภิกษุบริษัท พระมหากัสสปะซึ่งอยู่ ณ ที่นั้นก่อนแล้ว ก็เข้ามาถวายอภิวาทและนั่ง ณ ที่ควรส่วนหนึ่งแล้วได้กราบทูลว่า :-

"พระเจ้าข้า ! อะไรหนอเป็นเหตุปัจจัย ที่ทำให้ภิกษุตั้งอยู่ในพระอรหัตตผลมากขึ้นและน้อยลง."

"ดูก่อนกัสสปะ! เมื่อสัตว์[๑] เสื่อมลงและพระสัทธรรมกำลังอันตรธาน ภิกษุผู้ตั้งอยู่ในพระอรหัตตผลก็น้อยลง พระสัทธรรมจะไม่อันตรธานตราบเวลาที่สัทธรรมปลอมยังไม่เกิดขึ้นในโลก. ดูก่อนกัสสปะ ! ในกาลใด สัทธรรมปลอมเกิดขึ้นในโลก ในกาลนั้นพระสัทธรรมย่อมอันตรธานไป เปรียบเหมือนเงินทองที่บริสุทธิ์ จะไม่อันตรธาน ตราบเวลาที่เงินทองปลอมยังไม่เกิดขึ้นในโลก ในกาลใด เงินทองปลอม

๑. เป็นสำนวนบาลี เพ่งความถึงมนุษย์ โดยส่วนใหญ่.

เกิดขึ้นในโลก ในกาลนั้น เงินทองที่บริสุทธิ์ย่อมอันตรธาน. ดูก่อนกัสสปะ ! ธาตุดิน หาทำพระสัทธรรมให้อันตรธานได้ไม่ ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ก็ทำพระสัทธรรมให้อันตรธานมิได้เช่นเดียวกัน โดยที่แท้ ผู้ที่จะทำพระสัทธรรมให้อันตรธานนั้น คือ โมฆบุรุษ (บุรุษเปล่า) ซึ่งเกิดขึ้นในธรรมวินัยนี้แล.

"ดูก่อนกัสสปะ ! เหตุที่พระสัทธรรมเลอะเลือนอันตรธานมีอยู่ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาในธรรมวินัยนี้ ไม่เคารพในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ไม่เคารพในการศึกษา และไม่เคารพในสมาธิ เหตุที่ทำให้พระสัทธรรมตั้งมั่นไม่เลอะเลือนอันตรธานพึงทราบโดยนัยตรงข้ามนั้นแล.[๑]"

ครั้นแล้วได้ตรัสกะภิกษุทั้งหลายต่อไป ปรารภถึงเรื่องลาภสักการะและชื่อเสียงว่า :–

"ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ลาภ สักการะ ชื่อเสียง

---

๑. สํ. นิ. ๑๖/๒๖๓.

เป็นของร้ายกาจ และทำอันตรายได้ พวกเธอพึงสำเหนียก อย่าให้ลาภ สักการะ ชื่อเสียง ครอบงำจิตตั้งอยู่ได้เลย.

"ภิกษุทั้งหลาย! เหมือนอย่างว่าหนอนที่กินอุจจาระมีอุจจาระเต็มท้อง และมีอุจจาระกองใหญ่ตั้งอยู่ข้างหน้า มันย่อมดูหมิ่นหนอนตัวอื่นซึ่งอดอยากว่า ไม่เหมือนมันอย่างนี้ ๆ ฉันใด ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้นแล อันลาภ สักการะ ชื่อเสียงครอบงำรัดรึงจิตแล้วเข้าสู่คามนิคมเพื่อบิณฑบาต ไปฉันในที่นั้น ๆ อิ่มหนำตามต้องการ ทั้งยังได้รับนิมนต์เพื่อฉันในวันพรุ่งอีก เธอบริบูรณ์ด้วยบิณฑบาต กลับสู่วัด ก็กล่าวอวดในท่ามกลางหมู่ภิกษุถึงการที่ตนได้ปัจจัย ๔ ดูหมิ่นผู้อื่นว่าเป็นผู้มีบุญน้อยมีศักดิ์น้อย ข้อนั้นย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เป็นประโยชน์ เพื่อทุกข์แก่โมฆบุรุษนั้น สิ้นกาลนาน.

"ภิกษุทั้งหลาย! เธอได้เห็นสุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่ง

ในเวลาใกล้รุ่งราตรีหรือไม่ ?"

"ได้เห็นพระเจ้าข้า !"

"สุนัขจิ้งจอกตัวนั้นแล ภิกษุทั้งหลาย ! เวลามันเป็นโรคชนิดหนึ่งชื่ออุกกัณณกะ[๑] ซึ่งเกิดในฤดูหนาว เมื่อโรคนี้เกิดขึ้นแล้ว ขนของมันล่วงหลุดจากตัวไปสิ้น. ตัวของมันซึ่งปราศจากขนนั้น เป็นแผลพุขึ้นโดยรอบ. แผลนั้น ๆ ครั้นถูกลมโกรกก็กำเริบหนัก. มันวิ่งไปบนบกก็ไม่รู้สึกยินดี หรือจะไปที่โคนไม้ ไปในที่แจ้งก็ไม่รู้สึกยินดี จะยืน เดิน นั่ง นอน ในที่ใด ๆ ก็ถึงแก่ความวิบัติในที่นั้น ๆ นี้ฉันใด.

"ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ ก็ฉันนั้น อันลาภ สักการะ ชื่อเสียงครอบงำรัดรึงจิตแล้ว ไปสู่สุญญาคารก็ไม่รู้สึกยินดี ไปที่โคนไม้หรือไปในที่แจ้งก็ไม่รู้สึกยินดี จะยืน เดิน นั่ง นอน ในที่ใด ๆ ก็ถึงแก่ความวิบัติในที่นั้น ๆ. เพราะเหตุนั้นแล

๑. อุกฺกณฺณก โรคเรื้อนแห่งสุนัข.

พวกเธอพึงสำเหนียก อย่าให้ลาภสักการะ ชื่อเสียงครอบงำจิตตั้งอยู่ได้.[๑]"

วันรุ่งขึ้น พระองคุลิมาลได้ไปเยี่ยมภิกษุปุนมัชฌิมะรูปนั้นถึงกุฎีที่พำนัก หลังจากได้ถวายนมัสการและนั่งลงปราศรัยกันด้วยสาราณิยกถาพอสมควรแล้ว พระองคุลิมาลจึงกล่าวว่า :—

"ท่านผู้เจริญ! สมัยที่ข้าพเจ้าเพิ่งมาณ เชตวนารามนี้ เวลาไปบิณฑบาตลำบากยิ่งนัก คือนอกจากตนเองมิได้ภิกษาแล้ว ภิกษุใดร่วมไปด้วยก็พลอยมิได้ภิกษาเช่นเดียวกัน เพราะมนุษย์ทั้งหลายเห็นข้าพเจ้า ย่อมพากันตกใจกลัวและวิ่งหนี หรือที่สำคัญว่าข้าพเจ้าเป็นบรรพชิตคงไม่ประทุษร้าย ก็ด่าว่าขับไล่มิให้ใกล้ประตูเรือน. ท่านผู้เจริญ ! คำปลอบใจสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคที่ว่า 'อดทนหน่อยองคุลิมาล ! ความเดือดร้อนที่เธอได้รับนี้ ย่อมเปรียบกันไม่ได้เลยกับ

---

๑. สํ. นิ. ๑๖/๒๖๘ ตทฏฺฐกถา. ๒/๒๕๙.

ความเดือดร้อนที่เธอเคยทำให้แก่คนอื่น. คนอดทนชื่อว่าบูชาเราผู้ชนะด้วยการบูชาอันเยี่ยม ดังนี้ พอเป็นเครื่องยั้งใจของข้าพเจ้าให้สงบระงับได้ ครั้นสมัยที่ทรงแนะนำให้ข้าพเจ้าตั้งสัจจาธิษฐาน เพื่อความสวัสดีแห่งหญิงมีครรภ์แล้ว มนุษย์ทั้งหลายก็ค่อยคลายความหวาดกลัวข้าพเจ้าลงบ้าง แต่ผู้ที่ด่าว่าขับไล่ยังคงมีอยู่เสมอ."

ภิกษุนั้นตอบว่า "ผู้มีอายุ ! พระผู้มีพระภาคย่อมทรงสั่งสอนให้ปล่อย ให้วาง ทั้งข้างหน้า ข้างหลังและท่ามกลาง มิให้ติดอยู่ในอารมณ์อันเป็นอดีต อนาคตและปัจจุบัน อารมณ์ที่พอใจหรือไม่พอใจอันใดเกิดขึ้น จงปล่อยจงวางให้เป็นกอง ๆ ไว้ ณ ที่นั้น อย่านำมาเก็บไว้แบกไว้ เขาด่าว่าเราบนบก จงกองคำด่าว่านั้นไว้บนบก อย่านำติดไปในน้ำด้วย เขาด่าว่าเราในน้ำ จงกองคำด่าว่านั้นไว้ในน้ำ อย่านำติดมาบนบก หรือเขาด่าว่าในเมือง จงกองไว้ในเมือง

อย่านำติดมาจนถึงเชตวนารามนี้, ผู้ใดสรรเสริญเยินยอหรือบูชาเราด้วยลาภสักการะ จงนึกว่าลาภสักการะ และชื่อเสียงนั้น เป็นผลของความดี หรือเกิดเพราะผู้อื่นสำคัญว่าเราดี. ก็แต่ผลของความดีนี้แล ย่อมเป็นพิษแก่ผู้ไม่พิจารณา แล้วหลงติดอยู่ในสิ่งนั้น จนกลายเป็นมัวเมาประมาท. โดยที่แท้ผู้ซึ่งถูกว่า ถูกด่า หรือประสบความเสื่อมอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว พึงปรารภความเสื่อมนั้น เป็นเหตุควรสังเวชสลดจิต รีบทำความดีให้มากขึ้น เพื่อพ้นจากความเสื่อมนั้น ๆ หรือว่าได้ประสบอารมณ์ที่พึงใจ อันเป็นผลของความดีแล้ว พึงอภิรมในความดีนั้น แล้วประกอบความดีให้ยิ่งขึ้นไป เป็นการอาศัยผลของความดี พอกพูนความดี ไม่ใช่อาศัยผลของความดีแล้วทำลายตัวเองด้วยการทำความชั่ว. ผู้รู้จักถือเอาประโยชน์ทั้งจากอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์ได้เช่นนี้แล พระผู้มีพระภาคตรัสสรรเสริญว่าเป็น

บัณฑิต.

"ท่านผู้เจริญ ! ข้าพเจ้าชื่นชมในภาษิตของท่าน ท่านเป็นกัลยาณมิตร ที่แนะนำให้ข้าพเจ้าผู้มาใหม่ใน ธรรมวินัยนี้ ได้ตระหนักในคุณแห่งพระศาสนา. ท่านผู้เจริญ ! แม้ไฉนข้าพเจ้าจะได้ทราบประวัติอันพึงสนใจของท่านบ้าง. ถ้าไม่เป็นภาระหนัก ขอท่านจงอาศัยความอนุเคราะห์เล่าประวัติของท่าน ณ โอกาสนี้."

"ดูก่อนภราดา ! ถ้าท่านปรารถนาทราบก็จะเป็นไรมี ข้าพเจ้าเป็นผู้มีประวัติอันควรสังเวชผู้หนึ่ง" แล้วภิกษุนั้นก็เริ่มเล่าว่า :–

บทที่ ๕

เด็กหนุ่มแห่งตระกูลเศรษฐี

"ดูก่อนภราดา ! ข้าพเจ้าเป็นบุตรเศรษฐีซึ่งมีทรัพย์นับจำนวนโกฏิ ในเมืองสาวัตถีนี้เอง. ท่านคงจะแปลกใจในข้อที่ข้าพเจ้าเป็นบุตรเศรษฐี แต่กลับบอกแก่ท่านว่าเป็นผู้มีประวัติอันควรสังสารสังเวช. ถ้าท่านได้ทราบความเป็นไปที่แท้จริง ของบรรดาสังขตธรรม คือธรรมที่ปัจจัยปรุงแต่งทั้งหลายแล้ว ท่านก็จะเข้าใจได้เองว่า ความเป็นไปต่าง ๆ อันใดที่มนุษย์และสัตว์เห็นว่าแปลกหรือไม่แปลก และดีหรือเลว ความเป็นไปทั้งหมดนั้น แท้จริงเป็นสิ่งที่มีประจำสำหรับสัตวโลก ความเกิดเป็นภัยใหญ่หลวง ผู้ยังไม่ข้ามพ้นความเกิด ก็จะวนเวียนอยู่ในเรื่องแก่และตาย สุขบ้างทุกข์บ้าง หาความเที่ยงแท้แน่นอนมิได้ตลอดไป.

"ดูก่อนภราดา! ข้าพเจ้าเป็นบุตรคนเดียวที่รักยิ่งของบิดามารดา ใคร ๆ พากันเรียกข้าพเจ้าว่า 'นันทิยะ' ซึ่งแปลว่า 'ผู้เป็นที่ตั้งแห่งความบันเทิงจิต' ญาติผู้ใหญ่ของข้าพเจ้าหลายคนเคยชมข้าพเจ้าต่อหน้ามารดาบิดาว่า 'นันทิยะเป็นเด็กหนุ่มที่สวย มีตางามและฉลาด.'

"ประทานโทษเถิด ผู้มีอายุ! แม้ข้าพเจ้าเองเมื่ออยู่ในวัยรุ่นก็สนใจในการแต่งตัวและในการศึกษามากอยู่เหมือนกัน. ที่อยู่ของมารดาบิดาข้าพเจ้าใหญ่โตงดงามจนพ้นจากฐานะที่จะมีใครเรียกว่า บ้านหรือเรือน เพราะคนทั้งหลายเมื่อพูดถึงที่อยู่นั้นก็กล่าวว่า 'ปราสาทของเศรษฐีบิดานันทิยะ.'

"เย็นวันหนึ่ง ขณะที่ข้าพเจ้ากำลังยืนอยู่ ณ พื้นชั้นบนแห่งปราสาท เพลินมองนาข้าวสาลีอันเหลืองอร่ามเป็นพืดไปตามฝั่งแม่น้ำอจิรวดีทั้ง ๒ ฟาก กระแสน้ำซึ่งไหลเอื่อยไปทางทิศทักษิณ ต้องแสงแดดยาม

สายัณห์เป็นประกายจับตา ใกล้เข้ามาทางเมืองสาวัตถี จะแลเห็นเภตราใหญ่น้อยสัญจรอยู่ขวักไขว่ มีโรงบ้านร้านตลาดเรียงรายตามริมฝั่งน้ำถี่กันเข้ามาโดยลำดับ ซึ่งสังเกตได้ว่าแม้เมืองสาวัตถีจะมิใช่เมืองท่าชายทะเลหรือปากอ่าว แต่ก็มีเรือเดินไปมาค้าขายติดต่อถึงกันกับเมืองเหล่านั้นได้ตลอดปี.

"เมื่อมองไปที่ท่าน้ำ จะเห็นบุรุษสตรีลงสนานกายกันสับสน บ้างก็นำน้ำไปด้วยภาชนะทูนเหนือศีรษะ ครั้นละสายตาจากที่นั้น มองมาในตัวเมือง ก็เห็นต้นไม้สลับกับบ้านเรือนและปราสาท มีถนนน้อยใหญ่อันคับคั่งไปด้วยผู้คนและยวดยานที่เทียมด้วยม้า. มีเทวสถานทั้งที่สร้างใหม่และเก่าแก่ปรักหักพังเหลือแต่ซาก กับซุ้มศิลามีไม้เลื้อยขึ้นปกคลุมอยู่ครึ้ม ดูน่าวังเวง. กลุ่มควันอันพลุ่งขึ้นจากหมู่บ้านเพราะการหุงหาอาหาร มีสีขาวสะอาด ค่อย ๆ เลื่อนลอยแล้วจางหายไป ทำให้ข้าพเจ้ารำพึงถึงชีวิตของตนว่า จะ

ลงสุดท้ายเหมือนอย่างควันไฟนั้น. พอนึกถึงว่าทุกคนจะต้องตาย และข้าพเจ้าก็รวมอยู่ในทุกคนเหล่านั้นด้วย ข้าพเจ้าต้องหลับตาถอนใจเสียหน่อยหนึ่ง แล้วนึกถามตนเองว่า ทำไมหนอคนเราจึงต้องตาย จะอยู่อย่างนี้เรื่อย ๆ ไปไม่ได้หรือ. ญาติผู้ใหญ่คนหนึ่งของข้าพเจ้าเคยพูดว่า พระพุทธเจ้าท่านว่า การที่คนต้องตายนั้น เพราะมีความเกิด ถ้าไม่เกิด ก็ไม่ต้องตาย เมื่อไม่อยากตายก็อย่าเกิด แต่ข้าพเจ้าจะปฏิบัติตามได้อย่างไร ในข้อที่ท่านว่าอย่าเกิด เพราะเมื่อข้าพเจ้าหรือใคร ๆ พากันรู้เรื่องว่า ตนเป็นมนุษย์และจำความได้ ก็ปรากฏว่าเราเกิดมาแล้วทั้งนั้น หรือท่านจะมีอธิบายของท่านอย่างไรอีกก็ไม่ทราบ แต่ข้าพเจ้าคนหนึ่งละที่ไม่ชอบความตายเอาจริง ๆ.

"ครั้นมองใกล้เข้ามายังถนนที่ผ่านข้างปราสาทของข้าพเจ้า ตรงไปยังประตูเมืองจนกระทั่งถึงเชตวนาราม ก็แลเห็นมหาชนถือเครื่องบูชา มีดอกไม้ ของหอม

และพวงมาลัยเป็นต้น บ้างเดินเดี่ยว บ้างเดินเป็นหมู่ สนทนากันอย่างบันเทิงจิต มุ่งตรงไป ณ พุทธนิวาสสถานนั้น. ข้าพเจ้าเคยเห็นเหตุการณ์เช่นนี้แทบทุกเวลาเย็นนับครั้งมิถ้วน แต่อัศจรรย์ยิ่งว่า ทำไมวันนี้จึงเกิดความเลื่อมใสอยากจะไปกับเขาบ้าง คนหนุ่มอย่างข้าพเจ้าไปฟังพระธรรมเทศนา คงจะมีคนพากันมองและรู้สึกแปลก แต่ก็จะประหลาดอะไร ในเมื่อข้าพเจ้าเคยได้ฟังมาว่า คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้นมิได้เหมาะแก่คนชราหรือคนกลางคนเท่านั้น ย่อมเหมาะแก่คนทุกเพศทุกวัยไม่เลือกหน้า. คิดเช่นนั้นแล้วก็รีบลงมายังชั้นล่าง สั่งคนใช้ให้เตรียมดอกไม้ของหอมสำหรับบูชาและน้ำดื่มอันควรแก่สมณะ ข้าพเจ้านุ่งห่มอย่างที่นึกว่าเรียบร้อย แต่ไม่ลืมเปลื้องผ้าโพกศีรษะออก บรรจงเกล้าผมให้รัดกุม เพราะเคยได้ทราบว่าการโพกศีรษะไปฟังธรรม เป็นการแสดงความไม่เคารพ เมื่อเสร็จแล้วก็ชวนคนใช้ออกเดินร่วมไปกับ

มหาชนเหล่านั้น ด้วยเหตุที่ระยะทางไม่ไกลนัก ข้าพเจ้าจึงมิได้ไปด้วยยาน.

"ครั้นถึงเชตวนารามแล้ว ตรงไปยังธรรมสภาให้คนใช้จัดน้ำปานะถวายภิกษุสงฆ์ ส่วนข้าพเจ้าไปนั่งทางมุมสุดข้างหนึ่ง ด้วยประสงค์จะเลี่ยงไม่ให้ใครมองเห็นมากนัก อีกประการหนึ่ง ข้าพเจ้าเพิ่งเคยมาเป็นครั้งแรก จึงอยากจะอยู่ห่าง ๆ ดูระเบียบวิธีของผู้อื่น และข้อสำคัญข้าพเจ้าไม่ต้องการให้พระพุทธเจ้าทอดพระเนตรเห็น เพราะท่านไปบิณฑบาตทางเมืองสาวัตถีผ่านปราสาทนั้นเสมอ คงจำข้าพเจ้าได้ดี เกรงว่าถ้าทรงทักทายขึ้น ใคร ๆ จะพากันมองข้าพเจ้าเป็นตาเดียว ซึ่งคงทำให้รู้สึกอึดอัดไม่น้อย.

"พอเวลาอันสมควร พระผู้มีพระภาคก็เสด็จเข้ามาทางประตูด้านตะวันออก มีพระอานนท์และภิกษุอื่นหลายรูปตามเสด็จด้วย. หมู่ชนทั้งหมดในที่นั้นได้ถวายนมัสการ ซึ่งข้าพเจ้าก็ทำตามอย่าง.

"ข้าพเจ้าตั้งใจฟังพระธรรมเทศนาของพระองค์แต่ต้นจนจบด้วยความเลื่อมใสยิ่ง.

"พระองค์เริ่มด้วยการกล่าวถึงประวัติแห่งศากยวงศ์และโกลิยวงศ์ อันสืบสายมาแต่พระเจ้าโอกากราช มีบุคคลสืบสันตติวงศ์ลำดับกษัตริย์ตลอดมาจนกระทั่งบัดนี้เหลือที่จะนับได้.

"กษัตริย์เหล่านั้น แม้จะมีทรัพย์สมบัติและอิสริยยศยิ่งกว่าประชาชน แต่ก็ต้องละทิ้งร่างกายไว้ให้เปื่อยเน่า ละทิ้งทรัพย์สมบัติยศศักดิ์อันเป็นที่รักยิ่ง ทั้งที่ยังอยู่ครองสมบัติเหล่านั้นไม่ทันอิ่มเต็มปรารถนา มฤตยูอันครอบงำชีวิตสัตว์ทั้งหลาย มิได้ละเว้นเลือกหน้าผู้ใดเลย. เพราะฉะนั้น สมบัติทางศากยวงศ์อันสืบมาจนถึงบิดาตถาคต และในที่สุดก็จะตกแก่ตถาคตนี้ จึงชื่อว่า เคยมีผู้ครอบครองมาแล้วไม่รู้ว่าจำนวนเท่าไร ทั้งผู้ครอบครองเหล่านั้น เมื่อตกอยู่ในอำนาจมฤตยูย่อมไม่สามารถนำสมบัติอะไรไปด้วยได้ มาตรว่าจะ

เป็นผ้านุ่งหรือผ้าห่มสักผืนหนึ่ง. ถ้าตถาคตอยู่ครองสมบัติในวาระที่มาถึงนั้น ความเป็นไปอันซ้ำกับพระราชาองค์ก่อน ๆ ก็จะผ่าน ซ้ำ ๆ มาอีกเช่นเดียวกัน. เพราะปรารภเหตุนี้ ตถาคตจึงแสวงหาทางอันนำมาซึ่งสุขที่สูงกว่า ประณีตกว่าความสุขอันตั้งอยู่เหนือความไม่เที่ยงแท้แปรปรวนนั้น.

"ความสุขทางโลก เปรียบดังความฝันและของขอยืมเขามา. คนนอนฝันเห็นสวนไม้ดอกไม้ผล ป่าภูมิสถาน และสระน้ำอันน่ารื่นรมย์ ครั้นตื่นขึ้นอารมณ์ที่เห็นในฝันนั้นก็หายไป บุคคลขอยืมของของผู้อื่นมา เป็นต้นว่าเครื่องประดับและเครื่องใช้ แต่งตัวงดงาม ขึ้นสู่ยานอันแวดล้อมพร้อมพรั่งด้วยของแต่ล้วนยืมเขามาทั้งสิ้น. ใคร ๆ เห็นก็พากันกล่าวว่านายคนนี้มั่งมีจริงหนอ. แต่พอเจ้าของเขามาพบเข้าเขาก็ทวงของเขาคืนไปเช่นนี้ ความเป็นคนมั่งมีอันปลอมของผู้นั้นก็สิ้นสุดลง ฉันใด. ความสุขทางโลก

ซึ่งมีชั่วครู่ชั่วยาม แล้วเปลี่ยนแปลงเป็นทุกข์ หรือผู้เสวยยังไม่ทันอิ่มเอมในสุขแล้ว ต้องสิ้นชีวิตเสียก่อน ก็เปรียบเหมือนความฝันและของขอยืมเขามาฉะนั้น.

"คนผู้ตกอยู่ในอำนาจกิเลส ย่อมสำคัญโลกยสุขเป็นของวิเศษน่ารื่นรมย์ใจ แต่ผู้ที่พิจารณาโลกด้วยปัญญา และเปลื้องตนจากกิเลสได้แล้ว ย่อมไม่ติดไม่กระหยิ่มยินดีในสุขเห็นปานนั้น เปรียบเหมือนคนเป็นโรคเรื้อน โรคยิ่งกำเริบมาก ก็ยิ่งรู้สึกว่าการเกาขอบแผลด้วยเล็บ การย่างตัวที่หลุมถ่านเพลิง เป็นของทำความสุขให้เกิดขึ้นได้อย่างดี แต่เมื่อเขารักษาตัวหายจากโรคนั้นแล้ว เขาก็เห็นว่าการเกาในเมื่อไม่คัน การย่างตัวที่หลุมถ่านเพลิง ในเมื่อไม่มีแผลโรคเรื้อน ไม่ใช่ความสุขสำหรับเขา ที่แท้จะทำให้เป็นแผลและร้อนพองไปเปล่า ๆ. ความรู้สึกเอร็ดอร่อยในการเกา การย่างตัวของคนเป็นโรคเรื้อน ก็เช่นเดียวกับความรู้สึกพอใจในกาม ของผู้เป็นโรคคือกิเลส.

ความไม่ปรารถนาจะเกาและย่างตัวอีก ของผู้หายโรค
แล้ว ย่อมเปรียบได้กับความไม่ปรารถนากามสุขของ
ผู้ทำกิเลสให้สิ้นได้แล้ว.

"อีกอย่างหนึ่ง ต่างว่าสุนัขซึ่งพอใจกินเศษอาหาร
และซากศพตลอดจนของโสโครกอื่น ๆ อย่างรู้สึกเป็น
สุขยิ่ง ครั้นตายไปแล้วเกิดเป็นมนุษย์ ได้รับความสุข
ของมนุษย์ เพียบพร้อมด้วยกามคุณ ๕ และถ้าผู้นั้น
ระลึกชาติได้ว่า ตนเคยเป็นสุนัขกินซากศพเป็นต้น ก็
ย่อมรังเกียจความสุขในสมัยเป็นสุนัข เห็นว่าความสุข
ของมนุษย์ดีกว่า ครั้นตายจากมนุษย์ไปเกิดเป็นเทวดา
มีกามคุณอันเป็นทิพย์ดีกว่าประณีตกว่า ยิ่งยืนกว่า
กามคุณของมนุษย์ และเมื่อระลึกชาติได้ ก็คงรังเกียจ
ความสุขของมนุษย์ อนึ่ง จุติจากเทวโลกแล้วไปเกิด
ในพรหมโลก ได้เสวยปีติสุขอันปราศจากกาม ก็คง
รู้สึกรังเกียจความสุขในกามแม้ของเทวดา ฉันใด
ความสุขที่มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายเสวยอยู่นั้น ก็มี

ประณีตขึ้นไปเป็นชั้น ๆ บางคนหลงติดอยู่ในสุขชั้นต่ำคือกามคุณ บางคนเห็นโทษของกาม ก็แสวงสุขอันประณีตขึ้นไป.

"แม้ในชั่วชีวิตคนหนึ่ง ๆ ต่างว่าผู้นั้นเคยเป็นชาวนา ได้รับความสุขอย่างชาวนา ครั้นต่อมาได้เป็นอำมาตย์ ก็เห็นว่าสุขของชาวนาต่ำกว่าสุขของตน และเมื่อได้เป็นพระราชาขึ้น ก็รู้สึกว่า จะเป็นอยู่อย่างอำมาตย์ไม่ได้ ต้องเลื่อนชั้นความเป็นอยู่ ความพอใจในสุขสูงขึ้นไปอีก.

"บุคคลพิจารณาด้วยปัญญา ให้เห็นโลกตามเป็นจริงแล้ว ย่อมแลเห็นได้ว่า ความสุขอย่างไรเป็นสุขอย่างต่ำ อย่างกลาง และอย่างสูง ตถาคตไม่กระหยิ่มนิยมในกามสุข เพราะตถาคตได้บรรลุสุขอันสูงกว่าประณีตกว่ากามสุขนั้นแล้ว. ความสุขที่ตถาคตพบนี้ไม่เจือด้วยทุกข์ ไม่ประกอบด้วยกิเลส เป็นสุขอันแท้จริงที่ทำผู้บรรลุแล้ว ให้พ้นจากความเกิด แก่ และเจ็บตาย

ในชาตินี้ เราเกิดมาแล้ว เราไม่สามารถหลีกพ้นจากความตายไปได้ ก็แต่ว่าเราอาจบำเพ็ญเพียรชำระกาย วาจา ใจ ให้บริสุทธิ์ตามหนทาง ๘ ประการที่ตถาคตค้นพบ เพื่อความไม่เกิดอีกต่อไปได้ และเมื่อเราไม่เกิดอีกแล้ว ความตายก็ไม่จำต้องพูดถึง.

"ต่อจากนั้น พระผู้มีพระภาคก็แสดงหนทาง ๘ ประการ มีความเห็นชอบเป็นต้น มีความตั้งใจมั่นชอบเป็นที่สุด.

"ภราดาเอย ! พระศาสดาท่านแสดงธรรมเหมือนหนึ่งมานั่งในหัวใจของข้าพเจ้า แล้วแก้ปัญหาข้องใจ แก้ความเคลิบเคลิ้มหลงใหล ในวัยในสมบัติให้เหือดแห้งไป.

"สมบัติบรมจักรที่ท่านละทิ้งนั้น ถ้านำมาเปรียบกับสมบัติบิดาของข้าพเจ้าแล้วไกลกันนัก ข้าพเจ้าเห็นไปว่า ความลำพองในสุขและทรัพย์สมบัติของตนที่เคยมีนั้น ช่างเหมือนความพอใจในซากศพและเศษ

อาหารของสุนัขเสียเหลือเกิน ข้าพเจ้าตกลงใจในขณะนั้นว่า จะไม่เกาขอบแผลและย่างตัวอย่างคนเป็นโรคเรื้อนอีกต่อไป ข้าพเจ้าจะบวช และจะไม่ยอมให้ใครขัดขวางความตัดสินใจนี้เป็นอันขาด.

"เมื่อมหาชนพากันถวายบังคมลากลับกันเป็นส่วนมาก ข้าพเจ้าจึงเข้าไปกราบแทบพระบาท ทูลขอบรรพชาในพระศาสนา. พระองค์ตรัสถามว่า มารดาบิดาอนุญาตแล้วหรือยัง ถ้ายังก็จะต้องขออนุญาตก่อนดังนี้. ข้าพเจ้าจึงจำใจถวายบังคมลากลับพร้อมด้วยคนใช้ นึกไปตลอดทางว่าจะต้องบวชให้ได้.

"ข้าพเจ้ากลับไปถึงปราสาทเอาเกือบค่ำ และรู้สึกว่า พระกระแสเทศนาอันประกอบด้วยอรรถธรรมของพระผู้มีพระภาคนั้น ยังแว่วอยู่ในโสตมิรู้วาย."

บทที่ ๖

พรหมจรรย์นี้เพื่ออะไร ?

"ดูก่อนผู้นิรทุกข์! มารดาบิดาของข้าพเจ้า ท่านแสดงอาการประหนึ่งว่าใครจะมาควักเอาดวงใจไป ในขณะที่ข้าพเจ้าคลานเข้าไปกราบแทบเท้า ขอลาออกบรรพชาในพระศาสนา. ท่านพยายามห้ามปรามชี้แจงว่า ข้าพเจ้าเป็นบุตรคนเดียวที่รักดั่งดวงตาของท่านถ้าจากไปก็จะเป็นเหตุให้คิดถึง ว้าเหว่ และอาลัยอย่างเหลือที่จะประมาณได้. มารดาของข้าพเจ้าถึงกับสะอื้นและพร่ำพรรณนาถึงความทุกข์ยากในเพศบรรพชิต ซึ่งคนอย่างข้าพเจ้าน่าจะทนไม่ไหว. ท่านว่าเวลาต้องการของร้อนก็จะได้ของเย็น หรือเวลาต้องการของเย็นก็จะได้ของร้อน. การกินอยู่นุ่งห่มอย่างแร้นแค้นนั้น ไม่น่าที่ข้าพเจ้าจะยินดีเลย.

" ท่านยกมือลูบศีรษะข้าพเจ้าด้วยความกรุณาแล้ว

กล่าวว่า :–

"เชื่อแม่เถิดนันทิยะ ! สมบัติของเรามีพอที่จะให้ความสุขจนตลอดชีวิต เวลานี้พ่อและแม่ก็ชราแล้ว ถ้าเจ้าบวชเสีย ใครเล่าจะปกครองสมบัตินี้ต่อไปภายหน้า."

"ดูก่อนภราดา ! ข้าพเจ้ากราบท่านอีกครั้งหนึ่งแล้ววิงวอนขออนุญาตตามความประสงค์เดิม ด้วยถ้อยคำเท่าที่นึกได้ในขณะนั้น.

"ในเรื่องความลำบากยากเข็ญ ข้าพเจ้าอ้างถึงพระผู้มีพระภาคและกษัตริย์สุขุมาลชาติอื่น ๆ เช่นพระนันทะ พระอานนท์ และพระอนุรุทธ์เป็นต้น ให้เห็นว่า ท่านเคยได้รับความสุขความสะดวกยิ่งกว่าข้าพเจ้า ท่านก็ยังอยู่ในสมณเพศได้ หรือถ้าจะพูดถึงทรัพย์สมบัติ ท่านที่กล่าวมานี้ก็มียิ่งกว่าข้าพเจ้ามี โดยเฉพาะ พระผู้มีพระภาคนั้น ทรงสละสมบัติบรมจักรซึ่งนับว่าเป็นการเสียสละอย่างใหญ่หลวง เพื่อความ

บริสุทธิ์ ความพ้นทุกข์ ความไม่เกิดอีก และเพื่ออนุเคราะห์สัตวโลก อันเป็นผลที่มีค่ายิ่งกว่าสมบัติซึ่งทรงสละนั้น. ส่วนเรื่องที่เราจะต้องแยกกันอยู่ตามวิสัยของคฤหัสถ์และบรรพชิตนั้น ถ้าถือว่าเป็นความพลัดพรากแล้ว ก็ยังมีความพลัดพรากอีกอย่างหนึ่งซึ่งแม้เราจะอยู่ในชายคาเดียวกันก็หนีไม่พ้น สิ่งนั้นคือความตาย และความตายนี้ เป็นความพลัดพรากที่จะทำให้เรามิได้พบกันอีกต่อไป. การจากไปบรรพชาอุปสมบท เป็นการไปเพื่อแสวงความไม่ต้องเกิดอีกซึ่งจะอำนวยผล คือความไม่ต้องตายอีก. เป็นการจากไปเพื่อความดี มีศีลมีกัลยาณธรรม เว้นความเบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่น ความสุขทางกายนั้น ยังมิใช่ความสุขที่แท้ ถ้าภายในยังเดือดร้อนด้วยอำนาจความละโมบ ความอาฆาตโกรธเคือง และความหลงใหลมัวเมาแล้ว แม้จะเสวยสุขอยู่บนที่นั่งที่นอนอันอ่อนนุ่ม ก็ไม่ผิดอะไรกับอยู่บนกองเพลิง. แต่การ

ออกบวชเป็นการแสวงสุขทางใจ คือความระงับเพลิงกิเลสนั้น ๆ ความสุขซึ่งเกิดแต่ความสงบระงับภายในนี้ จึงนับว่าเป็นสุขที่แท้จริง.

" นันทิยะ ! บิดาของข้าพเจ้ากล่าวขึ้น เจ้ากำลังจะสอนพ่อและแม่ ทั้งที่เจ้ายังไม่ได้บวช. เจ้าว่าการไปบวชเป็นการไปเพื่อทำความดีนั้น หมายความว่าถ้าไม่บวชแล้วทำความดีไม่ได้เช่นนั้นหรือ? เจ้าอยู่อย่างนี้ จะทำความดีเช่นให้ทาน รักษาศีล หรืออะไรอื่น ๆ อีกก็ได้ ใครไปขัดขวางเจ้าไว้ ทำไมจะต้องไปทำความดีที่อื่นด้วย. ถ้าต้องการทำความดีแล้ว ก็ไม่เห็นมีข้อจำกัดว่าจะต้องเป็นคฤหัสถ์ บรรพชิต หรือจำกัดกาลเวลาสถานที่อะไรเลย ฉะนั้น พ่อจึงยังไม่อนุญาตให้เจ้าบวช."

" มารดาของข้าพเจ้ารับเสริมทันทีว่า 'จริงทีเดียวนันทิยะ ! เรื่องทำความดีนี้ ทำที่บ้านเราก็ได้ แม่ไม่เห็นว่าจะต้องจำกัดสถานที่หรือเพศ ถึงกับเจ้าจะต้อง

ออกบวชเลย."

"ดูก่อนภราดา! ข้าพเจ้ากำลังเผชิญกับปัญหาสำคัญ ซึ่งท่านบิดาและมารดายกขึ้นมาเป็นข้ออ้างในการไม่อนุญาตให้ข้าพเจ้าบวช แต่ข้าพเจ้าก็ได้ตัดสินใจเด็ดขาดแล้วว่าจะบวชให้ได้. เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงต้องคิดหาทางแก้ปัญหานี้ เมื่อได้คิดทบทวนตามกระแสพระธรรมเทศนา ซึ่งข้าพเจ้าสดับมาก่อนหน้านี้เล็กน้อยแล้ว ข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า:-

"ความดีนั้นทำได้ไม่จำกัดสถานที่และเพศคฤหัสถ์บรรพชิตก็จริง แต่สถานที่และเพศนั้นต่างหากที่จำกัดความดี คือสถานที่ซึ่งระคนไปด้วยอารมณ์อันจะยั่วให้เกิดความโลภ ความโกรธ ย่อมทำให้แสวงความดีได้น้อยกว่าสถานที่อันห่างไกลจากอารมณ์เช่นนั้นเพศบรรพชิต เป็นเพศที่พรากพ้นจากความกังวลห่วงใยและกาม ซึ่งเป็นของสาธารณ์สำหรับคฤหัสถ์ทั้งหลายจึงเป็น โอกาสที่จะ แสวงความดีทางจิต ใจ ได้มากกว่า

เพศคฤหัสถ์.

"เปรียบเหมือนน้ำ ถ้ามีภาชนะจะใส่แล้ว ก็ไม่จำกัดว่าจะเป็นภาชนะน้อยใหญ่ โสโครก หรือบริสุทธิ์สะอาด เมื่อใส่น้ำได้ น้ำก็อยู่ได้ในภาชนะทุกอย่างนั้น แต่ภาชนะต่างหากที่จำกัดน้ำ คือภาชนะใหญ่ก็ขังน้ำไว้ได้มาก ถ้าภาชนะเล็กก็ขังน้ำไว้ได้น้อย ภาชนะโสโครกก็ทำให้น้ำไม่สะอาด.

"หรือเปรียบเหมือนพืช อันบุคคลอาจให้งอกขึ้นได้ในนาทุกแห่งไม่มีจำกัด ก็แต่ว่านาอันดีบ้างไม่ดีบ้างนั่นแล ย่อมจำกัดกระทำพืชให้งอกงามบ้าง ไม่งอกงามบ้างตามเนื้อที่นั้น ๆ.

"ความดีก็ฉันเดียวกัน อันบุคคลอาจหาได้ ทำให้เกิดมีได้ทุกสถาน ทั้งไม่จำกัดว่าจะอยู่ในเพศคฤหัสถ์หรือบรรพชิต แต่คฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม ก็หาความดีได้อย่างผู้บริโภคกาม ยังมีความดีที่สูงขึ้นไปจากความดีชั้นกามอีก เหมือนความสุขก็มีเป็นชั้น ๆ เช่นสุข

ของสุนัขซึ่งกัดกินซากศพ สุขของมนุษย์ผู้บริบูรณ์ด้วยกามคุณ สุขของเทพซึ่งเป็นทิพย์ และสุขของพระอริยเจ้าผู้ห่างไกลจากกิเลส ลูกไม่ปรารถนาความดีเพียงเท่าที่คฤหัสถ์ผู้หมกมุ่นอยู่ในกาม จะพึงแสวงได้ เพราะยังมีความดีที่สูงกว่าประณีตกว่า ไม่เจือปนด้วยกองกิเลสและกองทุกข์ เป็นเหตุนำมาซึ่งสุขอันแท้จริงยิ่งยืนกว่ากามสุข เหมือนความสุขของผู้ไม่มีโรค ย่อมเป็นความสุขที่แท้จริงยั่งยืนกว่าสุขในการเกาขอบแผลด้วยเล็บ ในการย่างตัวที่หลุมถ่านเพลิงของผู้เป็นโรคเรื้อนฉะนั้น. ความสุขที่ลูกต้องการนี้ อันผู้บริโภคกามไม่สามารถประสบได้ เพราะฉะนั้น ลูกจึงต้องขอลาออกประพฤติพรหมจรรย์."

"ดูก่อนภราดา ! ท่านทั้งสองมองดูหน้ากันเป็นเชิงจะหาทางเบี่ยงบ่ายต่อไปอีก ในที่สุด ท่านบิดาได้กล่าวตัดบทว่า :-

"เจ้ายังเป็นเด็ก นันทิยะ ! ความคิดของเจ้าย่อม

เป็นไปรุนแรงชั่วขณะ จงไปคิดดูให้ดีอีกใหม่. เวลานี้ก็ยังไม่สิ้นปฐมยามแห่งราตรี. ประทีปน้ำมันน้อยใหญ่ตามเสาริมถนนยังตามสว่างอยู่ เจ้าจะเดินเที่ยวเล่นดูการดีดพิณ ขับรำระบำฟ้อน หรือพักผ่อนหาอาหารมีรสบริโภคในที่นั้น ๆ ก็ยังได้ บางทีจะช่วยให้เจ้าเปลี่ยนความคิดได้บ้าง."

"ดูก่อนผู้แสวงมรรคาแห่งศานติ! ข้าพเจ้าต้องจำใจกราบเท้าท่านหลีกออกมา. รู้สึกว่ามีอารมณ์ไม่สู้เป็นปรกตินัก. ข้าพเจ้าต้องการพักผ่อนจริงดังท่านบิดาว่า แต่ควรจะนอนดีหรือออกเดินให้ใจปลอดโปร่งดี. ในที่สุดตกลงใจว่าจะออกเดินเที่ยวสักครู่หนึ่งหลังจากเปลี่ยนเครื่องนุ่งห่ม และโพกผ้าอย่างไม่สู้จะเรียบร้อยนักแล้ว ข้าพเจ้าก็ออกจากประตูบริเวณปราสาทสู่ถนนแต่ลำพังผู้เดียว. แม้แสงประทีปจากเสาข้างถนนยังคงสว่างอยู่ แต่ยวดยานและผู้คนเบาบางลงไปมาก. ร้านขายเครื่องหอม เครื่องเทศ และ

แพรผ้า เป็นต้นว่า โขมพัสตร์ กัมพลพัสตร์ กาสิกพัสตร์ เริ่มปิดกันบ้างแล้ว แต่ที่ขายของอื่นยังเปิดอยู่ก็มีเป็นอันมาก.

"ข้าพเจ้าผ่านสถานแห่งหนึ่ง มีหญิงฟ้อนผู้ย้อมเท้าด้วยครั่งสดกำลังยืนดีดพิณ เป็นเชิงท้าและเชิญชวนผู้เดินผ่านไปมาให้แวะเข้าไปในที่นั้น มองเข้าไปภายในเห็นมีผู้คนคับคั่งกำลังส่งเสียงเอ็ดอึง บ้างพูดไม่ชัด บ้างนั่งคอพับคออ่อนด้วยอำนาจสุราบาน ข้าพเจ้านึกสังเวชมนุษย์เหล่านั้น ผู้อันปีศาจคือสุราสิงแล้ว บังคับให้แสดงอาการวิกลวิการต่าง ๆ อย่างปราศจากความอาย.

"เมื่อเลี้ยวถนนอีกสายหนึ่ง ซึ่งตรงไปยังท่าน้ำแม้จะค่อนข้างมืดและสงัดเสียงผู้คน แต่ก็รู้สึกเย็นสบาย เพราะลมอันพัดเฉื่อยมาจากท่าน้ำ เสียงโครมครามคล้ายภาชนะตกลง หรือมีผู้ใดเจตนาขว้างปาในบ้านหลังหนึ่งใกล้ทางนั้น แล้วก็มีเสียงด่าทอ

ลำเลิกเบิกประจานกันอย่างหยาบคาย ได้ความว่าสามีภรรยาทะเลาะกันด้วยเรื่องหนี้สิน ซึ่งไปกู้ยืมเขามา.

"ข้าพเจ้ารีบเดินให้พ้นเสียงอันชวนให้เกิดความสลดในความเป็นอยู่ของผู้ครองเรือนไปได้สักเล็กน้อย ก็ได้ยินเสียงร้องไห้สะอึกสะอื้นของคนหลายคน มาจากบ้านอีกหลังหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าจำได้ดีว่าเป็นบ้านของพ่อค้าทอง แสงไฟในบ้านนั้นสว่าง ข้าพเจ้าแวะเข้าไป เห็นคนหลายคนรวมทั้งนายช่างทองนั้น กำลังร้องไห้อยู่ใกล้สิ่ง ๆ หนึ่งอันคลุมด้วยผ้ามิดชิด เมื่อสังเกตดูแล้วก็พอจะเดาได้ว่าสิ่งนั้นเป็นคนแน่ ๆ และต้องเป็นคนที่ตายแล้วด้วย.

"พอข้าพเจ้านั่งลงที่ชานเรือน นายช่างทองเหลียวมาพบก็ทักทั้งน้ำตาว่า 'อ้อ พ่อนันทิยะ' ข้าพเจ้าทำความเคารพแล้วก็ถามถึงผู้ที่สิ้นชีพนั้น ข้าพเจ้าเกือบไม่เชื่อว่า นายช่างทองจะพูดจริง ในเมื่อได้ยิน

ว่า ศพนั้นคือนางสิริวดี ธิดาของเขาซึ่งยังอยู่ในวัยเดียวกับข้าพเจ้า ตายลงด้วยเจ็บเป็นไข้ได้ ๒ วันเท่านั้น.

"ดูก่อนภราดา ! แล้วใครเล่าที่หนีความตายไปพ้น ถึงแม้ว่าผู้นั้นจะยังเป็นหนุ่มเป็นสาว มีกำลังร่างกายเจริญวัย. พะยานอันประจักษ์อยู่แก่ตาบัดนี้ มิได้แสดงให้เห็นชัดดอกหรือว่า อย่าว่าแต่ทรัพย์สมบัติที่บุคคลจะนำติดไปไม่ได้เท่านั้นเลย แม้ร่างกายอันเป็นที่รักยิ่งกว่าทรัพย์สมบัติใด ๆ ก็นำไปด้วยไม่ได้เช่นเดียวกัน. ข้าพเจ้าเคยได้ยินเขาพูดกันว่า ระหว่างความสิ้นลมปราณของยาจกกับของพระราชานั้น ไม่มีอะไรเป็นพิเศษกว่ากันเลย. ยิ่งกว่านั้น ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ดูเหมือนว่ามนุษย์เราไม่มีหน้าที่อะไรอันหนักที่สุด เท่ากับการเป็นทาสหาเลี้ยงปรนปรือร่างกายของตน ตลอดถึงบุตรภรรยา อย่างไม่มีเวลาสิ้นสุดได้จริง ๆ จนตลอดชีวิต. แล้วเมื่อเป็นเช่นนี้ การที่

ข้าพเจ้าคิดจะตัดกังวลออกบวชเพื่อแสวงหาความไม่เวียนว่ายตายเกิดอีกนั้น ข้าพเจ้าจะควรลังเลใจอะไรต่อไปอีกควรว่าหรือไม่ควร.

"ดูก่อนภราดา ! ความตัดสินใจภายหลังที่ได้สดับพระธรรมเทศนาของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วนั้น ยังมั่นคงดีอยู่เสมอ และดูเหมือนจะแน่นแฟ้นยิ่งขึ้นในเมื่อข้าพเจ้าได้เห็นได้ฟังเหตุการณ์ อันชวนให้เกิดสลดสังเวชหลายสิ่งหลายอย่าง ชั่วเวลาเพียงเล็กน้อยข้าพเจ้าลานายช่างทองกลับไปปราสาทประมาณเวลาเกือบมัชฌิมยามแห่งราตรี และนอนหลับอย่างไม่ค่อยสนิทดีนักในคืนนั้น.

"วันรุ่งขึ้น ข้าพเจ้าไปหามารดาบิดา แสดงความจำนงขอลาออกบรรพชาในพระศาสนาดังเดิมอีก เมื่อท่านยืนกรานไม่อนุญาต ข้าพเจ้าก็ไม่มีทางที่จะทำอย่างอื่นได้ นอกจากเข้าห้องนอน และตั้งใจว่าจะไม่บริโภคอาหารจนกว่าจะได้รับอนุญาตให้บวช หรือ

ขาดใจตายไปเพราะความหิว.

" แม้มารดาจะอ้อนวอนสักเท่าไร ข้าพเจ้าก็คง ปฏิเสธไม่ยอมกินดื่มอะไรนอกจากน้ำ.

" ดูก่อนภราดา ! ทุกขเวทนาอันเกิดเพราะความหิว นั้นเป็นอย่างไรบ้าง ท่านคงตระหนักดีแล้ว แต่ใน สมัยที่ท่านยังเป็นโจรเที่ยวฆ่าฟันมนุษย์ ต้องอดอยาก หลาย ๆ วันในแคว้นโกศลนี้. กายของข้าพเจ้าสั่นและ อ่อนเพลียยิ่งหลังจากที่อดอาหารได้สองวัน. มารดา ของข้าพเจ้าร้องไห้ด้วยความสงสาร ครั้งแรกท่านคง นึกว่าข้าพเจ้าจะแกล้งทำเป็นอด แต่ครั้นเห็นว่าข้าพเจ้า อดได้จริง ๆ ก็เดือดร้อนกังวลยิ่ง. ในที่สุดท่านก็ตกลง ใจที่จะให้ข้าพเจ้ามีชีวิตอยู่ต่อไป มากกว่าจะยอม ให้ตายลงเพราะความหิว ท่านทั้งสองจึงให้คนใช้นำ อาหารอ่อนมา แล้วเรียกให้ข้าพเจ้าบริโภค พร้อม ทั้งบอกอนุญาตให้ข้าพเจ้าบวชได้ดังประสงค์.

" ดูก่อนภราดา ! ข้าพเจ้าไหว้เท้าท่านทั้งสองแล้ว

ลุกขึ้นไปอาบน้ำ บริโภคอาหารอ่อนให้เกิดกำลังกาย ครั้นรุ่งขึ้นเวลาบ่ายแดดอ่อนแล้ว ข้าพเจ้าก็ให้หาบริขารสำหรับบรรพชิต ไปกราบลามารดาบิดาผู้ฟูมฟายน้ำตาแล้วขึ้นสู่ยานมุ่งไปยังเชตวนาราม ท่ามกลางความโศกกำสรดของท่านผู้บังเกิดเกล้า. ข้าพเจ้ามองดูปราสาทเป็นครั้งสุดท้าย ข้าพเจ้าสละสิ่งเหล่านี้เพื่อบรรพชา เพื่อทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงกลืนความสะอื้นอาลัยซึ่งทำที่จะครอบงำนั้นเสีย.

"ภราดาเอย ! พรหมจรรย์ของข้าพเจ้านั้น ได้มาด้วยการอดอาหาร ด้วยการสละทรัพย์สมบัติ และด้วยน้ำตาแห่งมารดาบิดาผู้ทรงพระคุณล้นเกล้า. ข้าพเจ้าจะต้องรักษาขุมทรัพย์อันเลิศคือพรหมจรรย์นี้ไว้ ให้สมกับที่ข้าพเจ้าได้มาด้วยยาก ถ้าข้าพเจ้าหรือท่านมารดาบิดาไม่ด่วนตายจากกันไปก่อน ข้าพเจ้าจะนำอมฤตธรรมมาบูชาพระคุณท่าน ให้ท่านได้อิ่มเอิบ

ซาบซึ้ง อย่างสมกับน้ำตาของท่านที่ได้เสียไปเพราะปุตตวิโยค.

" เมื่อได้ให้คนใช้นำยานกลับแล้ว ข้าพเจ้าได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ทูลความที่มารดาบิดาอนุญาตให้บรรพชาได้ดังปรารถนา.

" พระผู้มีพระภาค ได้ตรัสปรารภถึงพรหมจรรย์ในท่ามกลางภิกษุบริษัทผู้เฝ้าอยู่ ณ ที่นั้นด้วยว่า :–

" ภิกษุทั้งหลาย[๑] ! พรหมจรรย์นี้ เราประพฤติมิใช่เพื่อหลอกลวงคน มิใช่เพื่อเรียกร้องคนให้มานับถือ มิใช่เพื่ออานิสงส์ลาภ สักการะ และความสรรเสริญ มิใช่เพื่ออานิสงส์เป็นเจ้าลัทธิและแก้ลัทธิอย่างนั้นอย่างนี้ มิใช่เพื่อให้ใครรู้จักตัวว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ที่แท้พรหมจรรย์นี้ เราประพฤติเพื่อ

๑. จตุกกังคุตตร. ๒๑/๓๓.

สังวระความสำรวม เพื่อปหานะ ความละ เพื่อวิราคะ ความหายกำหนัดยินดี เพื่อนิโรธะความดับทุกข์."

"ครั้นแล้ว ตรัสมอบให้พระเถระรูปหนึ่ง เป็นอุปัชฌายะให้สามเณรบรรพชาแก่ข้าพเจ้า.

"ผู้มีอายุ ! แม้ทุกวันนี้ ข้าพเจ้าก็ยังจำได้ดีถึงพระพุทธภาษิตที่ว่า :–

"ที่แท้พรหมจรรย์นี้เราประพฤติเพื่อสังวระ ความสำรวม เพื่อปหานะ ความละ เพื่อวิราคะ ความหายกำหนัดยินดี เพื่อนิโรธะ ความดับทุกข์."

บทที่ ๗
บนฝั่งแม่คงคา

"ดูก่อนภราดา ! แม้ข้าพเจ้าจะเป็นสามเณร แต่ลาภสักการะก็ได้เกิดขึ้นแก่ข้าพเจ้าอย่างมากมาย. ไม่ว่าข้าพเจ้าจะไปบิณฑบาต ณ ที่ใดในเมืองสาวัตถีนี้ ดูเหมือนจะมีแต่ผู้คอยจ้องนิมนต์ด้วยโภชนะอันประณีตเสมอไป. ยิ่งกว่านั้น ตั้งแต่สมัยที่พระพุทธองค์ทรงปรารภคำขอของหมอชีวกโกมารภัจ ประทานพระพุทธานุญาตให้ภิกษุรับคฤหบดีจีวรได้แล้ว ข้าพเจ้าก็เป็นผู้หนึ่ง ที่ได้รับผ้าเนื้อดีมีราคาจากชาวเมืองสาวัตถีจนเหลือเฟือถึงกับต้องแบ่งถวายภิกษุทั้งหลายบ่อย ๆ.

"ดูก่อนผู้นิรทุกข์ ! เรื่องลาภสักการะนี้ พระผู้มีพระภาคไม่ทรงเว้นเลยที่จะพร่ำสอนภิกษุทั้งหลาย เพื่อสำรวมระวังไม่ปล่อยให้ครอบงำจิต ดังที่เราได้ฟังกันมาแล้ว แม้เมื่อยามค่ำแห่งวันวาน.

"ดูก่อนผู้แสวงมรรคาแห่งอมตะ ! ลาภสักการะนี้เป็นอามิสที่ทำให้หลงมัวเมาได้โดยง่าย ผู้มีจิตอันลาภสักการะครอบงำแล้ว ย่อมไม่เป็นอันที่จะบำเพ็ญสมณธรรมให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ได้ มีแต่จะต่ำทรามเหินห่างจากสัทธรรมไปทุกที. ฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสสอนภิกษุทั้งหลายเป็นความว่า 'ถ้าพวกเธอจะเป็นทายาทผู้รับมฤดกของเราแล้วก็จงเป็นธรรมทายาทผู้รับมฤดกธรรมเถิด อย่าเป็นอามิสทายาทผู้รับมฤดกอามิสเลย.'[๑]

"ดูก่อนภราดา ! ผ้าเนื้อดีมีราคาแพงที่ภิกษุได้รับนั้น บางทีพระพุทธองค์ก็ตรัสสอนเปรียบเทียบ เพื่อให้สมาทานอาจหาญร่าเริงในศีลสัมมาปฏิบัติว่า ผ้าเปลือกไม้กับผ้ากาสีนั้นต่างกัน คือผ้าเปลือกไม้ทั้งใหม่ทั้งเก่า หรือกลางใหม่กลางเก่า ย่อมมีสีทราม มีสัมผัสหยาบ และราคาถูก ยิ่งเป็นผ้าเก่าด้วย เขาก็ทำ

---

๑. ๑๒/๒๑.

เป็นผ้าเช็ดหม้อบ้าง ทิ้งเสียที่กองขยะบ้าง. ส่วนผ้ากาสี ไม่ว่าจะเป็นผ้าใหม่เก่า หรือกลางเก่ากลางใหม่ ก็ล้วนมีสีงาม มีสัมผัสนิ่มนวลและราคาแพง แม้เก่าแล้วเขาก็ยังใช้เป็นผ้าห่อรัตนะ คือเงินทองเพชรพลอยอันมีค่าบ้างก็เก็บไว้ในภาชนะอบกลิ่นบ้าง แม้ภิกษุก็เช่นเดียวกัน จะเป็นผู้บวชใหม่บวชเก่า หรือปูนกลางก็ตาม ถ้าเป็นผู้ทุศีลมีธรรมอันเลว เรากล่าวความเป็นผู้ทุศีลมีธรรมอันเลวนี้ในความมีสีทรามของภิกษุกล่าวถึงผู้นั้นว่าเหมือนผ้าเปลือกไม้มีสีทรามฉะนั้น. อนึ่งชนเหล่าใดคบหาสมาคมทำตามเยี่ยงอย่างภิกษุผู้ทุศีลนั้น ข้อนั้นย่อมเป็นไปเพื่อไร้ประโยชน์ เพื่อทุกข์แก่ชนเหล่านั้นสิ้นกาลนาน เรากล่าวการคบหาสมาคมทำตามเยี่ยงอย่างที่เป็นเหตุให้เกิดสิ่งอันไร้ประโยชน์ เกิดทุกข์นี้ในความมีสัมผัสหยาบของภิกษุ กล่าวถึงผู้นั้นว่าเป็นดังผ้าเปลือกไม้มีสัมผัสหยาบฉะนั้น. อนึ่ง ภิกษุนั้นรับจีวรบิณฑบาตเป็นต้นของชนเหล่าใด ข้อนั้นย่อมไม่เป็น

การมีผลมากมีอานิสงส์มากแก่ชนเหล่านั้น เรากล่าวการรับปัจจัยอันไม่เป็นการมีผลมากมีอานิสงส์มากแก่ทายกนี้ ในความมีราคาถูกของภิกษุ กล่าวถึงผู้นั้นว่าเป็นดังผ้าเปลือกไม้มีราคาถูกฉะนั้น. อนึ่ง ภิกษุผู้ทุศีลมีธรรมอันเลวเช่นนั้น ย่อมทำตนให้ภิกษุทั้งหลายยกขึ้นจากหมู่ เหมือนเขาทิ้งผ้าเปลือกไม้เก่าเสียที่กองขยะฉะนั้น. ส่วนภิกษุใด จะเป็นผู้บวชใหม่ บวชเก่าหรือปูนกลางก็ตาม ถ้าเป็นผู้มีศีลมีธรรมอันดี เรากล่าวความเป็นผู้มีศีลมีธรรมอันดีนี้ ในความมีสีงามของภิกษุ กล่าวถึงผู้นั้นว่าเหมือนผ้ากาสีมีสีงาม ฉะนั้น. อนึ่ง ชนเหล่าใด คบหาสมาคมทำตามเยี่ยงอย่างภิกษุผู้มีศีลมีธรรมอันดีนั้น ข้อนั้นย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ชนเหล่านั้นสิ้นกาลนาน เรากล่าวการคบหาสมาคมทำตามอย่างที่เป็นเหตุให้เกิดประโยชน์ เกิดความสุขนี้ในความมีสัมผัสนิ่มนวลของภิกษุ กล่าวถึงผู้นั้นว่า เหมือนผ้ากาสีมีสัมผัส

นิ่มนวลฉะนั้น. อนึ่ง ภิกษุนั้นรับจีวรบิณฑบาตเป็นต้นของชนเหล่าใด ข้อนั้นย่อมเป็นการมีผลมากมีอานิสงส์มาก แก่ชนเหล่านั้น เรากล่าวการรับปัจจัยอันเป็นการมีผลมากมีอานิสงส์มากแก่ทายกนี้ ในความมีราคาแพงของภิกษุ กล่าวถึงผู้นี้ว่าเหมือนผ้ากาสีมีราคาแพงฉะนั้น.[๑]

"ในที่สุด พระองค์ย่อมทรงสอนภิกษุทั้งหลายให้สำเหนียกว่า จักเป็นอย่างผ้ากาสี จักไม่เป็นอย่างผ้าเปลือกไม้.

"ดูก่อนภราดา! ไม่แต่ภิกษุเท่านั้น แม้ใคร ๆ จะเป็นบุรุษก็ตาม สตรีก็ตาม ถ้าเป็นผู้มีศีลมีธรรมอันดีแล้ว ย่อมเป็นผู้ชื่อว่ามีสีงาม มีสัมผัสนิ่มนวลคือทำผู้คบหาสมาคมหรือประพฤติตามให้ได้รับความเย็นใจ และมีราคาแพง คือผู้เช่นนั้น จะอยู่ในที่ใดก็มีค่าสำหรับประชุมชนในที่นั้น หากจากไปก็จะทำ

---

๑. ๒๐/๓๑๗.

ความอาลัยให้เกิดแก่คนทั้งหลายเป็นอันมาก.

"ดูก่อนภราดา! ข้าพเจ้าได้เคยตามพระอุปัชฌายะของข้าพเจ้าพร้อมด้วยภิกษุหลายรูป จาริกไปสู่แดนไกล เช่นเมืองกบิลพัสดุ์ เมืองกุสินารา อันตั้งอยู่เบื้องทักษิณแห่งเมืองสาวัตถี ในระหว่างทางที่ผ่านไป ต้องผจญกับความลำบากกันดารมิใช่น้อย บางครั้งต้องเดินลัดป่า บางครั้งต้องข้ามลำธาร และนอกจากนั้น ยังได้พบเห็นความเป็นอยู่ของชาวป่าชาวนา และชาวเมือง ตลอดจนจริตอัธยาศัย และความคิดเห็นทางศาสนาของคนเหล่านั้น.

"ดูก่อนผู้แสวงมรรคาแห่งอมตะ สมัยหนึ่งเมื่อข้ามฟากแม่น้ำอจิรวดีแล้ว ก็เดินลัดทุ่งนาอันเตียนโล่งไกลลิบ ๆ ไปทางประจิมทิศ นาน ๆ จะผ่านหมู่บ้านสักแห่งหนึ่ง ซึ่งมีต้นไม้ปลูกล้อมรายเรียงไว้กันลมในฤดูแล้ง ชาวบ้านเหล่านั้นล้วนรู้จักดีว่าพวกเราเป็นสมณะศากยบุตร จึงให้การต้อนรับด้วย

น้ำดื่มน้ำใช้ตามควรแก่อัตตภาพ.

"ครั้นพ้นทุ่งนั้นไปแล้ว ก็ถึงป่าย่อม ๆ ซึ่งจะต้องเดินผ่าไปประมาณกึ่งวันจึงจะพ้นแดนป่า แม้ข้าพเจ้าจะเมื่อยล้าบ้างในระหว่างทาง จนไม่สนใจจะสังเกตความตระการโดยธรรมชาติ แห่งต้นไม้เครือเขาเถาวัลย์ในป่านั้น ก็ยังรู้สึกว่ามีใจปลอดโปร่ง และรู้สึกพากพูมในเพศอันเป็นอิสระจากความกังวล และอารมณ์อันจะยั่วให้มีใจต่ำเป็นทาสของกิเลส. ในการเดินทางครั้งนี้ หลังจากได้ข้ามลำน้ำอื่น ๆ อีกบางสายแล้ว เราก็มาปรากฏอยู่ในที่ราบลุ่มแห่งแม่คงคา ตอนเหนือเมืองสังกัสส์ประมาณระยะทางหลายโยชน์.

"ดูก่อนภราดา! ข้าพเจ้าเคยได้ฟังมาแต่สมัยยังมิได้ออกบรรพชาว่า แม่คงคานี้เป็นธาราแห่งสวรรค์ไหลผ่านเศียรพระศิวะ ผู้เป็นเจ้าของพราหมณ์ทั้งหลาย เคยมีพราหมณ์หลายคนมาชักชวนบิดา และข้าพเจ้า

ให้เดินทางไปเมืองพาราณสี เพื่อลงสนานกายลอยบาป ไปตามกระแสน้ำในพิธี "ศิวราตรี" คือดิถี ๑๔ แห่งกาฬปักษ์ในเดือนมาฆะ ซึ่งพวกพราหมณ์จะบำเพ็ญพรตอดอาหารอย่างเคร่งครัด เพื่อบูชาพระศิวะ และสนานกายลอยบาปในแม่คงคาเป็นพิธีประจำปี แต่บิดาและข้าพเจ้าหาได้ไปไม่. เพราะฉะนั้น เมื่อข้าพเจ้าตามพระอุปัชฌายะ และหมู่ภิกษุจาริกมาถึงลุ่มน้ำตอนเหนือนี้แล้ว จึงมีความต้องการที่จะได้เห็นแม่คงคาอันไหลมาแต่สวรรค์ด้วยตนเองบ้าง.

"ในเวลาเย็นเราหาที่พักใกล้หมู่บ้านแห่งหนึ่งครั้นรุ่งเช้าออกบิณฑบาตในหมู่บ้านนั้น ได้ภิกษาพอยังอัตตภาพให้เป็นไปแล้ว จึงเดินทางต่อไปจนกระทั่งมาใกล้ฝั่งแม่คงคา แล้วเดินเลียบฝั่งบ่ายหน้าไปทางทิศเหนือ.

๑. ศิวราตรี : The fourteenth day of the dark half of Magha on which rigorous fast is observed in honour of Siva. Apte. p. 919.

"ดูก่อนภราดา ! แม่คงคานี้กว้างขวางยิ่ง มีกระแสอันไหลมาแต่เทือกหิมาลัยบรรพต ซึ่งแลเห็นเป็นสีครามสลัวอยู่ลิบ ๆ โน้น เสียงคลื่นละลอกอันเกิดเพราะลมก็ดี กระแสน้ำซึ่งไหลลงสู่ทิศใต้แล้ววกเอื่อยไปทางทิศตะวันออกก็ดี สายน้ำอันมองดูขาวเป็นประกายยาวเหยียดมาแต่เทือกเขานั้นก็ดี ทั้งหมดนี้ดูเหมือนจะช่วยทำใจของข้าพเจ้า ให้วิเวกวังเวงอย่างประหลาด. บัดนี้ ข้าพเจ้าได้อยู่ต่อหน้าแม่คงคาอันศักดิ์สิทธิ์ของพราหมณ์แล้ว จึงพยายามจะเพ่งไปข้างหน้า ให้เห็นต้นน้ำที่กล่าวกันว่าไหลมาแต่สวรรค์ แต่ก็ไม่ปรากฏอะไรมากไปกว่าสายน้ำที่ไกลออกไปนั้นค่อย ๆ กลายเป็นสีเดียวกับแผ่นดิน ต้นไม้ และเทือกเขาอันอาจเห็นได้แต่เพียงสลัว ๆ.

"ดูก่อนภราดา ! ณเบื้องหน้าของเราไม่ไกลนักมีอาศรมหลายหลังแห่งนักบวชนิกายใดนิกายหนึ่ง ตั้งอยู่บนเนินดิน มีบริเวณอันสะอาด มีไม้ดอกไม้ผล

ตระการตา เมื่อเราเดินเข้าไปใกล้ ก็ได้พบนักบวช เหล่านั้นผู้นุ่งห่มผ้าย้อมเปลือกไม้ แต่เกล้าผมเป็นเซิง อย่างชฎิลมีอยู่ด้วยกันหลายคน.

" นักบวชเหล่านั้น ต้อนรับเราด้วยอัธยาศัยอันดียิ่ง ในจำนวนนี้มีผู้หนึ่งรูปร่างค่อนข้างมีสง่า เจรจาหลักแหลมซึ่งทราบในภายหลังว่า เป็นประมุขอยู่ในที่นั้น ได้กล่าวกะพวกเราว่า :-

" ดูก่อนอาคันตุกะ ! เป็นเวลาอันนานนักที่อาศรม-บทของข้าพเจ้า จะได้มีโอกาสต้อนรับการเหยียบเท้าอันมีสิริ ของนักพรตผู้ประพฤติบุณยยาตราเช่นกับด้วยท่าน. อาสนะทั้งหลายข้าพเจ้าปูไว้แล้ว ถ้าปรารถนาก็จงนั่ง น้ำใช้น้ำฉันอันจืดสนิทปราศจากตัวสัตว์มีอยู่ ขอเชิญท่านพักผ่อนให้เป็นผาสุกตามอัธยาศัยเถิด"

" พระอุปัชฌายะของข้าพเจ้าตอบว่า :-

" ดูก่อนผู้บำเพ็ญตบะ ! การเดินทางของพวกข้าพเจ้าเต็มไปด้วยความลำบาก เราต้องเหน็ดเหนื่อย

เมื่อยล้า. แต่ความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าดังกล่าวนั้น ได้ระงับไปสิ้นแล้ว มีความชุ่มชื่นเป็นสุขเกิดขึ้นแทน จำเดิมแต่ได้ย่างเข้ามาดื่มน้ำคือความเมตตาอาทร ของท่านผู้มีสิริในที่นี้. ดูก่อนผู้ประพฤติพรต! ถ้าไม่เป็นการหนักข้าพเจ้าจะขออาศัยพักสักคืนหนึ่ง แล้วจึงจะอำลาท่านเดินทางต่อไปในวันพรุ่ง."

"เมื่อเราได้วางบริกขาร และพักผ่อนสนานกายกันเป็นผาสุกแล้ว ในเวลาเย็นจึงมาประชุมปราศรัยร่วมกับนักบวชเหล่านั้น ด้วยสาราณิยกถา พอเป็นเครื่องยังใจให้เบิกบาน.

"พระอุปัชฌายะของข้าพเจ้าถามว่า:-

"ดูก่อนผู้บำเพ็ญพรต! การประพฤติพรตของนักบวชแต่ละลัทธินิกาย ก็ล้วนมีข้อมุ่งหมายอันสูงด้วยกัน แต่อาจต่างกันตามลัทธินิกายนั้น ๆ ข้าพเจ้าอยากทราบลัทธิที่ท่านประพฤติอยู่นี้ ว่ามีเหตุผลและข้อมุ่งหมายอย่างไร?"

" นักบวชผู้เป็นประมุขตอบว่า :-

" ดูก่อนอาคันตุกะ! บุคคลรู้สึกเป็นทุกข์เดือดร้อน หรือกลัดกลุ้มกระวนกระวาย ก็เพราะมีจิตจะรู้สึกเช่นนั้น บุคคลต้องตกอยู่ในอำนาจกิเลส ก็ต้องมีจิตจะให้กิเลสครอบงำ ข้าพเจ้าเห็นโทษแห่งความเป็นผู้มีนาม คือจิตเจตสิก ด้วยประการฉะนี้ จึงพยายามเพื่อดับจิตเจตสิกนั้นเสีย.

" ดูก่อนอาคันตุกะ! ข้อมุ่งหมายของเราคือความไม่ต้องรับรู้รับเห็นซึ่งสิ่งทั้งปวง อันเป็นเรื่องของทุกข์. ต้นไม้ ภูเขา และแผ่นดิน ไม่มีจิตเจตสิก จึงไม่มีความทุกข์ ไม่มีความระทมตรมตรอม ใครจะสรรเสริญบูชา หรือใครจะติเตียนด่าว่าทุบทำลาย ความยินดียินร้ายก็ไม่เกิดขึ้นแก่ต้นไม้ ภูเขาและแผ่นดินเหล่านั้น.

" ดูก่อนอาคันตุกะ! ไม่ว่าความเดือดร้อนใด ๆ เกิดขึ้น จิตจะต้องเป็นผู้รับทุกข์ไปเสียทั้งสิ้น ถ้า

ไม่มีจิตอย่างเดียว ความทุกข์ก็ตั้งอยู่ไม่ได้ กิเลสก็ตั้งอยู่ไม่ได้ ข้าพเจ้าเห็นว่าความดับทุกข์ดับกิเลสย่อมมีได้เพราะดับจิต ด้วยประการฉะนี้.

"ปฏิปทาเพื่อดับจิตนี้ คือการหน่ายนาม บำเพ็ญวาโยกสิณ หรือปริจฉินนากาสกสิณ ให้เกิดรูปฌานจนถึงฌานที่ ๔ อันมีรูปเป็นอารมณ์อันเดียวมีความเพ่งเฉยอยู่. ถ้าทำกาละในขณะนั้น ก็จะบังเกิดเป็นอสัญญีพรหม[๑] มีอินทรีย์ ๑ คือรูปชีวิตินทรีย์.

"ดูก่อนอาคันตุกะ! ข้าพเจ้าเห็นความดีของรูปมากกว่านาม เพราะรูปไม่มีความรู้สึกทุกข์ร้อน ไม่มีกิเลส นามต่างหากเป็นตัวรู้สึกทุกข์ และถูกกิเลสครอบงำ ข้าพเจ้าจึงรักษารูปให้สะอาดด้วยการลงสนานกายในแม่คงคาวันละ ๓ ครั้ง เวทางคศาสตร์กล่าวว่า แม่คงคาอันศักดิ์สิทธิ์ ไหลผ่านเศียรพระศิวะ

---

๑. ถ้าไม่หน่ายในอรูป ก็เกิดเป็นรูปพรหมเหล่าอื่นจากอสัญญีสัตว์ ดูเรื่องอสัญญีสัตว์โดยละเอียด ในธรรมจักษุ เล่ม ๒๕ ตอน ๑ หน้า ๑๐๑.

มาแต่แดนสวรรค์ สามารถชำระล้างบาปได้ เพราะ ฉะนั้น ด้วยการบำเพ็ญรูปฌาน ข้าพเจ้าอาจดับจิต ได้ในโอกาสหนึ่ง ด้วยการสนานกายในแม่คงคา ข้าพเจ้าอาจพ้นจากบาปอันจะเป็นเครื่องตัดรอนคติที่ดี. เพราะข้อมุ่งหมายดังนี้ ข้าพเจ้าจึงบำเพ็ญตบะทั้ง ๒ นี้ ตลอดมา.

"ดูก่อนอาคันตุกะ! ก็ลัทธิของท่านเป็นอย่างไร ท่านบวชอุทิศใคร และจาริกมาแต่แห่งไร ขอจงกล่าว เพื่อเป็นมงคลแก่โสตของข้าพเจ้าบ้าง."

"พระอุปัชฌายะของข้าพเจ้าขยับกายเล็กน้อยแล้ว กล่าวว่า :–

"ดูก่อนผู้บำเพ็ญพรต! ก่อนที่ท่านจะทราบหลัก ธรรมในศาสนาแห่งพระศาสดาของข้าพเจ้านั้น ขอให้ ท่านทราบไว้แต่เบื้องแรกว่า ข้าพเจ้าเป็นสาวกของ พระศากยมุนีผู้ทรงพระนามว่าโคดม โดยพระโคตร ข้าพเจ้าจาริกมาแต่เมืองสาวัตถี อันตั้งอยู่เบื้องปราจีน

แห่งอาศรมบทนี้. เหตุที่ข้าพเจ้าไม่กล่าวหลักธรรมในสัตถุศาสนาของข้าพเจ้า ก่อนแต่การแจ้งให้ทราบนามพระศาสดา และสถานที่ซึ่งจากมา ก็ด้วยยังไม่แน่ใจว่าท่านจะพอใจฟังหรือไม่ ถ้าหากหลักธรรมที่ข้าพเจ้าจะกล่าวนั้น อาจขัดกันกับลัทธิของท่าน."

"จงกล่าวเถิด ท่านอาคันตุกะ! ในการสดับหลักธรรม ข้าพเจ้าเคารพมติของผู้กล่าว แต่ในการรับไว้เป็นข้อประพฤติปฏิบัติหรือไม่นั้น ข้าพเจ้าเคารพมติของตนเอง เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงยินดีฟัง เพื่อประดับความรู้ความเห็นเสมอ แม้คำกล่าวของท่านอาจจะขัดกับลัทธิของข้าพเจ้าก็ตาม."

"ดีละ ท่านผู้บำเพ็ญพรต! หลักธรรมอื่น ๆ จงยกไว้ ข้าพเจ้าจักกล่าวเฉพาะที่เปรียบเทียบได้กับลัทธิของท่าน เพื่อให้พิจารณาเทียบเคียงกันดู. ตามลัทธิของท่านซึ่งแสดงว่านามเป็นทุกข์ มีแต่รูปอย่างเดียวก็พ้นทุกข์ได้ เพราะรูปไม่ใช่ผู้รู้สึกเสวยอารมณ์ และ

ผู้ถูกกิเลสครอบงำนั้น ก็แยบคายอยู่ แต่พระศาสดาของข้าพเจ้า มิได้บัญญัติทุกข์เพียงที่รู้สึกด้วยจิตใจเท่านั้น ท่านตรัสว่า ทั้งรูปและนามล้วนเป็นของไม่เที่ยง เมื่อไม่เที่ยง จึงชื่อว่าเป็นทุกข์ คือทนอยู่ไม่ได้ เมื่อรูปและนามเป็นทุกข์ ผู้ติดอยู่ในรูปก็ตาม ติดอยู่ในนามก็ตาม หรือติดอยู่ทั้งในรูปและนามก็ตาม ย่อมชื่อว่าติดอยู่ในทุกข์ ดูก่อนผู้บำเพ็ญพรต! ผู้ติดอยู่ในทุกข์ พระศาสดาของข้าพเจ้ากล่าวว่า จะพ้นจากทุกข์ไม่ได้เลย.

"ผู้บำเพ็ญฌานด้วยบริกรรมภาวนาในวาโยกสิณ หรือปริจฉินนากาสกสิณหน่ายอรูป แล้วติดอยู่ในรูปฌานเพื่อเกิดเป็นอสัญญีพรหมก็ดี ผู้หน่ายรูปแล้วติดอยู่ในนามคืออรูป ด้วยบำเพ็ญอรูปฌานก็ดี ชื่อว่าหน่ายอย่างหนึ่งติดอย่างหนึ่ง ความติดความข้องนั้นไม่เป็นของประเสริฐเลย ผู้ติดย่อมไม่มีอิสระ ผู้ติดย่อมไม่พ้น พระศาสดาของข้าพเจ้า เมื่อทรงชี้ทาง

แห่งความพ้น จึงตรัสสอนไม่ให้ติดอยู่ในสิ่งทั้งหลาย.

"อสัญญีพรหมผู้มีขันธ์ ๑ คือรูปขันธ์ เป็นพวกเอกโวการก็ดี อรูปพรหมผู้มีขันธ์ ๔ คือ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ และวิญญาณขันธ์ เป็นพวกจตุโวการก็ดี จักคงอยู่ในพรหมโลกตลอดไปก็หาไม่ เมื่อหมดกำลังแห่งครุกรรมฝ่ายมหัคคตะคือฌานแล้ว ก็จุติปฏิสนธิอีก ในลำดับนี้ กรรมใดได้โอกาส กรรมนั้นย่อมนำให้ปฏิสนธิตามอำนาจของตน ถ้าเป็นกรรมชั่ว ก็อาจนำให้ปฏิสนธิแม้ในกำเนิดแห่งสัตว์ดิรัจฉาน เพราะฉะนั้น เพียงรูปฌานและอรูปฌานจึงไม่ชื่อว่าทำให้พ้นทุกข์ได้อย่างจริงแท้ ยังมีโอกาสให้เวียนมาสู่ความเป็นผู้มีนามและรูป เป็นมนุษย์ เป็นสัตว์ เวียนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ต่อไปอีก.

"ตามมติที่ถือรูปเป็นสำคัญของท่าน อาจมีมติที่ถืออรูปคือนามเป็นสำคัญค้านได้ว่า ที่ว่านามเป็นตัวรับทุกข์ เป็นผู้ถูกกิเลสครอบงำนั้น นามจะรับทุกข์

หรือถูกกิเลสครอบงำได้ ก็เพราะเหตุที่มีรูปต่างหาก ถ้ามีแต่นามอย่างเดียว โทษ ทุกข์ จะเกิดขึ้นได้อย่างไร. เพราะมีรูป จึงเกิดการทำกรรมชั่วทางกาย วาจา, เพราะมีตา หู เป็นต้น อันเป็นอายตนะประจำรูปขันธ์ จึงเกิดความยินดียินร้ายในเมื่อเห็นรูปฟังเสียง. เพราะมีร่างกายนี้ ทุกข์เพราะความพลัดพรากจากของรัก เพราะ แก่ เจ็บ ตาย หิวกระหาย และความแข่งดี ตลอดจนทุกข์ในการแสวงหาอาหารจึงเกิดขึ้น ถ้าไม่มีรูปอย่างเดียว นามจะไม่ต้องรับทุกข์ร้อนหรือกังวลอะไรเลย ทั้งนามจะไม่ต้องถูกกิเลสครอบงำอีกด้วย เพราะฉะนั้นจึงควรดับรูปเสีย.

"ดูก่อนผู้บำเพ็ญตบะ! ผู้ที่หน่ายรูปเห็นว่านามนี้ดี ย่อมก้าวล่วงรูปฌานเสีย บำเพ็ญแน่วอยู่ในอรูปฌาน เพื่อผาสุกในทิฏฐธรรมและเกิดเป็นอรูปพรหมในสัมปรายภพ.

"ดูก่อนผู้บำเพ็ญตบะ! แต่พระศาสดาของข้าพเจ้า

ทรงชี้ให้เห็นว่า ทั้งรูปและนามเหล่านั้นเป็นทุกข์ด้วยกัน รูปก็รับทุกข์ประจำรูปคือทุกข์กาย นามก็รับทุกข์ประจำนามคือทุกข์ใจ เมื่อนามรูปเป็นทั้งผู้รับทุกข์และเป็นตัวทุกข์ คือทนอยู่ตั้งอยู่ตลอดไปมิได้เช่นนี้จึงชื่อว่าเป็นทุกข์แท้ บุคคลผู้ใคร่จะพ้นทุกข์ จึงไม่ควรจะติดอยู่ในทุกข์คือนามและรูปนั้น เพราะฉะนั้น ในสัตถุศาสนาของข้าพเจ้า จึงมีสมาบัติที่พ้นจากรูปและอรูปเป็นข้อสุดท้ายคือสัญญาเวทยิตนิโรธ วิหารธรรมอันดับสัญญาความจำ และเวทนาความรู้สึกสุขทุกข์หรือเฉย ๆ ไม่มีรูปหรือนามอะไรเป็นอารมณ์เลย. ผู้เข้าสัญญาเวทยิตนิโรธ จะไม่มีความติดความข้องอยู่ในเรื่องรูปหรือนามทุกอย่าง.

"ดูก่อนผู้บำเพ็ญตบะ ! ส่วนเรื่องว่าแม่คงคาอันศักดิ์สิทธิ์ จะสามารถชำระล้างบาปของผู้สนานกายได้นั้น เรื่องนี้ข้าพเจ้าได้เคยฟังมาแล้วมิใช่ครั้งเดียว. เคยมีพราหมณ์ผู้ใหญ่บางคน ชี้ให้ข้าพเจ้าดูท้องฟ้า

ในราตรีกาพปักษ์ ซึ่งจะแลเห็นสิ่งหนึ่งคล้ายหมอก หรือกลุ่มควันขาวเป็นทางยาว จากขอบฟ้าด้านหนึ่ง ไปสู่ทิศตรงข้าม ที่เรียกว่าทางช้างเผือก แล้วบอกแก่ข้าพเจ้าว่า นั่นคือแม่คงคาสวรรค์สายเดียวกับแม่น้ำนี้ เป็นคงคาซึ่งหล่อเลี้ยงเทวาและมนุษย์ให้เป็นอยู่อย่างผาสุก เป็นคงคาซึ่งพระศิวะผู้เป็นเจ้าทรงไว้ด้วยพระเศียร เพื่อให้กระแสอ่อนลงไม่ท่วมท้นมนุษยโลก และเป็นคงคาศักดิ์สิทธิ์ อันผู้ลงสนานกาย อาจพ้นจากบาปไปได้.

"ดูก่อนผู้บำเพ็ญพรต! ข้อนี้จะเป็นจริงเพียงไรจงยกไว้ พระศาสดาของข้าพเจ้าทรงแสดงว่า กาย วาจานั้นจะทำให้สะอาดได้ก็ด้วยแม่น้ำคือศีล ซึ่งลงอาบได้โดยไม่ทำให้ผู้อาบมีกายเปียก ผู้รักษาศีลเว้นจากความประพฤติชั่วทางกาย ชื่อว่ามีกายสะอาด เว้นจากความประพฤติชั่วทางวาจา ชื่อว่ามีวาจาสะอาด

๑. ฉายาบถ (ภาษาวรรณคดี ใช้ อากาศคงคา) milky way.

ผู้มีกายวาจาอันสะอาดแล้ว ย่อมลอยบาปได้ น้ำทุกชนิด จะเป็นน้ำดื่มน้ำใช้ ก็กลายเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ไปตาม ส่วนผู้ใดยังประพฤติชั่วทางกายวาจา อย่าว่าแต่จะอาบน้ำวันละ ๓ ครั้งเลย แม้ลงแช่อยู่ในแม่น้ำนั้นตลอดวัน ก็หาชื่อว่ามีกายวาจาสะอาดไม่. อีกประการหนึ่ง ถ้าแม่คงคาอันศักดิ์สิทธิ์นี้ อาจทำให้ผู้สนานกายพ้นจากบาปไปสู่สวรรค์ได้จริงแล้ว มนุษย์ก็คงไปสวรรค์ได้น้อยกว่าสัตว์น้ำ เพราะกบ เขียด เต่า ปลาตลอดถึงงูและจระเข้ เป็นสัตว์เกิดในน้ำตามปรกติแล้ว ถ้าแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์จริง สัตว์พวกนี้ก็คงบริสุทธิ์และไปสวรรค์ได้มากกว่ามนุษย์ บางทีเทวาในสวรรค์อาจล้วนแต่ผู้มีชาติเดิมเป็นกบ เขียด เต่า ปลา แทบทั้งนั้นก็ได้.

"ดูก่อนผู้บำเพ็ญตบะ ! ข้าพเจ้าแสดงหลักธรรมในสัตถุศาสนาของข้าพเจ้า เฉพาะที่เปรียบเทียบกันได้กับลัทธิของท่านโดยละเอียดแล้ว ขอท่านจง

พิจารณาเทียบเคียงดูด้วยปัญญาอันชอบเถิด."

"ดูก่อนภราดา ! เมื่อพระอุปัชฌายะของข้าพเจ้ากล่าวจบลง นักบวชเหล่านั้นได้ประคองอัญชลี ถามถึงพระบรมศาสดา ว่าประทับอยู่ ณ ที่ไหน เมื่อทราบว่าประทับ ณ เชตวนารามเมืองสาวัตถี อันตั้งอยู่เบื้องปราจีนแห่งอาศรมบทนั้นแล้ว ก็ผินหน้าสู่ทิศนั้นเปล่งคำนมัสการว่า 'ข้าพเจ้าขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระ-ภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น.'

"ในการเดินทางกลับ เราได้มีนักบวชเหล่านั้นร่วมทางมาขอเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคด้วย.

"ดูก่อนภราดา ! ภายหลังแต่นั้นไม่นานนัก ข้าพ-เจ้าก็ได้อุปสมบทเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา ด้วยญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา.

บทที่ ๘

เวบุลลบรรพต

"ดูก่อนภราดา ! เมื่อข้าพเจ้าอุปสมบทแล้ว ก็ได้สนใจศึกษาพระพุทธศาสโนวาท ทั้งที่อำนวยประโยชน์ในการประพฤติปฏิบัติ และที่เป็นหลักในการชี้แจงโต้ตอบให้ผู้มีความเห็นผิด ได้มีโอกาสกลับความเห็นให้ติตถิยปริพาชกผู้กล่าวคัดค้านพระธรรมวินัย ต้องจำนนในเหตุผลอันอาจตรองให้เห็นจริงได้.

"ข้าพเจ้าตั้งใจปฏิบัติในพระอุปัชฌายะอาจารย์ด้วยสัทธิวิหาริกวัตต์ อันเตวาสิกวัตต และตั้งใจปฏิบัติพระธรรมวินัย ให้สมกับที่ละสมบัติออกบวชท่ามกลางความเศร้าเสียดาย และน้ำตาของท่านผู้บังเกิดเกล้า. ข้าพเจ้าหมั่นเจริญสมณธรรม บำเพ็ญสมถวิปัสสนาอยู่เป็นนิตย์ จนกระทั่งกาลล่วงมา ๕ ปี.

"ภราดาเอย ! จะเป็นด้วยอุปนิสัยของข้าพเจ้า

ยังมิแก่กล้าควรแก่การบรรลุมรรคผลหรืออย่างไร ก็ยากที่จะทราบได้ ข้าพเจ้ามีความร่มเย็นเป็นสุขในพระธรรมวินัยของพระตถาคตเจ้านั้นจริงแล้ว แต่ตลอดเวลา ๕ ปีนั้น ข้าพเจ้ายังมิได้บรรลุมรรคผล แม้ชั้นต่ำที่พึงจัดเป็นพระอริยบุคคลได้. พระผู้มีพระภาคเคยทรงตักเตือนภิกษุบริษัทว่า ผู้ยังมิได้บรรลุความสิ้นอาสวะไม่ควรนอนใจในการประพฤติปฏิบัติธรรม เมื่อเป็นเช่นนี้ ข้าพเจ้าจึงมีความกังวลถึงเรื่องนี้อยู่เสมอ หรือว่าเชตวนารามอันใกล้เมืองสาวัตถีนี้ จะใกล้เคียงกับญาติมิตรบิดามารดาของข้าพเจ้ามากเกินไป จนเป็นเหตุให้เกิดญาติสังสัคคะ ความคลุกคลีด้วยญาติ เป็นความจริงว่า แม้ข้าพเจ้าจะพยายามงดเว้นการไปสู่ละแวกบ้าน เพื่อเยี่ยมเยือนปราศรัยกับมารดาบิดาและญาติมิตรทั้งหลาย แต่ก็สุดที่จะห้ามท่านเหล่านั้นมิให้มาเยี่ยม หรือถวายเครื่องอุปโภคบริโภคแก่ข้าพเจ้า ณ ที่นี้ได้.

"เวลานั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปยังแคว้นมคธ แต่ไม่ทราบว่าจะไปประทับอยู่ ณ ที่ใด เพราะยังไม่มีผู้ใดเดินทางมาจากแคว้นนั้นเลย.

"ดูก่อนภราดา! ในที่สุดพวกเราผู้อยู่ ณ เชตวนาราม ก็ได้ข่าวว่า บัดนี้พระผู้มีพระภาคกำลังประทับอยู่ ณ เขาคิชฌกูฏ อันตั้งอยู่ใกล้เมืองราชคฤห์ ราชธานีแห่งแคว้นนั้น คือมีภิกษุหมู่หนึ่งจาริกมา และให้ข่าวความทรงพระสำราญแห่งพระศาสดา เวลานั้นข้าพเจ้าคิดว่าจะออกเดินทางไปชนบทชายแดน อันห่างไกลจากเครือญาติและชุมนุมชน มีเสนาสนะป่าอันเปลี่ยวเงียบสงัด เหมาะแก่การเจริญสมณธรรม เมื่อทราบว่ามีภิกษุหมู่หนึ่งเดินทางมาจากแคว้นมคธให้ข่าวพระผู้มีพระภาค ข้าพเจ้าจึงเข้าไปหาภิกษุเหล่านั้น เพื่อถามทราบความเป็นไปในขณะที่พระศาสดาประทับอยู่ ณ เขาคิชฌกูฏ ภิกษุรูปหนึ่งได้มีแก่ใจเล่าให้ข้าพเจ้าฟังอย่างละเอียดถี่ถ้วน.

"ดูก่อนภราดา ! ข้าพเจ้าไม่สนใจอะไรเท่ากับธรรมกถาตอนหนึ่ง ที่พระศาสดาของเราตรัสสอนภิกษุบริษัท ณ เขาคิชฌกูฏ ตามคำบอกเล่าของภิกษุผู้จาริกมานั้นว่า:–

"พระผู้มีพระภาคชี้พระหัตถ์ไปยังขุนเขาลูกหนึ่งซึ่งมีชื่อว่า เวปุลลบรรพต แล้วตรัสเล่าประวัติดังต่อไปนี้:–

"ภิกษุทั้งหลาย ! สงสารความท่องเที่ยวเวียนว่ายตายเกิดนี้ มีที่สุดอันทราบไม่ได้ เบื้องต้นที่สุดของสัตว์ผู้มีอวิชชาและนิวรณ์ กับทั้งมีตัณหาและสัญโญชน์ ผู้เที่ยวเวียนเกิดและเวียนตายอยู่นั้น มิได้ปรากฏเลย.

"เรื่องเคยมีมา ในสมัยก่อน เวปุลลบรรพตนี้มีนามว่า 'ปาจีนวงศ์' มนุษย์สมัยนั้น มีนามว่า 'ชาวติวระ' (เหมือนมนุษย์สมัยนี้ ผู้อยู่ ณ แคว้นนั้น

๑. สํ. นิ. ๑๖/๒๒๕.

มีนามว่า ชาวมคธ) มีอายุประมาณ ๔ หมื่นปี ย่อมขึ้นลงภูเขาปาจีนวงศ์กินเวลาถึง ๘ วัน (ขึ้น ๔ วัน ลง ๔ วัน). สมัยนั้นพระกกุสันธะอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลก มีอัครสาวกชื่อว่า วิฑูระกับสัญชีวะ เป็นสาวกคู่ที่ดีเลิศ. ดูเถิดภิกษุทั้งหลาย! ชื่อของภูเขานี้อันตรธานไปแล้ว มนุษย์เหล่านั้นก็ตายหมดแล้ว พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นก็ปรินิพพานแล้ว. สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง ไม่ยืนยง ไม่น่าวางใจ เช่นนี้แหละภิกษุทั้งหลาย! จึงควรแท้ที่จะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง ควรที่จะพ้นไปเสีย.

"อีกสมัยหนึ่ง เวปุลลบรรพตนี้ มีนามว่า 'วงกฏ' มนุษย์สมัยนั้น มีนามว่า 'ชาวโรหิตัสส์' มีอายุประมาณ ๓ หมื่นปี ย่อมขึ้นลงเขาวงกฏกินเวลา ๖ วัน (ขึ้น ๓ วัน ลง ๓ วัน) สมัยนั้นพระโกนาคมนะอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลก มีอัครสาวกชื่อว่า ภิยโยสะกับอุตตระ เป็นสาวกคู่ที่ดีเลิศ. ดูเถิด

ภิกษุทั้งหลาย! ชื่อของภูเขานี้อันตรธานไปแล้วมนุษย์เหล่านั้นก็ตายหมดแล้ว พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นก็ปรินิพพานแล้ว.

"อีกสมัยหนึ่ง เวปุลลบรรพตนี้ มีนามว่า 'สุปัสส์' มนุษย์สมัยนั้น มีนามว่า 'ชาวสุปปิยะ' มีอายุประมาณ ๒ หมื่นปี ย่อมขึ้นลงภูเขาสุปัสส์กินเวลา ๔ วัน (ขึ้น ๒ วัน ลง ๒ วัน). สมัยนั้นพระกัสสปอรหันต-สัมมาสัมพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลก มีอัครสาวกชื่อว่าติสสะกับภารัทวาชะ เป็นสาวกคู่ที่ดีเลิศ. ดูเถิดภิกษุทั้งหลาย! ชื่อของภูเขานี้อันตรธานไปแล้ว มนุษย์เหล่านั้นก็ตายหมดแล้ว พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นก็ปรินิพพานแล้ว.

"ก็แต่ว่าบัดนี้ บรรพตนี้ มีนามว่า 'เวปุลละ' มนุษย์สมัยนี้ มีนามว่า 'ชาวมคธ' มีประมาณแห่งอายุน้อยและสั้น ผู้ใดอย่างว่าจะมีชีวิตยืนนาน ผู้นั้นก็มีชีวิตอยู่ขนาด ๑๐๐ ปี หรือจะเกินกว่านั้นก็น้อยนัก

ชาวนครย่อมขึ้นลงภูเขาเวปุลละกินเวลาชั่วครู่เดียวเท่านั้น และในสมัยนี้ เราก็อุบัติขึ้นเป็นพระอรหันต-สัมมาสัมพุทธเจ้าในโลก มีอัครสาวกชื่อว่า สารีบุตรกับโมคคัลลานะ เป็นสาวกคู่ที่ดีเลิศ. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ก็สมัยที่ชื่อของภูเขานี้จักอันตรธานไป มนุษย์เหล่านี้จักพากันตายไป และตัวเราเองจักปริ-นิพพานไป มิอยู่. สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ไม่น่าวางใจ เช่นนี้แหละ ภิกษุทั้งหลาย ! จึงควรแท้ที่จะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง ควรที่จะพ้นไปเสีย."

"ดูก่อนภราดา ! เมื่อข้าพเจ้ายังมิได้บรรลุมรรคผลเช่นนี้ จึงวางใจไม่ได้ ดังคำสอนของพระผู้มีพระภาคนั้นแล.

"ข้าพเจ้ากลับจากที่นั้น ก็เตรียมเครื่องบริกขารแล้วไปลาพระอุปัชฌายะอาจารย์เพื่อจาริกไปจำพรรษา ณ เสนาสนะป่าทางชายแดนต่อไป. พระอุปัชฌายะอาจารย์ได้ให้โอวาทและบอกหัวข้อกัมมัฏฐานตามสม

ควรแล้วข้าพเจ้าก็กราบลาออกเดินทาง แต่ไม่ลืมสั่งภิกษุผู้ชอบพอกันบางรูป ให้ช่วยแจ้งข่าวการจากไปของข้าพเจ้าแก่ท่านมารดาบิดาด้วย.

"ดูก่อนภราดา ! เสนาสนะป่าอันเปลี่ยวเงียบสงัดนั้น ไกลจากอารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งกิเลส ทำใจให้สงบระงับได้ดีมาก แม้จะทำให้รู้สึกเปลี่ยวเปล่าใจบ้างในสมัยแรก เมื่อชินแล้วความยินดีในวิเวกก็จะเกิดขึ้นเอง.

บทที่ ๙

มารดาบิดา

"ณ เสนาสนะป่าอันตั้งอยู่ชายแดนนั้น ข้าพเจ้าพำนักยับยั้งอยู่บำเพ็ญสมณธรรมสิ้นเวลา ๑๒ ปี เมื่อรวมระยะกาลตั้งแต่อุปสมบทแล้วอยู่กับพระอุปัชฌายะอาจารย์ ณ เชตวนาราม ๕ ปีแรกเข้าด้วย ก็เป็นเวลา ๑๗ ปี. ตลอด ๕ ปีแรกเป็นเช่นไร แม้ตลอด ๑๒ ปีที่อยู่เสนาสนะป่านี้ ข้าพเจ้ายังมิได้บรรลุมรรคผลเช่นเดียวกัน แต่จิตใจของข้าพเจ้าสงบระงับเยือกเย็นยิ่งขึ้นกว่าเดิมมาก. ครั้งหนึ่ง ข้าพเจ้าเคยนึกภาคภูมิใจว่าตนยังหนุ่ม มีรูปงาม มีคนนิยมชมชื่นถึงกับขนานนามให้ว่า 'นันทิยะ' 'ผู้เป็นที่ตั้งแห่งความบันเทิงจิต' แต่เวลา ๑๗ ปีภายหลังการอุปสมบท นานพอที่จะทำให้ข้าพเจ้าได้สำนึกว่า บัดนี้ความเป็นหนุ่มนั้นได้ค่อย ๆ จากไปทีละน้อย ขณะเดียวกันความแก่

เฒ่าก็ย่างกรายเข้ามาหาโดยลำดับ แก้มตอบลง เส้นเอ็นปรากฏชัดตามหลังมือหลังเท้า แม้คนอายุ ๓๗ จะยังมีเค้าแห่งร่างกายในวัยหนุ่มเหลืออยู่บ้าง แต่เค้าแห่งความแก่เฒ่าที่เข้ามาแทนที่ความเป็นหนุ่ม อันค่อย ๆ จากไปนั้นก็มีมากพอที่จะทำให้ผู้ประสบพบเห็น และแม้เจ้าตัวเองรู้สึกว่ามิใช่ชายหนุ่มคนเดิมเสียแล้ว.

"ดูก่อนภราดา ! ท่านคงจะจำคำที่ข้าพเจ้าเคยพูดไว้แต่แรกได้ว่า แม้ข้าพเจ้าจะเป็นบุตรเศรษฐีมีทรัพย์นับจำนวนโกฏิในเมืองสาวัตถีนี้ แต่ก็เป็นผู้มีประวัติอันควรสงสารสังเวชผู้หนึ่ง. ข้าพเจ้าไม่ถือว่าการสละทรัพย์สมบัติ การพลัดพรากจากบิดามารดา ทั้ง ๆ ที่ท่านสะอื้นให้อาลัยรักมาบรรพชาอุปสมบทนี้ เป็นข้อควรสลดใจ เพราะเห็นว่าเป็นการเสียสละ และการจากมาเพื่อแสวงหาอมฤตธรรม และเพื่อนำอมฤตธรรมนั้นไปสนองพระคุณท่านผู้บังเกิดเกล้า, แต่ก็เป็นเวลาถึง ๑๗ ปีแล้ว จำเดิมแต่อุปสมบทมา ข้าพเจ้ายัง

มิได้บรรลุมรรคผล ยังมิได้ลิ้มรสอมฤตธรรม ยิ่งกว่านั้นยังมีเหตุการณ์บางอย่างเกิดขึ้น ซึ่งแม้ท่านจะเป็นคนมีน้ำใจเข้มแข็ง เคยฆ่าฟันมนุษย์มามากต่อมากก็จะเว้นจากความสลดสังเวชมิได้เลย.

"วันหนึ่ง มีภิกษุซึ่งเดินทางไปจากเชตวนารามนี้ เข้าพำนัก ณ เสนาสนะป่าชายแดน ซึ่งข้าพเจ้าอาศัยอยู่นั้น ข้าพเจ้าได้ต้อนรับปราศรัยให้ความสะดวกตามวัตตนิยมในพระวินัย ครั้นได้ถามถึงพระผู้มีพระภาคพระอุปัชฌายะอาจารย์ ทราบความผาสุก ความไม่มีโรคแห่งพระผู้มีพระภาคเป็นต้นแล้ว จึงได้ถามถึงมารดาบิดาของข้าพเจ้าต่อไปว่า:–

"ดูก่อนอาคันตุกะ ! ท่านเดินทางมาจากเชตวนารามเมืองสาวัตถี สมัยเมื่อท่านยังอยู่ ณ เชตวนารามนั้น ท่านจะยังได้ทราบอยู่หรือถึงเศรษฐีผู้หนึ่ง ผู้มีปราสาทอันสูงตระหง่านในเมืองสาวัตถี ไม่ไกลประตู

เมืองด้านทักษิณ อันจะไปสู่เชตวนารามเท่าไรนัก เศรษฐีนั้นพร้อมทั้งภรรยาอยู่เป็นสุขดีหรืออย่างไร."

ภิกษุนั้นตอบว่า "ผู้มีอายุ ! ท่านจะถามถึงเศรษฐีผู้นั้นทำไม. เศรษฐีนั้นมีบุตรคนหนึ่ง แต่ก็ออกบวชแล้วหายสาบสูญไป กาลล่วงมา เศรษฐีและภรรยาเป็นผู้แก่ชราลง หูตาไม่ค่อยจะดีเหมือนแต่ก่อน พวกลูกหนี้พากันโกงบ้าง คนใช้ในบ้านพากันโกงบ้าง เมื่อไม่มีใครจะควบคุมดูแลทรัพย์สมบัติ พวกเหล่านั้นก็พากันขนของยักยอกเงินทองไปเรื่อย ๆ จนในที่สุดต้องขายปราสาท ต้องสิ้นเนื้อประดาตัว บัดนี้สองผัวเมียเที่ยวอาศัยเขานอนตามฝาเรือน มีผ้านุ่งห่มอันเก่าคร่ำคร่าพอพันกาย ต้องถือกะโหลกกะลาเที่ยวขอทานยังชีวิตให้เป็นไปในวันหนึ่ง ๆ ด้วยความฝืดเคืองยิ่ง.

---

๑. เชตวนาราม ซึ่งอนาถบิณฑิกคฤหบดีสร้างถวาย ตั้งอยู่เบื้องทักษิณ (ใต้), บุพพาราม ซึ่งนางวิสาขาสร้างถวาย ตั้งอยู่เบื้องปราจีน (ตะวันออก) แห่งเมืองสาวัตถี. อุกฺกณฺณสุตฺตวณฺณนา ทีฆนิกายฎฐกถา ๓/๕๗.

"ดูก่อนภราดา ! ข่าวนี้ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกวาบหวิวไม่อาจจะดำรงตัวอยู่ได้ ข้าพเจ้าเคยใจแข็งกล้ากลืนความสะอื้นอาลัย เมื่อครั้งจากมารดาบิดาผู้โศกาดูรอยู่ออกบวช แต่บัดนี้ข่าวที่ว่ามารดาบิดาของข้าพเจ้านั้น ต้องสิ้นเนื้อประดาตัวเที่ยวระหกระเหินขอทานเขายังกายไปวันหนึ่ง ๆ ต้องนอนตามฝาเรือนของผู้อื่นดังนี้ เป็นข่าวร้ายซึ่งหัวใจของข้าพเจ้าไม่เข้มแข็งพอจะสะกดกลั้นความโศกได้. องคุลิมาลเอย ! น้ำตาของข้าพเจ้ามิรู้ว่าพรั่งพรูมาแต่ไหน ข้าพเจ้าร้องไห้ และรู้สึกว่าหมดกำลังกายกำลังใจจะมีชีวิตอยู่เสียแล้ว.

"เมื่อภิกษุอาคันตุกะถามทราบว่า ข้าพเจ้าคือบุตรของเศรษฐีนั้นแล้ว จึงแนะนำให้ข้าพเจ้ารีบเดินทางไปเมืองสาวัตถี เพื่อหาหนทางช่วยเหลือท่านผู้บังเกิดเกล้าทั้งสองต่อไป.

"ข้าพเจ้านึกในใจว่ากำลังแขนและขาของข้าพเจ้า

ยังแข็งแรงพอที่จะสึกไปประกอบการงานเลี้ยงมารดาบิดาได้ ด้วยเหตุนี้ เมื่อข้าพเจ้าออกเดินทางจากที่นั้นกลับสู่เมืองสาวัตถี จึงคิดอยู่ตลอดทางว่าข้าพเจ้าจะสึก ข้าพเจ้าเป็นผู้มีบุญน้อยที่จะได้อยู่ประพฤติพรหมจรรย์เสียแล้ว และเมื่อนึกย้อนไปถึงความคิดคราวแรกหลังจากได้สดับพระพุทธโอวาท อันเป็นความคิดเด็ดเดี่ยวแน่วแน่แต่ในเรื่องบวช จนกระทั่งได้บวชสมประสงค์ ครั้นบัดนี้กลับมีเหตุอันจะต้องคิดแต่เรื่องสึกไปเป็นคฤหัสถ์อีกฉะนี้แล้ว ก็ทำให้รำพึงถึงความไม่แน่นอนแห่งสิ่งทั้งหลายในโลกยิ่งขึ้น. ดูก็ไม่น่าเป็นไปได้ที่มารดาบิดาของข้าพเจ้าผู้เป็นเศรษฐีมีทรัพย์นับด้วยโกฏิจะต้องมากลายเป็นขอทาน แต่แล้วโดยมิได้นึกฝัน เรื่องอันน่าสลดใจนี้ก็เกิดขึ้นได้ เราจะเอาแน่นอนอะไรกับชีวิต จะเอาจริงจังอะไรกับวัฏฏสงสาร เมื่อมีเหตุจำเป็นจะให้ข้าพเจ้าต้องจากเพศพรหมจรรย์ ออกไปวิ่งเต้นอยู่ในฆราวาสวิสัยอีก

ข้าพเจ้าก็จะลองต่อสู้กับโลกดูสักพักหนึ่ง จนกว่าจะได้พักผ่อนเป็นครั้งสุดท้าย ณ เชิงตะกอน อันเป็นที่พักปลายทางของมนุษย์ทั้งหลาย.

" เมื่อรอนแรมมาใกล้เขตเมืองสาวัตถี ก็บรรลุทางสองแพร่ง อันแยกมาสู่เชตวนารามนี้แห่งหนึ่ง แยกไปสู่ประตูเมืองสาวัตถีแห่งหนึ่ง. ข้าพเจ้าลังเลว่าจะไปหามารดาบิดาก่อน หรือจะไปเฝ้าพระผู้มีพระ-ภาคก่อน ในที่สุดได้ตกลงใจจะไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคก่อน เพราะว่าต่อแต่นี้ไป จะเป็นอวสานกาลที่ได้ถวายบังคมทั้งที่อยู่ในเพศบรรพชิต และนับวันจะพบเห็นพระองค์ได้โดยยาก ข้าพเจ้าจะฟังพระธรรมเทศนาเป็นครั้งสุดท้ายสักครั้งหนึ่ง แล้วจึงจะออกตามหามารดาบิดาแต่เช้าตรู่ เมื่อคิดดังนี้แล้ว ก็เดินไปตามทางที่ตรงสู่เชตวนาราม.

" เป็นเวลาเย็นใกล้จะสิ้นแสงทิวาวารชาวนาพากันต้อนโค กระบือ คนเลี้ยงแกะก็ต้อนฝูงแกะ

กลับจากทุ่งข้าวสาลี อันพ้นฤดูเก็บเกี่ยวเหลือแต่ซังข้าว และมีติณชาติเพิ่งงอกขึ้นใหม่บ้าง. กระแสน้ำในลำน้ำอจิรวดีไหลอ่อน ๆ อย่างที่เคยเห็นมาอย่างไรก็อย่างนั้น. ข้าพเจ้าเดินอย่างรู้สึกเหงาหงอย ไม่ร่าเริง นาน ๆ จะถอนใจใหญ่สักครั้งหนึ่ง จนกระทั่งมาถึงเชตวนาราม เมื่อได้หาที่พำนักสนานกายแล้วก็พอดีถึงเวลาค่ำ อันเป็นเวลาที่พระศาสดาประทานพระพุทธโอวาทแก่ภิกษุบริษัท ข้าพเจ้าไปนั่งอยู่ในที่สุดบริษัท พยายามมองดูพระตถาคตทศพลจนเต็มตา ต่อไปนี้จะไม่มีโอกาสได้เห็นพระองค์ และได้สดับพระธรรมเทศนาเหมือนอยู่ในเพศนี้อีกแล้ว เมื่อนึก ๆ ไปก็รู้สึกว่ามีน้ำตาคลอชวนให้สะอื้น.

"ข้าพเจ้าสนใจสดับพระสุรเสียงอันกังวาลชัดเจนที่ตรัสสอน ซึ่งยังพอจำความได้ว่า :–

"ภิกษุทั้งหลาย ! พราหมณ์ผู้เลี้ยงมารดาบิดา[๑]

---

๑. มาตุโปสกสูตร ๑๕/๒๖๖.

คนหนึ่ง เคยเข้ามาสนทนาปราศรัยแล้วกล่าวกะเราว่า "พระโคดมผู้เจริญ ! ข้าพเจ้าแล แสวงหาภิกษา โดยชอบธรรม ครั้นแสวงหามาโดยชอบแล้ว ก็เลี้ยงมารดาบิดาดังนี้ ข้าพเจ้าจะได้ชื่อว่าทำสิ่งที่ควรทำหรือไม่."

"ภิกษุทั้งหลาย ! เราตอบว่า 'พราหมณ์ ! ท่านชื่อว่าทำสิ่งที่ควรทำแล้ว ผู้แสวงหาภิกษามาโดยชอบธรรมแล้วเลี้ยงมารดาบิดา ย่อมชื่อว่าก่อสร้างบุญเป็นอันมาก. ผู้นั้นย่อมได้รับสรรเสริญในโลกนี้ ละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมบันเทิงในสวรรค์.

"ภิกษุทั้งหลาย[๑] ! คำว่าพรหมก็ดี บุพพเทวดาก็ดี บุพพาจารย์ก็ดี อาหุไนยบุคคลก็ดี เป็นชื่อของมารดาบิดา เพราะท่านเป็นผู้มีอุปการมาก เป็นผู้เลี้ยงดูให้ความเจริญ และแสดงโลกนี้แก่บุตร.

"ภิกษุทั้งหลาย[๒] บุคคลสองท่านที่เรากล่าวว่าอัน

๑. สพฺรหฺมสูตร ๒๑/๘๒. ๒. มาตาปิตุคุณสูตร ๓๐/๗๘.

ใคร ๆ สนองคุณไม่ได้โดยง่าย คือ มารดา กับ บิดา.

"ภิกษุทั้งหลาย บุคคลพึงแบกมารดาไว้บนบ่าข้างหนึ่ง แบกบิดาไว้บนบ่าอีกข้างหนึ่ง ต่างว่าผู้นั้นมีอายุยืนถึง ๑๐๐ ปี ทำการบำรุงมารดาบิดาด้วยการนวดการบีบและการให้อาบน้ำ. และมารดาบิดาพึงถ่ายอุจจาระปัสสาวะบนบ่านั้นแล แม้เช่นนั้นก็ยังไม่นับว่าได้สนองพระคุณท่านได้บริบูรณ์ ก็แต่ว่าผู้ใดทำมารดาบิดาให้ตั้งอยู่ในคุณความดีมีศรัทธา ศีล ปัญญา เป็นต้น ผู้นั้นชื่อว่าได้สนองคุณท่านเต็มที่.

"เพราะเหตุที่มารดาบิดามีคุณมากเช่นนี้ เราจึงกล่าวว่า คฤหัสถ์ก็ตาม บรรพชิตก็ตาม ที่เลี้ยงมารดาบิดาของตน ชื่อว่าเป็นผู้ทำหน้าที่ที่ควรทำ เป็นผู้ทำบุญอันยิ่งใหญ่ ดังที่เราได้กล่าวตอบพราหมณ์ผู้แสวงภิกษาด้วยการขอได้มาโดยชอบธรรม แล้วเลี้ยงมารดาบิดานั้นแล."

"ดูก่อนภราดา ! ข้าพเจ้าเพิ่งทราบบัดนี้เองว่า เป็น

ภิกษุก็อาจเลี้ยงมารดาบิดาได้ ถ้าเช่นนั้น แม้ข้าพเจ้าไม่สึกก็อาจแสวงภิกษาด้วยการเที่ยวบิณฑบาตมาเลี้ยงท่านทั้งสองได้ โดยไม่ผิดพระพุทธบัญญัติใด ๆ เมื่อเป็นเช่นนี้ การที่ข้าพเจ้าได้มาฟังพระธรรมเทศนาครั้งนี้ก็นับว่าเป็นประโยชน์ยิ่ง. ถ้าข้าพเจ้าเดินทางไปสู่เมืองสาวัตถีทีเดียว ก็คงจะเป็นคฤหัสถ์ไปแล้ว. นี่แลพระธรรมเทศนาของพระผู้มีพระภาค อันผู้ฟังย่อมรู้สึกว่าพระองค์แสดงแก่ตนโดยเฉพาะ เหมือนบุคคลเห็นพระจันทร์พระอาทิตย์ในที่ต่าง ๆ กัน เช่นผู้อยู่ในเรือกลางทะเล ผู้เดินทางอยู่กลางทุ่ง หรือผู้อาศัยอยู่ตามนิคมชนบท ย่อมสำคัญพระจันทร์พระอาทิตย์ว่าตามส่องแสงแก่ตนโดยเฉพาะ ฉะนั้น.

"วันรุ่งขึ้น ข้าพเจ้ารีบตื่นแต่เช้าตรู่ ถือบาตรออกจากเชตวนารามมุ่งเข้าสู่เมืองสาวัตถี. เมื่อผ่านประตูเมืองไปแล้ว ไม่ช้านักก็จะถึงปราสาทอันสูงตระหง่านแห่งมารดาบิดาของข้าพเจ้า เมื่อมองเข้าไปในบริเวณ

ภายใน เห็นผู้คนเดินกันอยู่ขวักไขว่ แต่เป็นที่น่าอนาถว่า ข้าพเจ้าไม่รู้จักผู้ใดเลยแม้สักคนเดียว มิใช่ปราสาทนี้ดอกหรือ ที่เคยให้ความผาสุกแก่ข้าพเจ้าตั้งแต่เด็กจนกระทั่งเติบใหญ่ ท่ามกลางความทะนุถนอมเอาอกเอาใจของท่านผู้บังเกิดเกล้า. มิใช่ปราสาทนี้ดอกหรือ ที่มารดาบิดาของข้าพเจ้าปกครองมาแต่ต้นจนจวบวัยชรา แล้วบัดนี้องคุลิมาลเอย ! มารดาบิดาของข้าพเจ้านั้น ระหกระเหินไปอยู่ ณ ที่ไหน ข้าพเจ้าเศร้าสลดใจยิ่งนัก. เงยขึ้นมองดูหน้าต่างชั้นบน ซึ่งข้าพเจ้าเคยยืนรับลม ชมนาข้าวสองฝั่งแม่น้ำอจิรวดี ชมตัวเมืองสาวัตถี และผู้คนซึ่งเดินไปตามถนนแล้วก็ม้น้ำตาคลอ. บัดนี้ใครเล่ามาครอบครองแทนมารดาบิดาของข้าพเจ้า. ในที่สุด เมื่อไม่เห็นว่าจะมายืนรำพึงให้เกิดผลประโยชน์อะไรได้ ข้าพเจ้าก็เดินต่อไปรับยาคูจากที่แห่งหนึ่ง แล้วพยายามสอดส่ายหามารดาบิดาว่าจะตกระกำลำบากอยู่ ณ แห่งไรหลังจากได้เดินตรวจ

ดูตามถนนน้อยใหญ่จนเมื่อยล้า ข้าพเจ้าเหลือบไปเห็นคนชราสองคนที่ฝาเรือนของชาวบ้านมีร่างกายซูบผอมและดำคล้ำ ผ้านุ่งห่มก็มีสักว่าพอพันกาย คล้ายกับกำลังนั่งปรับทุกข์อะไรกันอยู่. ข้าพเจ้านึกเฉลียวใจว่าบางทีจะเป็นมารดาบิดาของข้าพเจ้า จึงเดินเข้าไปใกล้. ดูก่อนภราดา ! เมื่อได้สังเกตดูแน่ชัดแล้วข้าพเจ้ารู้สึกตื้นตันอย่างบอกไม่ถูก. มารดาบิดาของข้าพเจ้าแน่แล้ว ท่านร่วงโรยผ่ายผอมไปกว่าสมัยเมื่อข้าพเจ้าออกบวชตั้งคนละคน, ข้าพเจ้าเดินเข้าไปหา ตั้งใจจะบอกให้ท่านทราบว่า บัดนี้ลูกที่รักของท่านมาอยู่ที่นี่แล้ว แต่ก็รู้สึกเหมือนมีอะไรมาจุกที่ลำคอพูดไม่ออก ยืนนิ่งน้ำตาไหลอยู่กับที่.

“มารดาของข้าพเจ้าเหลือบมาเห็น และจำข้าพเจ้าไม่ได้ สำคัญว่าเป็นบรรพชิตอื่น ๆ ที่มายืนรอรับภิกษา จึงยกมือขึ้นไหว้แล้วกล่าวว่า ท่านเจ้าข้านิมนต์ไปโปรดข้างหน้าเถิด บัดนี้เราทั้งสองไม่เหมือน

แต่ก่อนแล้ว หามีภิกษาจะถวายไม่ เราต้องเที่ยวขอเขายังชีวิตไปมื้อหนึ่ง ๆ เหมือนกัน.

"ดูก่อนภราดา! คำของมารดายิ่งทำให้ข้าพเจ้าสะอึกสะอื้นยิ่งขึ้น ข้าพเจ้าคงยืนร้องไห้ เปล่งวาจาใด ๆ ออกมาไม่ได้เช่นเดิม.

"ครั้งที่ ๒ และครั้งที่ ๓ ซึ่งมารดาได้นิมนต์ให้ไปโปรดข้างหน้า ข้าพเจ้าก็คงยืนน้ำตาไหล พูดอะไรไม่ออกอยู่นั่นเอง. บางทีท่านจะนึกเฉลียวใจขึ้นมาอย่างไร จึงกระเถิบกายเข้ามาใกล้ ยกมือป้องหน้าพอจำได้ว่าข้าพเจ้าคือบุตรที่รักของท่านแล้ว เปล่งวาจาออกมาคำหนึ่งว่า "โอ! นันทิยะ ลูกรักของแม่" เท่านั้นแล้วก็ฟุบหน้าร้องไห้แทบเท้าของข้าพเจ้าด้วยอำนาจแห่งความโศก. ส่วนท่านบิดาเห็นเช่นนั้นก็เข้ามากอดเท้าข้าพเจ้าและร้องไห้เช่นเดียวกัน.

"ดูก่อนภราดา! ภาพที่เราทั้ง ๓ ร้องไห้เศร้าโศกกันอยู่นี้ แม้ท่านจะใจแข็ง แต่ถ้าได้ทราบประวัติความ

เป็นมาโดยถี่ถ้วนแล้ว ก็คงจะเว้นความสลดสังเวชเสียมิได้ นี่แลคือน้ำตาของผู้ยังต้องเวียนวนอยู่ในวัฏฏสงสาร ต้องตกอยู่ในอำนาจแห่งสังขตะ อันมีความไม่เที่ยงแท้แน่นอนเป็นสภาพ.

"เมื่อบรรเทาความโศกลงได้บ้าง ข้าพเจ้าจึงปลอบโยนเอาใจท่านทั้งสอง แล้วรับรองว่าจะเลี้ยงดูท่านมิให้เดือดร้อนประการใร. ข้าพเจ้าเทยาคูจากบาตรใส่ภาชนะให้ท่านดื่ม แล้วไปบิณฑบาตได้ภิกษามาอีกก็ให้ท่านบริโภค ต่อแต่นั้นจึงไปรับภิกษาเพื่อตนเอง แต่ก็ได้ถามให้ทราบว่าท่านได้บริโภคอิ่มหนำแล้วข้าพเจ้าจึงบริโภคส่วนที่ได้มาในภายหลัง.

"ในวันต่อมา ข้าพเจ้าพยายามหาที่อยู่ให้มารดาบิดาได้แล้ว ก็บิณฑบาตเลี้ยงทุกวันไป วันใดได้น้อยข้าพเจ้าสู้อด สุดแต่ให้ท่านผู้บังเกิดเกล้าได้อิ่มหนำก็เป็นที่พอปรารถนาแล้ว. ถ้าข้าพเจ้าได้ผ้าใหม่มาจะเป็นผ้าจำนำพรรษาหรืออดิเรกลาภใด ๆ ข้าพเจ้าก็

ให้ผ้านั้นแก่ท่านเพื่อผลัดเปลี่ยน. ส่วนข้าพเจ้ารับผ้านุ่งห่มชุดเก่าของท่านไปซักย้อม แล้วปะชุนเย็บเป็นจีวรนุ่งห่มเอง.

"ดูก่อนภราดา! ร่างกายของข้าพเจ้าผู้ได้บริโภคอาหารบ้าง ไม่ได้บริโภคบ้าง ต้องอด ๆ อยาก ๆ เพราะการเลี้ยงมารดาบิดานั้น ได้ผ่ายผอมลงผิดปรกติ แต่ว่ากำลังใจของข้าพเจ้ามิได้ลดน้อยลงเลย แม้ข้าพเจ้าจะขาดใจตายไปเพราะความหิวหรืออดอยาก ข้าพเจ้าก็ยินดีต้อนรับความตายนั้น อย่างไม่พรั่นพรึง ข้าพเจ้ายินดีตายเพราะทำหน้าที่ของบุตร ตายอย่างได้ชื่อว่าบูชาพระคุณท่านด้วยชีวิตเลือดเนื้อ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงบำเพ็ญมาตาปิตุปัฏฐานกิจตลอดมา.

"เพื่อนพรหมจารีพากันทักว่า ข้าพเจ้าไม่ใช่นันทิยะคนเดิม มีเส้นเอ็นสะพรั่งตามตัว มีกายซูบซีดและผอมเหลือง หรือว่าจะมีโรคอะไรเกิดขึ้น. ข้าพเจ้าจึงแจ้งให้ท่านเหล่านั้นทราบว่า หาเป็นโรค

อะไรไม่ การที่เป็นเช่นนี้ ก็เนื่องมาจากความอดอยาก เพราะต้องบำรุงเลี้ยงท่านผู้บังเกิดเกล้านั่นเอง.

"ในท่านเหล่านั้น บางท่านก็ติข้าพเจ้าว่า เป็นผู้ทำให้เสียศรัทธาของชาวบ้าน เพราะเขาให้ภิกษาแก่บรรพชิต แต่บรรพชิตกลับเอาไปให้มารดาบิดาของตนบริโภค ความเรื่องนี้ทราบถึงพระผู้มีพระภาค จึงได้ตรัสสั่งให้มีการประชุมภิกษุบริษัทในเชตวนารามเพื่อทรงวินิจฉัยไต่ถาม.

"เมื่อภิกษุทั้งหลายประชุมพร้อมกันแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามว่า 'นันทิยะ! ได้ยินว่าเธอรับภิกษาของทายก แล้วนำไปให้มารดาบิดาของตนบริโภคหรือ? ข้าพเจ้าทูลว่าเป็นเช่นนั้น.

"ดูก่อนภราดา! แทนที่พระศาสดาจะตรัสตำหนิประการไร พระองค์กลับประทานสาธุการว่า ดีแล้ว ชอบแล้ว นันทิยะเอย! เธอตั้งอยู่ในกตัญญูกตเวทิตาคุณอันควรสรรเสริญ ได้ชื่อว่าเจริญรอยตามแบบแผน

แห่งศาสดาของเธอเอง และแห่งโบราณบัณฑิตทั้ง-หลาย. นันทิยะเอย ! อย่าว่าแต่มนุษย์ที่ดีเท่านั้น จะรู้จักสนองคุณของมารดาบิดา แม้สัตว์ดิรัจฉานที่ดีทั้งหลายก็มีเป็นอันมากที่เอาใจใส่บำรุงเลี้ยงมารดาบิดาของตน ดังเรื่องนกแขกเต้า ซึ่งไปเที่ยวคาบรวงข้าวสาลีมาเลี้ยงมารดาบิดาเป็นต้น. การเลี้ยงมารดาบิดานี้เป็นแบบแผนประเพณีอันดี ที่ศาสดาของเธอประพฤติมาแล้วในชาติเป็นอเนก แม้ในชาติอันใกล้นี้เราเป็นชายหนุ่มชื่อสุวรรณสาม ก็ได้บำรุงเลี้ยงมารดาบิดาเช่นเดียวกัน.

"ดูก่อนภราดา ! เมื่อภิกษุทั้งหลายทูลขอให้ตรัสเล่าประพฤติเหตุสมัยเป็นสุวรรณสามโพธิสัตว์นั้น พระองค์ก็ตรัสเล่าโดยพิสดาร ในที่สุดได้ประมวลชาดกลงด้วยธรรมกถาอันเกื้อกูลแก่สัมมาปฏิบัติ ประกาศสัจจธรรมด้วยพระกระแสเสียงอันแจ่มใสมีกังวาล ยังภิกษุบริษัทให้เริงรื่นชื่นบานในพระพุทธานุศาสนี.

"ลำดับนั้นธรรมะอันใดที่ยังมิได้ปรากฏแก่ข้าพเจ้า ตลอดเวลา ๑๗ ปี จำเดิมแต่อุปสมบทมา ธรรมอันนั้นคือดวงตาเห็นธรรม ทั้งส่วนเกิดส่วนดับก็ได้มีแล้วแก่ข้าพเจ้า ผู้ส่งใจไปตามพระธรรมเทศนาด้วยประการฉะนี้."

บทที่ ๑๐

สำคัญที่ใจ

พระองคุลิมาลก้มลงกราบพระนันทิยะด้วยความเลื่อมใสอย่างแท้จริง แล้วกล่าวว่า:–

"ท่านผู้เจริญ! แม้ข้าพเจ้าจะรู้สึกว่าประวัติความเป็นมาของท่านควรเป็นที่ตั้งแห่งความสลดสังเวช แต่ก็เห็นจริงอย่างที่ท่านกล่าวไว้ในเบื้องต้นว่า ไม่เป็นของแปลกประหลาดอะไร ในข้อที่บุคคลผู้ยังเวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสารนี้ จะพึงประสบความเปลี่ยนแปลงแห่งชีวิตมีประการต่าง ๆ ทั้งที่ไม่นึกว่าจะเป็นไปได้ วันนี้เป็นเศรษฐี เป็นพระนรบดี วันพรุ่งนี้อาจเป็นยาจกเข็ญใจ หรือถูกจองจำประหัตประหาร. แต่มีอยู่ข้อหนึ่งที่ควรสนใจอย่างยิ่งก็คือ ท่านเป็นผู้ตื่นในเรื่องที่คนทั้งหลายพากันหลับ เป็นผู้อดทนพากเพียร เพื่อบรรลุสิ่งที่มุ่งหมายตลอดเวลาอันนานนัก จนกระทั่งได้

ดวงตาเห็นธรรม ไม่ต้องพึ่งผู้อื่นในเรื่องความเชื่ออีกต่อไป. ท่านผู้เจริญ! ประวัติของท่านนี้ควรเป็นตัวอย่างอันดีแก่ประชุมชนภายหลัง ผู้จะพึงสดับแล้วและประพฤติปฏิบัติตาม.

"ประวัติอันควรสนใจของท่าน ทำให้ข้าพเจ้าได้ตระหนักถึงพระพุทธภาษิตที่ว่า ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นใหญ่เป็นสำคัญ ถ้าใจดีกายวาจาก็พลอยดีตาม ถ้าใจชั่วกายวาจาก็ชั่วตาม.

"การที่ท่านออกบวช ก็ด้วยตรองเห็นความแปรปรวนหลอกหลอนของชีวิตชาวโลก อันอาจจะหาความสุขได้ ก็ไม่ผิดอะไรกับสุขของคนเป็นโรคเรื้อนในขณะเกาขอบแผลดังนี้ แปลว่าท่านได้ปรับปรุงใจของท่านให้สว่างด้วยเหตุผลในการครองชีวิตเป็นขั้นแรก. ครั้นต่อมา เมื่อท่านได้บรรพชาอุปสมบทด้วยความเลื่อมใสอย่างแท้จริงแล้ว ท่านก็ได้ปรับปรุงใจของท่านให้ทำความตกลงเด็ดขาดลงไปว่า จะเป็น

บรรพชิตเป็นสมณะที่ดี. จะเป็นใครก็ตาม เมื่อปลงใจว่าจะเป็นบรรพชิตเป็นสมณะที่ดีแล้ว ความปลงใจนั้นแล จะควบคุมรักษาให้ปฏิบัติดีปฏิบัติตรง ไม่ล่วงละเมิดสิ่งที่เป็นโทษ และแม้จะมีอุปสัคเกิดขึ้น ก็หาทำให้ท้อถอยประการใดไม่. ท่านย่อมว่า คนอ่อนแอย่อมไม่กล้าทำอะไร เพราะกลัวอุปสัค คนที่ดีกว่านั้นขึ้นมาหน่อย กล้าลงมือทำ แต่เมื่อถูกอุปสัคกระทบก็วางมือ ส่วนบุคคลชั้นอุดมนั้น แม้จะมีอุปสัคมาขัดขวางเท่าหนึ่งเท่าไรก็ไม่มีความย่อท้อ ย่อมฟันฝ่าอุปสัคนั้น ยังสิ่งที่ต้องประสงค์ให้สำเร็จลุล่วงไปจนได้.

"เวลา ๑๗ ปี ภายหลังการอุปสมบทของท่าน ซึ่งไม่นับรวมระยะกาลที่เป็นสามเณรด้วย ได้ล่วงไปด้วยการทำหน้าที่ของผู้สงบ. การรักษาศีลให้บริสุทธิ์ไม่มัวหมอง การตั้งหน้าทำจิตให้สงบจากอารมณ์ที่ยั่วให้หลงใหลรักชังนั้น อันผู้ไม่มีความตกลงใจจะเป็นนักบวชที่ดีย่อมทำไม่ได้.

"ถ้าพูดถึงเรื่องใจนี้แล้ว อย่าว่าแต่บรรพชิตเลย แม้คฤหัสถ์ผู้ประกอบการงานอื่น ๆ ทั้งหลาย ถ้าไม่ทำความตกลงใจไว้แต่แรกว่าจะเป็นคนดี จะทำสิ่งนั้น ๆ ให้ลุล่วงไปด้วยดีแล้ว ความประพฤติก็ตาม การประกอบการงานก็ตาม ย่อมเรียบร้อยและดีไม่ได้อยู่เอง ความข้อนี้ เปรียบเหมือนเรืออันแล่นไปตรงได้ เพราะตั้งหางเสือให้ถูกทาง ถ้าเบนหางเสือผิด เรือก็แล่นไปผิด และยิ่งแล่นไปไกลเพียงใด ก็ผิดมากขึ้นเพียงนั้น.

"ในเด็ก ๓ คนผู้อันมารดาใช้ให้ไปสู่ร้านตลาดเพื่อซื้อมาซึ่งเครื่องบริโภคต่างวาระกัน ด้วยทรัพย์เท่า ๆ กัน เด็กคนแรกตั้งใจจะได้ทรัพย์มาเป็นของตัวจากส่วนนั้น จึงเบียดบังทรัพย์ไว้เป็นส่วนตัวเสียบ้าง ซื้อเครื่องบริโภคมาไม่เต็มตามราคาที่มารดาสั่ง และบอกแก่มารดาว่า ของนี้มีราคาแพง เด็กคนที่ ๒ ชอบที่จะให้มารดาชมว่าเป็นคนมีความสามารถ เมื่อไปถึงร้าน

จำหน่ายแล้ว ก็เพิ่มทรัพย์ส่วนตัวที่มารดาเคยให้เป็นรางวัลอันตนเก็บไว้แต่วันก่อน ๆ เข้ากับทรัพย์ที่มารดามอบให้มาในวันนั้น เพื่อให้ได้เครื่องบริโภคไปมาก ๆ มารดาจะได้ชมว่าซื้อของถูก ส่วนเด็กคนที่ ๓ ไปซื้อมาตามที่มารดามอบให้ไม่เบียดบังเอาไว้ และไม่เพิ่มส่วนของตนเพื่อลวงให้มารดาชมดังนี้ ท่านก็คงจะเห็นแล้วไม่ใช่หรือว่าสำคัญที่ใจอย่างไร.

"ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ถ้าไม่ปรับปรุงใจของตนให้แน่วแน่ว่า จะเป็นบรรพชิตเป็นสมณะที่ดีดังกล่าวแล้ว ความประพฤติและความเป็นอยู่ในวันหนึ่ง ๆ ก็มีแต่จะเหินห่างจากพระธรรมวินัยออกไปทุกที และความเป็นผู้มีใจไม่แน่นอนนั้น ย่อมทำให้เป็นผู้มีการงานทั้งทางกายและทางใจคั่งค้างอากูล กลายเป็นผู้ทำจับจด วันนี้จะเป็นนัก ปราชญ์รอบรู้พระธรรมวินัยจึงเล่าเรียนศึกษาท่องบ่นสาธยาย วันรุ่งขึ้นเห็นว่าจะเป็นได้ช้านักไม่ทันใจ สู้เป็นนักปฏิบัติไม่ได้ จึงเลิกละการท่องบ่น

สายยายนั้นเสีย หันมาเจริญกัมมัฏฐาน ครั้นวันต่อไป เห็นว่าการเจริญกัมมัฏฐานก็ไม่ได้ผลทันใจ สู้การเที่ยวสนทนาให้อารมณ์เบิกบานไม่ได้ จึงทิ้งกัมมัฏฐานนั้นเสีย เที่ยวหาความสำราญด้วยการสนทนาปราศรัย. ในที่สุด จะเป็นผู้มีความรู้ก็มิใช่ จะเป็นนักปฏิบัติก็มิใช่ เมื่อเบื่อหน่ายหนักเข้า ก็เปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ต่อไปอีก กลายเป็นผู้เริ่มต้นใหม่อยู่เสมอไปจนตลอดชีวิต.

"อีกประการหนึ่ง นอกจากการปรับปรุงใจให้สว่างด้วยเหตุผล และปลงความคิดไปในทางที่ถูกไม่จับจดแล้ว ในการประพฤติปฏิบัติก็สำคัญที่ใจอีก. ท่านผู้เจริญ ! ความข้อนี้ ข้าพเจ้าตรองเห็นในพระพุทธจรรยานั้นเอง.

"ระยะเวลา ๖ ปีที่พระผู้มีพระภาคทรงเพียรพยายามเพื่อค้นคว้าของจริง และเพื่อทำพระองค์ให้พ้นจากของไม่จริง คือการต้องเวียนว่ายตายเกิดทุกข์ ๆ

สุข ๆ หาความแน่นอนมิได้นั้น เป็นเวลานานพอที่จะทำให้พระองค์ทรงค้นพบว่า ในตัวมนุษย์เรานี้มีส่วนสำคัญอะไรซึ่งเมื่อปรับปรุงให้ดีแล้ว จักเป็นเหตุชักพาส่วนอื่น ๆ ให้พลอยดีไปตาม.

"การทรมานร่างกายด้วยวิธีต่าง ๆ เช่นกลั้นลมหายใจ อดอาหาร ทาตัวด้วยธุลี ยืนยกเท้าข้างเดียวจนเท้าลีบ กำมือจนนิ้วงอกทะลุหลังมือ นั่งนอนบนหนาม และย่างตัวที่ถ่านเพลิง คล้ายกับว่า ร่างกายนี้เป็นศัตรูอะไรกับเจ้าของ หรือไปทำความผิดอะไรมาหนักหนา จึงต้องลงโทษกันถึงปานนั้น พระผู้มีพระ-ภาคผู้ทรงค้นคว้าทดลองมาก่อนแล้ว ทรงเห็นว่าเป็นการทรมานให้ลำบากเปล่า ทั้งไม่ใช่ทางที่ถูกด้วยเปรียบเหมือนบุคคลถูกหนามยอก มีหนามฝังอยู่ในพื้นเท้า แต่กลับใช้มีดแหวะผ่าที่ฝ่ามือหรือที่บริเวณแขนเพื่อจะนำหนามออก แม้จะแหวะจะผ่ากินบริเวณกว้างสักเพียงไร ก็มีแต่จะเจ็บปวดมากขึ้นเปล่า ๆ ทั้ง

หนามก็ไม่หลุดไปด้วย.

"การแก้ไขสิ่งไร ๆ ที่เห็นว่าผิดนั้น จะต้องแก้ให้ตรงเหตุ เพียงแต่จะแก้เชือกอันผูกเป็นปมอยู่ ก็จะต้องแก้ที่ปม มิใช่ไปหลงแก้ที่อื่นฉันใด บุคคลจะแก้ความประพฤติชั่ว จะรักษาศีลให้บริสุทธิ์ จะทำตนให้มีความสุขปราศจากกิเลส อันจะชักพาให้หลงรักหลงชัง หรือเศร้าโศกในเมื่อประสบอนิฏฐารมณ์บ้าง มัวเมาละเลิงจนลืมตัวในเมื่อประสบอิฏฐารมณ์มีลาภยศเป็นต้นบ้าง ก็จะต้องค้นหาเงื่อนสำคัญที่ใจให้พบก่อน แล้วหาอุบายปรับปรุงใจให้มั่นคงในเหตุผล นิยมในคุณความดี และรู้เท่าทันอารมณ์ทั้งปวงที่ผ่านมา ไม่ใช่ไปหลงทรมานร่างกายให้ลำบากโดยเปล่าประโยชน์ฉันนั้น. เมื่อพิจารณาเหตุผลดูว่าบุคคลที่ประพฤติชั่วทางกายวาจา หรือประพฤติชอบทางกายวาจาก็ดี ย่อมสืบเนื่องมาจากอะไร ครั้นทราบว่าเนื่องมาจากใจอันชั่วบ้างดีบ้าง ใจชั่วก็ทำให้กายวาจา

ชั่ว ใจดีก็ทำให้กายวาจาดีฉะนี้แล้ว ก็จะได้พิจารณาต่อไปว่า ใจนั้นย่อมชั่วดีได้เอง หรือมีอะไรมาทำให้ชั่วดีได้ และเราจะบังคับให้อยู่ในอำนาจของเราตามปรารถนาได้หรือไม่ ในลำดับต่อไปก็จะเห็นจริงว่า ใจนั้นเป็นเพียงกลาง ๆ จะจัดว่าดีชั่วไม่ได้ แต่เมื่อมีเหตุอื่นมาทำให้ใจพ้นจากความเป็นกลาง ๆ นั้นแล ใจจึงดีบ้างชั่วบ้างตามเหตุนั้น ๆ เพราะถ้าใจดีหรือชั่วมาแต่กำเนิดแล้ว ทุกคนก็คงเป็นคนดีโดยส่วนเดียวหรือชั่วโดยส่วนเดียวเหมือน ๆ กัน จะไม่มีคนดีบ้างชั่วบ้าง อย่างที่เป็นอยู่นี้ และใจนี้อันบุคคลสามารถปรับปรุงให้ดี ให้ปราศจากกิเลส เป็นไปในอำนาจของตนได้.

"การที่พระผู้มีพระภาคทรงค้นพบเงื่อนสำคัญ คือใจ และการปรับปรุงใจให้ดี ให้ชอบปราศจากกิเลสเป็นไปในอำนาจของพระองค์นั้น แสดงว่าทรงแก้ที่เหตุ คือพิจารณารู้เท่าทันอารมณ์ต่าง ๆ อันผ่านมา

ไม่ปล่อยให้เกิดความดิ้นรน ยินดีบ้าง ยินร้ายบ้าง ไปตามอารมณ์เป็นการป้องกันมิให้กิเลสใหม่เกิดขึ้น. อนึ่ง ตรวจตราดูกิเลสเก่าซึ่งมีอยู่ในใจแล้ว อบรมใจให้สงบระงับ และรู้แจ้งเห็นจริงไม่ตกอยู่ในอำนาจแห่งกิเลสต่อไป ใจที่สงบและรู้แจ้งตามเป็นจริงแล้วย่อมเป็นประดุจน้ำใสสะอาด ปราศจากธุลีละออง และสงบนิ่ง เมื่อใจสงบ กายวาจาก็สงบ และการที่ใจสงบผ่องใส ย่อมพ้นจากกิเลสนี้ เปรียบเหมือนเมื่อมีแสงสว่างเกิดขึ้น ความมืดก็หายไป เพราะเหตุนี้ ผู้ที่มีความเดือดร้อน ด้วยไม่รู้จะระวังรักษากายวาจาใจอย่างไรจึงจะบริสุทธิ์ได้ เมื่อเข้าไปหาพระผู้มีพระภาคแล้ว พระองค์ย่อมทรงแนะนำว่า ถ้ารักษาจิตใจได้อย่างเดียว ก็ชื่อว่ารักษาอื่น ๆ ด้วย.

"ท่านผู้เจริญ ! ประวัติความเป็นมาของท่านให้คติแก่ข้าพเจ้า ทำให้ข้าพเจ้าได้ไตร่ตรองไปถึงพระพุทธจรรยาดังกล่าวมานี้แล."

พระนันทิยะยิ้ม แล้วกล่าวว่า :-

"ดูก่อนภราดา ! คำที่ท่านกล่าวนั้นชอบแล้ว และทำให้ข้าพเจ้านึกถึงพระพุทธภาษิตที่ว่าด้วยความสำคัญของใจอยู่ ๒ เรื่อง ดังจะนำมาเล่าให้ท่านฟัง.

"เรื่องแรก[๑]คือบุรุษผู้หนึ่ง ชื่อ พาหิยะ ทารุจีริยะ ผู้สำคัญว่าตนเป็นพระอรหันต์ และมีคนเคารพนับถือมาก แต่ภายหลังได้ทราบว่า พระผู้มีพระภาคเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้สมบูรณ์ด้วยคุณธรรม จึงเดินทางจากท่าสุปปารกะ อันตั้งอยู่ใกล้ฝั่งทะเลมาสู่เมืองสาวัตถีอย่างรีบเร่ง ไม่พักเลยตลอดคืน ด้วยความกระหายที่จะฟังธรรม ครั้นมา ณ เชตวนารามนี้ในเวลาเช้า พบภิกษุทั้งหลายกำลังจงกรมอยู่ ณ ที่แจ้ง ถามทราบความว่าพระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปสู่ละแวกบ้านเพื่อบิณฑบาต จึงเข้าไปสู่เมืองสาวัตถีเที่ยวตามหาอยู่ ครั้นได้เห็นพระศาสดาผู้ดำเนินด้วยพระอาการ

---

๑. ขุ. อุทาน. ๒๕/๘๑.

สงบ ประกอบด้วยพระพุทธลักษณะอันงดงามน่าเลื่อมใส จึงตรงเข้าไปหมอบกราบแทบพระบาทด้วยเศียรเกล้า แล้วทูลขอให้ทรงแสดงธรรม.

"พระผู้มีพระภาคตรัสว่า กาลนี้ยังไม่สมควร เพราะเป็นเวลาเข้าสู่ละแวกบ้านเพื่อบิณฑบาต. พาหิยะก็แค่นได้อ้างว่า อันตรายแห่งชีวิตทั้งของพระองค์และของตนเองยากที่จะรู้ได้ ขอจงทรงแสดงธรรมโปรดเพื่อหิตสุขตลอดกาลนานเถิด เมื่อพระองค์ตรัสห้ามถึง ๓ ครั้ง เพื่อให้ความกระหายของพาหิยะได้บรรเทาลงบ้าง จะสำรวมจิตกำหนดพระธรรมเทศนาแล้วจึงตรัสสอนเพียงย่อ ๆ ว่า:-

"ดูก่อนพาหิยะ ! ท่านพึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า จักสักแต่ว่าเห็นในสิ่งที่ได้เห็น จักสักแต่ว่าฟังในสิ่งที่ได้ฟัง จักสักแต่ว่าทราบในสิ่งที่ได้ทราบ จักสักแต่ว่ารู้สึกในสิ่งที่ได้รู้สึก เมื่อสักแต่ว่าเช่นนั้นได้ท่านก็จะไม่มี เพราะท่านไม่มีนั้นแลท่านก็จะไม่มี

ในโลกนี้ ในโลกอื่น และทั้งในโลกนี้และโลกอื่น นี้คือที่สุดแห่งทุกข์."

"พระโอวาทโดยย่อเพียงเท่านี้แล ท่านพาหิยะฟังแล้วก็มีจิตหลุดพ้นจากอาสวะ ไม่ถือมั่นด้วยอุปาทาน เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งในโลก ผู้อันพระศาสดาทรงยกย่องว่าเลิศในทางตรัสรู้ได้เร็ว.

"ดูก่อนภราดา! คำว่า จงสักแต่ว่าเห็นในสิ่งที่ได้เห็นเป็นต้นนั้น ถ้าผู้ใดทำได้ ก็จะพ้นจากทุกข์จริงแท้ คนทั้งหลายเมื่อเห็น เมื่อฟัง เมื่อทราบ และเมื่อรู้สึกอารมณ์ต่าง ๆ แล้ว มิได้สักแต่ว่าเห็นหรือฟังเป็นต้นเท่านั้นเลย ย่อมเก็บเอามาคิดนึกยินดียินร้าย ถ้าเป็นเรื่องที่ไม่ชอบ ก็มีความโกรธ ความคิดประทุษร้ายพยาบาท หรือเศร้าโศกไปตาม ถ้าชอบก็รักใคร่ใหลหลงไปเช่นนี้ กระแสแห่งความยินดียินร้ายนั้นย่อมเป็นเหตุให้เกิดตัณหาความทะยานอยาก อันเป็นต้นเค้าสำคัญของทุกข์.

"ข้าพเจ้าเคยกล่าวกะท่านแล้วว่า จงกองคำด่าว่า คำสรรเสริญเยินยอไว้ในที่ได้ฟังได้รู้นั้นเสีย อย่านำมาสุมไว้ในใจเรา เช่นเขาด่าบนบก จงกองไว้บนบก อย่านำติดไปในน้ำ เขาด่าในเมืองจงกองไว้ในเมือง อย่านำติดมาถึงที่นี้ ในเมื่อเรากองไว้ในที่นั้น ๆ ได้ ไม่นำมาสุมไว้หมกไว้ในใจ สิ่งที่รู้เห็นนั้น ๆ ก็จะไม่ตามทำทุกข์ร้อนให้ เป็นอันได้ปฏิบัติตามพระพุทธโอวาทที่ว่า จงสักแต่ว่าเห็นในสิ่งที่ได้เห็นเป็นต้นฉะนี้.

อีกเรื่องหนึ่ง[๑] พระองค์ตรัสสอนนางวิสาขา เมื่อประทับ ณ บุพพาราม ด้านตะวันออกแห่งเมืองสาวัตถี คือครั้งหนึ่ง นัดดาผู้เป็นที่รักใคร่ของนางวิสาขา ทำกาละลงด้วยโรคอย่างหนึ่ง นางมีความเศร้าโศก มีผ้าเปียก มีผมเปียก[๒] เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค พระองค์ตรัสถามทราบความแล้ว จึงตรัสว่า:–

---

๑. ขุ. อุทาน. ๒๕/๒๒๓. ๒. อรรถกถาแก้ว่า เป็นธรรมเนียมลงอาบน้ำในงานอวมงคลมีบุตรตายเป็นต้น.

"ดูก่อนวิสาขา ! เธอปรารถนาบุตรและนัดดามีจำนวนมากเท่าชาวเมืองสาวัตถีหรือ ?"

"พระเจ้าข้า ! ข้าพระองค์ปรารถนาเช่นนั้น."

"ดูก่อนวิสาขา ! คนในเมืองสาวัตถีตายวันละเท่าไร."

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! บางวันก็ตาย ๑๐ คน บางวันก็ตาย ๙ คน ๘ คนลงมาจนถึง ๑ คน เมืองสาวัตถีไม่เคยว่างจากคนตายเลย."

"ดูก่อนวิสาขา ! ถ้าเช่นนั้น เธอจะมิผ้าเปียก มิผมเปียกเป็นครั้งเป็นคราวได้แล้วหรือ เธอจะมิต้องเศร้าโศกหาเวลาสร่างมิได้แลหรือ ?"

"พระเจ้าข้า ! ข้าพระองค์คงจะต้องมีผ้าเปียก มีผมเปียก และร้องไห้เศร้าโศกอย่างหาเวลาสร่างมิได้เป็นแน่นอน เมื่อเป็นเช่นนี้ข้าพระองค์จึงไม่ปรารถนาบุตรและนัดดามากอีกแล้ว."

"ดูก่อนวิสาขา ! เรากล่าวว่า ผู้มีสิ่ง

ที่รักถึงร้อย ก็มีทุกข์ถึงร้อย มีสิ่งที่รักเก้าสิบ ก็มีทุกข์เก้าสิบ มีสิ่งที่รักแปดสิบ ก็มีทุกข์แปดสิบเป็นต้น ตามจำนวนมากน้อย. ผู้ใดไม่มีสิ่งที่รักเลย ผู้นั้นย่อมไม่มีทุกข์ ไม่มีความเศร้าโศก ไม่มีมลทินแห่งจิต ไม่มีความคับแค้นแห่งจิต" ดังนี้.

"ดูก่อนภราดา ! พระพุทธภาษิตนี้ ย่อมแสดงถึงความสำคัญที่ใจอีกประการหนึ่ง เมื่อใจยังมีความรู้สึกรัก ก็ชื่อว่ายังมีทุกข์ เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงเห็นด้วยกับท่านในข้อที่ควรปรับปรุงใจให้ดีให้ชอบ ควรเป็นที่ตั้งแห่งความบริสุทธิ์ดังกล่าวมา."

ท่านทั้งสองชื่นชมภาษิตของกันและกันแล้ว พระองคุลิมาลก็ถวายนมัสการลากลับไปสู่กุฎีน้อยของตน.

บทที่ ๑๑
อโหสิกรรม

ต่อมา ท่านพระองคุลิมาล หลีกออกจากหมู่แต่ผู้เดียวเป็นผู้ไม่ประมาทบำเพ็ญเพียรอยู่ก็ได้บรรลุที่สุดแห่งพรหมจรรย์ เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งในโลก.

เช้าวันรุ่งขึ้น พระองคุลิมาลนุ่งห่มตามสมณวัตรแล้วถือบาตรจีวร เข้าสู่เมืองสาวัตถีเพื่อบิณฑบาต. ก้อนดิน ท่อนไม้ และก้อนหิน ก้อนกรวด อันใดที่คนทั้งหลายขว้างปาไปด้วยความประสงค์จะไล่กาบ้างสุนัขบ้าง ก็มีเหตุบังเอิญให้ก้อนดินก้อนหินเป็นต้นนั้นมาต้องกายของท่าน จนกระทั่งศีรษะแตกมีโลหิตไหลโซมกาย มีบาตรแตก มีสังฆาฏิขาดวิ่น แต่ท่านพระองคุลิมาล ผู้ครั้งหนึ่งเคยมีใจโหดเหี้ยมฆ่าคนผู้แม้ไม่มีความผิด ไม่ได้ทำความเดือดร้อนใด ๆ ให้นั้น คงเดินสำรวมกายและใจอย่างสงบเสงี่ยม ทั้ง ๆ ที่แผล

ตรงศีร์ษะลึกจดกระดูก มีโลหิตไหลผ่านลงมาทาง ขมับบ้าง ทางคอบ้าง เป็นที่น่าสงสารสังเวชยิ่งนัก.

ถ้าเป็นอีกสมัยหนึ่ง คือสมัยยังเป็นโจรองคุลิมาล ผู้สะพายพวงนิ้วมือ เที่ยวไปในที่ต่าง ๆ อย่าว่าแต่จะมีคนมาขว้างปาให้บาดเจ็บสาหัสเช่นนี้เลยขอให้รู้เท่านั้นว่าในที่ไหนมีคนอยู่ องคุลิมาลก็จะตรงเข้าห้ำหั่นบั่นชีวิตแล้วตัดนิ้วมือร้อยเข้าในพวงนั้นอย่างรู้สึกร่าเริงใจที่ได้เพิ่มนิ้วมือ จนกว่าจะครบจำนวนพัน แต่ในบัดนี้ร่างกายกำยำล่ำสันนั้นห่อคลุมด้วยกาสาวพัสตร์ผ้าย้อมน้ำฝาด อันเป็นเครื่องหมายที่แสดงว่า จะให้ความร่มเย็นเป็นสุขแก่สัตว์ทุกถ้วนหน้า ใจอันเคยเหี้ยมโหดนั้นเล่า ก็อ่อนโยนชุ่มชื่นอยู่ด้วยธรรมของพระตถาคตเจ้า เป็นใจที่ธรรมะซึมซาบตลอดแล้ว และจะไม่หันมาเกลือกกลั้วด้วยความโหดร้ายพยาบาทอาฆาตใคร ๆ ดังเดิมอีก. เพราะฉะนั้นแม้โลหิตจะไหลอยู่ บาตรดินจะแตกไปแล้ว สังฆาฏิจะขาดวิ่น

ด้วยถูกขว้างปาอย่างรุนแรง ท่านก็คงเดินด้วยอาการสำรวม มีความอดทนต่อทุกขเวทนานั้น แล้วได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ทั้งที่มีโลหิตโซมกาย.

พระศาสดาผู้เป็นดวงตาของโลก มีพระหฤทัยกรุณาในหมู่สัตว์ ได้ทอดพระเนตรเห็นพระองคุลิมาลเดินมาแต่ไกล ก็ตรัสเรียกให้เข้ามาแล้ว ทรงปลอบโยนด้วยพระกระแสเสียงอันสำแดงพระเมตตากรุณาอย่างลึกซึ้งว่า:–

"ดูก่อนผู้สืบวงศ์อันประเสริฐ! ท่านจงอดทนเถิด ดูก่อนผู้ประพฤติพรหมจรรย์! ท่านจงอดทนเถิด. ท่านได้ทำกรรมอันใดไว้ คือการปลงชีวิตมนุษย์ทั้งหลายอันจักเป็นเหตุให้หมกไหม้ในนรกสิ้นร้อยปีพันปีเป็นอันมาก บัดนี้ท่านได้รับผลของกรรมนั้นในปัจจุบันแล้ว."

เป็นอันแสดงว่า กรรมที่ท่านพระองคุลิมาลกระทำไว้ อันจักติดตามให้ผลในภพต่าง ๆ ไปอีกช้านานนั้น

เมื่อท่านบรรลุพระอรหัตในชาตินี้ มีความไม่เกิดอีกเป็นธรรมดา เพราะสิ้นชาติสิ้นภพ ฉะนี้แล้ว ก็หมดโอกาสจะให้ผลในภพต่อ ๆ ไป จัดว่าเป็นอโหสิกรรม แต่ถึงกระนั้นก็ยังรวมกำลังให้ผลในปัจจุบัน อันมีระยะเพียงชาติสุดท้ายนี้ ด้วยทำให้เกิดทุกขเวทนาเพราะถูกขว้างปาเป็นต้น.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาประชุมในที่นั้น ประทานพระโอวาทซึ่งอาจตรองเห็นว่าทรงปรารภความที่จะพึงอดทนต่ออารมณ์ เป็นใจความว่า:-

"ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! โรคได้แก่สิ่งที่เสียดแทงทำลายความผาสุกมี ๒ อย่าง คือ โรคทางกายกับโรคทางใจ. สัตว์ทั้งหลายที่ยืนยันอยู่ถึงความไม่มีโรคทางกายตลอด ๑ ปีบ้าง ๒ ปีบ้าง

---

๑. ๒๑/๑๙๑.

๓ ปีบ้าง ๔ ปีบ้าง ๕ ปีบ้าง ๑๐ ปีบ้าง ๒๐ ปีบ้าง ๓๐ ปีบ้าง ๔๐ ปีบ้าง ๕๐ ปีบ้าง ๑๐๐ ปีบ้าง หรือยิ่งกว่านั้นบ้าง ดังนี้ พอจักหาได้ แต่สัตว์ที่จะยืนยันถึงความไม่มีโรคทางใจ แม้ชั่วเวลาเพียงครู่เดียว เว้นพระขีณาสพแล้ว นับว่าหาได้ยากในโลก."

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! โรคของบรรพชิตมี ๔ อย่าง คือ:-

๑. ภิกษุเป็นผู้มักมาก มีความร้อนใจเพราะความมักมากอยู่เสมอไม่รู้จักพอด้วยผ้านุ่งห่ม อาหารที่อยู่และยาตามมีตามได้.

๒. ภิกษุนั้นเมื่อเป็นเช่นกล่าวแล้ว ย่อมตั้งความปรารถนาลามก เพื่อจะได้ความนับถือ เพื่อจะได้ลาภสักการะและสรรเสริญ.

๓. เมื่อตั้งความปรารถนาลามกเช่นนั้นแล้ว ย่อม

วิ่งเต้นขวนขวายพยายาม เพื่อจะได้ความนับถือ เพื่อจะได้ลาภสักการะและสรรเสริญ.

๔. เธอย่อมเข้าสู่สกุล เพื่อให้เขานับถือ ย่อมนั่งในสกุล เพื่อให้เขานับถือ ย่อมกล่าวธรรมในสกุล เพื่อให้เขานับถือ ย่อมกลั้นอุจจาระปัสสาวะคลุกคลีอยู่ในสกุล ก็เพื่อให้เขานับถือ.

"นี้แลภิกษุทั้งหลาย ! โรคของบรรพชิต ๔ อย่าง เพราะฉะนั้น ท่านทั้งหลายพึงสำเหนียกว่าจักไม่เป็นเช่นนั้น จักเป็นผู้อดทนหนาวร้อน หิวระหาย ต่อสัมผัสแห่งเหลือบยุงลมแดด และสัตว์เลื้อยคลานทั้งหลาย ต่อถ้อยคำหยาบคายร้ายแรงต่าง ๆ เป็นผู้อดทนต่อเวทนาที่เกิดในกาย อันเป็นทุกข์กล้าแข็งเผ็ดร้อนขมขื่น ไม่เจริญใจ ถึงขนาดจะคร่าชีวิตเสียได้. ท่านทั้งหลายพึงสำเหนียกอย่างนี้แล."

"ภิกษุทั้งหลาย ! ข้อปฏิบัติมีอยู่ ๔ คือ ปฏิบัติ

๑. ๒๐/๒๐๔.

ไม่อดทน (อกฺขมา ปฏิปทา) ปฏิบัติอดทน (ขมา ปฏิปทา) ปฏิบัติข่ม (ทมา ปฏิปทา) ปฏิบัติระงับ (สมา ปฏิปทา).

"ปฏิบัติไม่อดทน คือ บุคคลบางคน ย่อมด่าตอบผู้ที่ด่า ย่อมโกรธตอบผู้ที่โกรธ ย่อมทะเลาะตอบผู้ทะเลาะ.

"ปฏิบัติอดทน คือ บุคคลบางคน ย่อมไม่ด่าตอบผู้ที่ด่า ย่อมไม่โกรธตอบผู้ที่โกรธ ย่อมไม่ทะเลาะตอบผู้ที่ทะเลาะ.

"ปฏิบัติข่ม คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโผฏฐัพพะ รู้ธรรมารมณ์แล้ว ไม่ถือโดยนิมิต (คือรวบถือ ที่เปรียบด้วยจระเข้ฮุบเหยื่อ) ไม่ถือโดยอนุพยัญชนะ (คือแยกถือเป็นส่วน ๆ ที่เปรียบด้วยเป็ดไซ้เหยื่อ). ปฏิบัติเพื่อสำรวมรักษาระมัดระวังในอินทรีย์ คือตาเป็นต้นนั้นที่ไม่สำรวมแล้วจักเป็นเหตุให้ความยินดีอยากได้ความเสียใจ และอกุศลบาปกรรมทั้งหลายท่วมทับได้.

"ปฏิบัติระงับ คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไม่รับเอากามวิตก ความตรึกในกาม พยาบาทวิตก ความตรึกในการปองร้าย วิหิงสาวิตก ความตรึกในการเบียดเบียน และอกุศลกรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้วไว้ ละเสียถ่ายถอนเสีย ระงับเสีย ทำให้หายสิ้นไปเสีย ทำไม่ให้มีในภายหลังอีก.

"นี้แล ภิกษุทั้งหลาย ! ข้อปฏิบัติ ๔ ประการ."

"ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ ย่อมเสงี่ยมเจียมตัว และสงบระงับอยู่ได้ตลอดเวลาที่ถ้อยคำอันไม่เป็นที่พอใจยังไม่มากระทบ ในกาลใดถ้อยคำอันไม่เป็นที่พอใจมากระทบ ในกาลนั้น จึงจะทราบว่าเป็นผู้เสงี่ยมเจียมตัวและสงบระงับหรือไม่.

"เราไม่กล่าวภิกษุที่ว่าง่าย ถึงความเป็นผู้ว่าง่าย เพราะเหตุแห่งผ้านุ่งห่มอาหารที่อยู่และยาว่าเป็นผู้ว่าง่ายเลย เพราะเมื่อเธอไม่ได้ผ้านุ่งห่มอาหารเป็นต้น

---

๑. ๑๒/๒๔๔.

ก็หาเป็นผู้ว่าง่าย และถึงความเป็นผู้ว่าง่ายไม่.

"ผู้ใดสักการะธรรมเป็นสำคัญ เคารพนบนอบธรรม (คือถือธรรมเป็นใหญ่) เป็นผู้ว่าง่าย ถึงความเป็นผู้ว่าง่าย ผู้นั้น เรากล่าวว่าเป็นผู้ว่าง่ายแท้.

"ภิกษุทั้งหลาย! เพราะเหตุนั้น ท่านทั้งหลายพึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราทั้งหลาย จักสักการะธรรมเป็นสำคัญ จักเคารพนบนอบธรรม เป็นผู้ว่าง่าย ถึงความเป็นผู้ว่าง่าย ดังนี้เถิด."

บทที่ ๑๔

อุทาน

ถัดดงไม้สีเสียดและไม้ประดู่ลายมาทางด้านทักษิณแห่งเชตวนาราม มีภูเขาลูกหนึ่งตั้งตระหง่านเป็นต้นทางแห่งลำธาร ที่ไหลเลียบผ่านเชตวนารามไปสู่ลำน้ำอจิรวดี มีต้นไม้ใหญ่น้อยขึ้นเขียวชะอุ่ม ประกอบไปด้วยหุบเหวและถ้ำหลายแห่ง มีซากเทวสถานปรักหักพังอยู่ใกล้ปากถ้ำแห่งหนึ่ง มีรูปเคารพแห่งพระศิวะซึ่งกะเทาะและร้าวโดยมากส่วนที่หลุดหักไปก็มีบ้าง แต่พอสังเกตได้ว่าได้สร้างเป็นรูปประทับเหนือโคอุสุภราช มีพญานาคเกี้ยวข้างเป็นสังวาล มีเนตรสาม ทรงอินทรชฎาและทัดจันทร์เป็นปิ่น แสดงให้เห็นว่า ในอดีตกาลโน้น ได้เคยเป็นบุณยสถานอันสำคัญแห่งหนึ่งทางศาสนาพราหมณ์ ซึ่งชาวโกศลคงจะพากันไปสักการะเคารพตามความนิยมนับถือสืบ ๆ มา.

เป็นคืนวันอัฏฐมี ซึ่งพระจันทร์กึ่งดวงกำลังโคจรผ่านกลุ่มดาวอัศวินีทั้ง ๗ ดวงไปในราศีเมษ ทำให้บริเวณนั้นอันสว่างหลัว ๆ บางส่วน และมืดครึ้มเพราะเงาบางส่วน เป็นที่สงัดเงียบน่าหวาดเกรงของชาวโลกผู้มีธาตุแห่งความขลาด แต่ก็เป็นที่พึงปรารถนาของนักพรตผู้พอใจในวิเวก.

ในท่ามกลางความสงัดนั้น มีเสียงฝีเท้าของใครคนหนึ่งเดินอย่างไม่รีบร้อน มาสู่บริเวณเทวสถานใกล้ปากถ้ำ ท่านผู้นั้นยกแขนอันกำยำล่ำสันภายในผ้าห่มคลุมเนื้อหยาบหนาสีฝาดขึ้นลูบศีรษะซึ่งปราศจากผ้าโพก มีเกศาอันสั้นเพียงกึ่งองคุลี และโดยที่ขณะนั้นอยู่ในระหว่างเหมันตฤดูมีหิมะเริ่มตกเล็กน้อย จึงทำให้อากาศในบริเวณทั่วไปเย็นเยียบ.

ท่านผู้นั้นยืนจ้องมองเทวรูปซึ่งแลดูดำทะมึนมีเงาทอดยาวไปด้านหนึ่ง อย่างจะสืบสาวไปถึงอดีตสมัยซึ่งสถานที่นั้นได้เคยผ่านความคับคั่งด้วยผู้คนที่พากัน

มาสักการะเคารพ และเมื่อละสายตาจากรูปนั้นก็เดินเลียบซากเทวสถานไป ณ ปากถ้ำ เสียงค้างคาวซึ่งตื่นตกใจบินเข้าออกอยู่ขวักไขว่ ท่านผู้นั้นซึ่งคงจะเป็นผู้ชำนาญทางอย่างดีมาแล้ว ค่อย ๆ เคลื่อนกายหายลับลงไปในถ้ำนั้น.

ถ้าผู้ใดมีความกล้าพอจะเดินตามลงไปด้วย แม้ไม่เห็นอะไรเลยเพราะความมืด แต่ก็พอจะสังเกตได้ตามเสียงเคลื่อนไหว ซึ่งไปหยุด ณ ที่แห่งหนึ่ง อันเดาเอาว่าคงเป็นแท่นไม้หยาบ ๆ ที่ผู้ใดผู้หนึ่งได้ทำไว้ก่อนหน้านี้ เมื่อเสียงที่แสดงว่านั่งขัดสมาธิเงียบไปแล้ว ณ สถานที่นั้นก็ไม่มีเสียงอะไรอีกตลอดจนเสียงกระแอมไอ.

เมื่อเวลานานพอสมควรล่วงไป ก็มีเสียงเปล่งอุทาน[๑]ขึ้นในท่ามกลางแห่งความมืดและความเงียบสงัดนั้น อันอาจถอดเป็นใจความได้ดังต่อไปนี้ :–

๑. คำอุทานในฉบับบาลีเป็นคาถา (คำฉันท์) มี ๑๕ บท. ๑๓/๔๗๖.

๑๑ ผู้เอยผู้ใด
ลำพองใจประมาทมาก่อน
แต่กลับตัวได้ไม่นิ่งนอน
ถ่อยถอนชั่วช้าสร่างซาไป
ผู้นั้นเหมือนจันทร์วันเพ็ญ
ลอยเด่นดูงามอร่ามใส
ไม่มีเมฆมัวหมองเท่ายองใย
ส่องหล้าทั่วไปสว่างเอย.

๑๒ บาปเอยบาปกรรม
ที่ทำที่สร้างต่าง ๆ เรื่อง
ผู้ใดกั้นปิดอยู่นิตย์เนือง
ด้วยกุศลเป็นเครื่องประคองใจ
ผู้นั้นเหมือนจันทร์วันเพ็ญ
ลอยเด่นดูงามอร่ามใส
ไม่มีเมฆมัวหมองเท่ายองใย
ส่องหล้าทั่วไปสว่างเอย.

๑๓ ชายเอยชายหนุ่ม
ผู้ละห่วงรุมทั้งกายจิต
ตัดกิเลสครองเพศบรรพชิต
ประกอบกิจพุทธศาสน์สะอาดใจ
ผู้นั้นเหมือนจันทร์วันเพ็ญ
ลอยเด่นดูงามอร่ามใส
ไม่มีเมฆมัวหมองเท่ายองใย
ส่องหล้าทั่วไปสว่างเอย.

๑๔ ศัตเอยศัตรู
ผู้มีอาฆาตมาดหมาย
เพราะเราก่อกรรมทำลาย
ฆ่าสหายและญาติขาดชีวา
จงฟังซึ่งธรรมภาษิต
จงประกอบซึ่งกิจในศาสนา
จงคบคนดีมีจรรยา
ทั้งรักษาสัทธรรมประจำเอย.

๑๕ จงเอยจงหมั่น
ฟั่ง "ขันติธรรม" "ความอดกลั้น"
จงหัดผ่อนโกรธพิโรธอัน
เป็นเครื่องกางกั้นความสุขใจ
จงอย่าเบียดเบียนเฆี่ยนฆ่า
ตัวเราและประชาให้หวั่นไหว
จงสบความสงบเป็นนิตย์ไป
จงได้นิพพานสำราญเอย.

๑๖ ชาวเอยชาวนา
ตั้งหน้าไขน้ำด้วยความหมั่น
ช่างศรกรจับลูกศรพลัน
ทาน้ำมันลนไฟดัดให้ตรง
ช่างไม้ถากไม้ไม่ละลด
ทำดุมวงกงรถตามประสงค์
ส่วนบัณฑิตฝึกฝนตนจำนง
ให้ซื่อตรงบริสุทธิ์ผุดผ่องเอย.

๑๗ บางเอยบางคน
ฝึกฝนช้างม้าบรรดาสัตว์
ด้วยลงอาชญาสารพัด
แส้หวดขอซัดสับลงไป
ตัวตูผู้อันพระศาสดา
ทรมาจนมีจิตผ่องใส
มิได้ใช้อาชญาใด ๆ
โอ ! พระคุณนี้ไซร้ยิ่งเอย.

๑๘ ตัวเอยตัวเรา
ก่อนเก่าชื่อจริง "อหิงสกะ"
"ผู้ไม่เบียดเบียนใคร" แต่ไม่ละ
การเข่นฆ่าปราณะเพราะใจพาล
จึงไม่สมกับนามตามที่ตั้ง
แต่บัดนี้สมดังนามขนาน
เพราะเราเว้นเข่นฆ่าสัตว์สาธารณ์
ไม่เบียนผลาญใคร ๆ ทั่วไปเอย.

๙ ๏ ตัวเอยตัวเรา
ก่อนเก่านั้นเคยเป็นโจรป่า
"องคุลิมาล" สมัญญา
"มีนิ้วมือชาวประชาเป็นมาลัย"
ถูกห้วงน้ำห้วงใหญ่พัดไปอยู่
คือพรั่งพรูด้วยกิเลสอนุสัย
ได้พระพุทธองค์ทรงชัย
เป็นฉัตรใหญ่ร่มเกล้าของเราเอย.

๑๐ ๏ มือเอยมือฉัน
เคยกระสันศัสตราเที่ยวฆ่าเข่น
กรังเลือดเหม็นคาวทุกเช้าเย็น
ด้วยเห็นพิปริตผิดไป
บัดนี้มือคาวเราล้างแล้ว
ผ่องแผ้วเพราะได้อาศัย
คุณพระพุทธองค์ทรงชัย
ถอนตัณหาเสียได้หมดสิ้นเอย.

๑๑
◎ ผลเอยผลกรรม
ที่เราได้ทำไว้หนักหนา
มาสนองปัจจุบันเห็นทันตา
ต้องถูกขว้างป่าแทบบรรลัย
เจ็บปวดรวดร้าวทุกขุมขน
จำทนอดกลั้นไม่หวั่นไหว
บัดนี้หมดหนี้ได้เป็นไท
บริโภคอย่างไม่เป็นทาสเอย.

๑๒
◎ คนเอยคนเขลา
มัวเมาประมาทมิมีสร่าง
บัณฑิตบรรเทามัวเมาจาง
ดำเนินทางอัปประมาทไม่ขาดตอน
รักษาไว้ให้เหมือนทรัพย์ประเสริฐ
ไม่ละเมิดสัทธรรมคำสั่งสอน
จงนำตนดลสุขสถาพร
ดั่งบัณฑิตผู้รอนประมาทเอย.

๑๓
๏ อย่าเอยอย่าประกอบ
ความชอบชื่นใจในประมาท
อย่าคลุกคลีหลงใหลในรสชาติ
แห่งกามซึ่งมีธาตุความลวง
ผู้ไม่ประมาทเพ่งพินิจ
ย่อมประสบสุขจิตอันใหญ่หลวง
ได้รู้แจ้งเห็นจริงสิ่งทั้งปวง
ไม่หลงสิ่งล่อลวงต่อไปเอย.

๑๔
๏ การเอยการมา
สู่พระศาสนาของข้าเจ้า
เป็นการมาที่ดีไม่เบา
ไม่เปล่าประโยชน์โสตถิคุณ
การตัดสินใจในครั้งนี้
เป็นกุศลราศีประเสริฐสุนทร์
ผลได้ทั้งผองคือกองบุญ
ที่อดุลเด่นนั้นนิพพานเอย.

๑๕
๑ ญาณเอยญาณสาม
หรือที่มีนาม "วิชชา" นี่
เราได้บรรลุปรุโปร่งดี
ไม่มีภาระอะไร
ในพระศาสนาตถาคต
เพราะหมดกิจสิ้นสงสัย
ขอความสุขเกษมเปรมใจ
จงแพร่ไปในประชาทั่วหน้าเอย.

บันทึกเรื่อง วัน เดือน ปี

ในบทที่ ๘ เวบุลลบรรพต

ของ ส.ช.

(คัดจากหนังสือธรรมจักษุ เล่มที่ ๒๘ ตอนที่ ๘ หน้าที่ ๔๘)

ท่านผู้หนึ่งกล่าวว่า เมื่อได้อ่านเรื่องเวบุลลบรรพต ในหนังสือใต้ร่มกาสาวพัสตร์แล้ว รู้สึกสงสัยมากในข้อที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า เขาลูกนี้ ในสมัยหนึ่งมีชื่ออย่างหนึ่ง และสมัยนั้น ๆ มนุษย์มีอายุยืนตั้งหมื่นปีบ้าง ห้าพันปีบ้าง ห้าร้อยปีบ้าง พระพุทธเจ้าที่ประจำอยู่ในสมัยนั้นก็มีพระนามต่าง ๆ กัน เขาลูกเดียวกันนี้ มนุษย์ใช้เวลาขึ้นลง ๘ วันบ้าง ๔ วันบ้าง ๒ วันบ้าง แต่เมื่อมาถึงสมัยพระพุทธเจ้าของเรา มนุษย์มีอายุขัยเพียง ๑๐๐ ปี และขึ้นลงชั่วเวลาเพียงครู่เดียว. ในเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงมุ่งชี้ให้เห็นความไม่เที่ยงของชื่อ, ของอายุคน ด้วยทรงสรุปว่า บัดนี้ มนุษย์

พวกนั้นก็ตายไปหมดแล้ว ชื่อภูเขาก็เปลี่ยนไปแล้ว พระพุทธเจ้านั้น ๆ ก็ปรินิพพานไปหมดแล้ว และเรา (พระพุทธเจ้าผู้ตรัสสอน) ก็จะปรินิพพานไปเช่นเดียวกัน นี่แหละไม่ควรไว้ใจในสังขาร ควรเพื่อหาทางให้พ้นไปเสีย (คือไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีก) ความสงสัยของท่านผู้นั้นอยู่ที่ว่า มนุษย์สมัยก่อน อายุยืนมาก ขึ้นลงเขากินเวลาช้ามาก แต่มนุษย์สมัยต่อ ๆ มา มีอายุขัยน้อยลงโดยลำดับ การขึ้นลงเขาก็เสียเวลาน้อยลงโดยลำดับเช่นกัน ระยะทางขึ้นลงเขาก็คงเท่ากัน ระยะเวลาขึ้นลงทำไมจึงต่างกันมากนัก หรือว่ามนุษย์สมัยก่อนร่างเล็กกว่าสมัยต่อมา จึงต้องใช้เวลามาก แต่ตามที่เล่ากัน ก็ว่ามนุษย์สมัยก่อนน่าจะมีรูปร่างใหญ่กว่ามนุษย์ในปัจจุบัน เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ยิ่งน่าสงสัยหนักขึ้น. ท่านผู้นั้น จึงพยายามคิดหาเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ที่ว่า วันคืนของโลกเรานั้นกำหนดด้วยการที่โลกหมุนรอบตัวเอง ปัจจุบัน โลก

หมุนรอบตัวเองกินเวลา ๒๔ ชั่วโมง. อายุของโลกเราเพิ่มขึ้นโดยลำดับ ความหมุนรอบตัวเองก็ช้าลงโดยลำดับ. ในยุคก่อน โรคอาจหมุนรอบตัวเองภายในเวลาชั่วโมงเดียวก็ได้ เปรียบด้วยลูกข่างที่หมุน การหมุนในเบื้องต้น ย่อมรวดเร็วกว่าการหมุนในกาลต่อมา. โดยนัยนี้ ในขณะที่โลกหมุนรอบตัวเองเร็ว วันคืนก็เร็วไปตาม เมื่อเทียบกับวันคืนในปัจจุบันแล้ว วันหนึ่งกับคืนหนึ่งในปัจจุบัน อาจเท่ากับ ๒๔ วันหรือ ๔๘ วันในสมัยก่อนก็ได้ การขึ้นลงเขาที่กล่าวนั้นระยะทางเท่ากัน แต่กินเวลาช้ากว่ากันหลายวันก็ไม่แปลกอะไร และมีทางที่จะเชื่อได้ว่า มนุษย์สมัยก่อนอายุถึงหมื่นปีได้จริง เพราะปีหนึ่งของเราในปัจจุบัน อาจเป็น ๕๐ ปี หรือ ๑๐๐ ปีของมนุษย์สมัยก่อนก็ได้ ทั้งนี้ด้วยความรวดเร็วของวันคืนในสมัยก่อน.

อีกท่านหนึ่งกล่าวว่า การที่มนุษย์สมัยก่อนขึ้นลงกินเวลาช้ากว่าในปัจจุบันนั้น ให้เทียบด้วยดอยสุเทพ

ที่เชียงใหม่ เมื่อยังไม่ได้สร้างทางอาจจะกินเวลาขึ้นลงตั้งวันหรือสองวัน แต่เมื่อสร้างทางเรียบร้อยแล้วเดินขึ้นลงไม่ถึงวัน ถ้าใช้รถยนต์ด้วยก็ครู่เดียวเท่านั้น มติของท่านผู้นี้เล็งถึงความเจริญของมนุษย์ที่รู้จักย่นหนทางด้วยตัดทางบ้าง ใช้ยวดยานบ้าง.

อีกท่านหนึ่งกล่าวว่า กาลเวลาล่วงไป แผ่นดินย่อมหนาขึ้น สูงขึ้น เมื่อก่อนภูเขาลูกนี้อาจสูงมาก แต่เมื่อเวลาล่วงไปหลาย ๆ โกฏิปี แผ่นดินสูงขึ้น ความสูงของภูเขานั้นก็กลายเป็นความต่ำลงโดยลำดับ ในปัจจุบันนี้ นักขุดค้นโบราณวัตถุพบปราสาทราชวังที่จมอยู่ในดิน ก็เพราะแผ่นดินหนาขึ้นสูงขึ้นนั่นเอง. การขึ้นลงในสมัยก่อนที่ช้า ก็อาจเพราะความสูงต่ำไม่เท่ากันกับสมัยนี้.

ตกลงได้มติเสนออ่านฟังกันถึง ๓ มติ ท่านผู้อ่านจะเห็นว่าอย่างไรก็สุดแต่จะพิจารณา. และเพื่อจะประกอบการพิจารณานี้ ขอเสนอเรื่องที่มีอยู่จริง ๆ

ในสมัยนี้ตามที่นักวิทยาศาสตร์ได้สำรวจแล้ว กลุ่มประเทศที่อยู่ใกล้เส้นศูนย์สูตร (Equator) คือเส้นผ่าศูนย์กลางระหว่างเหนือกับใต้ โอบรอบจากตะวันตกไปจดตะวันออก จะมีเวลากลางวันและกลางคืนรวม ๒๔ ชั่วโมงพอดี แต่ถ้าทางขั้วโลกเหนือขั้วโลกใต้ กลางวัน ๖ เดือน กลางคืน ๖ เดือน คือเห็นพระอาทิตย์ ๖ เดือนแล้ว ก็ไม่เห็นไปอีก ๖ เดือน (A six months day, a six months night) ดังนี้แปลว่า ปีหนึ่งของเรา เท่ากับวันหนึ่งกับคืนหนึ่งของพวกมนุษย์แถบขั้วโลกเหนือขั้วโลกใต้ เพราะฉะนั้น มนุษย์พวกนี้แม้อายุจะอยู่ได้ราว ๓ เดือนเป็นอย่างมาก แต่ก็เท่ากับอายุของพวกเราถึง ๙๐ ปี.

อย่างไรก็ตาม สาระสำคัญของเรื่องนี้มีอยู่เพียงว่า ให้พิจารณาเห็นความไม่แน่นอนของสิ่งทั้งหลาย แล้วตั้งอยู่ในความไม่ประมาท บำเพ็ญคุณความดีให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป.

ร.พ. มหามกุฏราชวิทยาลัย หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร พระนคร
นายพินิจ อู่สำราญ ผู้พิมพ์โฆษณา ๑/๗/๒๕๐๘